

ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

วิมล จันทร์หัตถ์

สารนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ของภาควิชาศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

พฤษภาคม ๒๕๕๘

ISBN 974-399-902-7

ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

b 9069

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

THE SCULPTURE OF WOODEN BUDDHA IMAGES : A CASE STUDY OF
MUANGLOEI DISTRICT, LOEI PROVINCE

A THEMATIC PAPER SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E 2549 (2006)

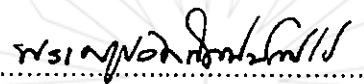
หัวข้อสารนิพนธ์ : ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองเลย
จังหวัดเลย

ชื่อนักศึกษา : นายวิมล จันทิห์ล้ำ

สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา : พระครูสุทัศนธรรมสุนทร

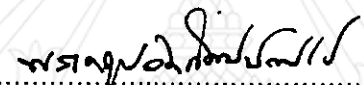
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์นี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

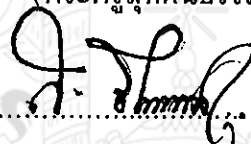
ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(พระครูสุทัศนธรรมสุนทร)

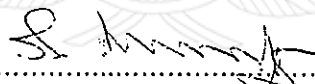
กรรมการ

(ผศ. พิเศษ ดร.สุกัญ ชัยมุสิก)

กรรมการ

(ดร.สุวิญ รักษิตย์)

กรรมการ

(รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญทริก)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thematic Title : The Sculpture of Wooden Buddha Images : A Case Study of
Muangloei District, Loei Province
Student's Name : Mr. Wimon Chantilar
Department : Buddhist Studies
Advisor : Phrakhrusuthasthammasunthon

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

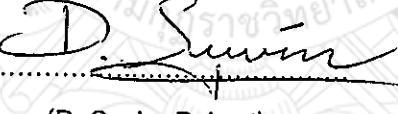

..... Dean of Graduate School
(Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

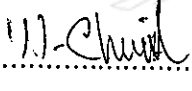
Thematic Committee

..... Chairman
(Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

..... Advisor
(Phrakhrusuthasthammasunthon)

..... Member
(Asst. Emeritus Prof. Dr.Sukit Chaimusik)

..... Member
(Dr.Suvin Ruksat)

..... Member
(Assoc. Prof. Wichien Chabutraboontarik)

หัวข้อสารนิพนธ์ : ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองเลย
ชื่อนักศึกษา : นายวิมล จันทิหล้า
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระครูสุทัศนธรรมสุนทร
ปีการศึกษา : ๒๕๔๙

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องประติมากรรมพระพุทธรูปไม้ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีปรัชญา และวัสดุของการสร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อศึกษาคติความเชื่อและคติธรรมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ และเพื่อศึกษาคติความเชื่อ การสร้าง คุณค่า พัฒนาการและการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ของชาวจังหวัดเลย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นที่มีพระพุทธรูปไม้ตามวัดที่สำคัญในเขตอำเภอเมืองเลย

ผลการวิจัยพบว่าพระพุทธรูปไม้พัฒนาการมายาวนานนับศตวรรษจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันตามลำดับ กล่าวคือ พระพุทธรูปไม้มีจุดกำเนิดมาจากการนำแนวคิดปรัชญาทางศาสนา มากำหนดโครงสร้างของสังคมได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิตที่ดำเนินการสืบทอดเป็นมรดกอย่างต่อเนื่องด้วยความมีศรัทธาแรงกล้าต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพบูชา และคุณค่าการอนุรักษ์พระพุทธรูป ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดคตินิยมในการสร้างรูปเคารพ

ดังนั้นพระพุทธรูปไม้เมืองเลย จึงเป็นศิลปวัตถุที่มีความเชื่อทางด้านศาสนา เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวไทยเลย จากการศึกษา พบว่าพระพุทธรูปไม้ที่สมบูรณ์ในเขตอำเภอเมืองเลย มีจำนวน ๘๑๖ องค์ ที่พบในพื้นที่ ๑๔ ตำบล ๑๓๑ หมู่บ้าน สร้างขึ้นจากวัตถุดิบในท้องถิ่น มีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามเทคนิคและวิธีการสร้างโดยการเลือกเอาวัสดุประเภทไม้นำมาใช้ในการแกะสลัก การสร้างพระพุทธรูปไม้จึงเป็นงานปฏิมากรรมที่คู่ควรแก่สังคมคนไทยเลย ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่สำคัญยิ่งของชาติต่อไป

Thematic Title : The Sculpture of Wooden Buddha Images : A Case Study of
Muangloei District, Loei Province
Student's Name : Mr. Wimon Chantilar
Department : Buddhist Studies
Advisor : Phrakhrusuthasthammasunthon
Academic Year : B.E. 2549 (2006)

ABSTRACT

The objectives of this research are to study the sculpture of wooden Buddha images in Muangloei District, Loei Province and to study the ideal, theory philosophy and materials to make the wooden Buddha image, to study the belief and the Dhamma views in making the wooden Buddha images in general, and to study the belief and the Dhamma views, value and development as well as the preservation of the wooden Buddha images of Loei people. The researcher collected data and interviewed local leaders and elders in the particular community to where wooden Buddha images found in the temples in Muangloei District.

The findings found that the wooden Buddha images have been developed from previous time till nowadays gradually. It was said that wooden Buddha images were originated from religious philosophy as to set a social structure harmoniously to ways of life based on the strong faith to the Buddha. The belief of religious rite and worship and the value of wooden Buddha image preservation which was holy ritual and high respect was the motivation to make sacred sculptures.

Therefore, the wooden Buddha images in Muangloei District were made from religious belief as the heritage from Loei ancestors. The study also found that there were 816 complete wooden Buddha images in Muangloei District from 14 sub-districts, 131 villages. They were made from local materials with different styles up techniques and processes and how to choose wooden materials for carving. Making wooden Buddha images was the sculpture which was said should be together with Loei people society. It should be reserved as one of national important cultural heritage.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ก็ด้วยความรักและความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดียิ่งของพระครูสุทัศนธรรมสุนทร ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ พระครูปลัดดลัมพิพัฒนวิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่กรุณากลั่นกรອງให้งานสารนิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ที่ให้ความอบอุ่นและให้ประสิทธิประสาทศิลปะวิทยาการต่างๆ โดยเฉพาะอาจารย์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ขอกราบนมัสการพระครูกิตติสารสุนทร รองอธิการบดีวิทยาเขตศรีล้านช้าง ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ ด้วยความเสียสละอย่างสูง ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.สุวิญ รัตย์ ที่ได้ช่วยตรวจสอบรูปแบบให้ถูกต้อง ขอขอบคุณอาจารย์ขุนทอง ศรีประจางค์ อธิการผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดนุพล ไชยสินธุ์ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัชชนพงศ์ ศรีจันทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาสกร ดอกจันทร์ ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ที่ให้คำแนะนำที่มีค่ายิ่ง และผู้ให้การสนับสนุนข้อมูลข่าวสารจากกัลยาณมิตรที่ดียิ่งคือ นายสง่า กำจัด นายพรพิทักษ์ แม้นศิริ นางสาววารุณี สีขาว และนายพลศิวัช วงศ์โสภา ครูโรงเรียนศรีสงครามวิทยา ที่กรุณาเขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ขอนมัสการอย่างสูงยิ่งแด่พระคุณเจ้า ที่เป็นเจ้าอาวาสทุกวัดในเขตพื้นที่จังหวัดเลย ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าไปบันทึกภาพ ขอขอบพระคุณทุกท่าน ที่ปรากฏรายชื่อในบรรณานุกรม ซึ่งทำให้ผู้จัดทำได้เก็บหลักฐานอ้างอิงได้ข้อมูลที่ดียิ่ง ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว จันทิหัตถ์ ที่เป็นทุกอย่างของความสำเร็จ และอีกหลายท่านที่มีได้เอื้อนาม ณ ที่นี้ ขอกราบขอบพระคุณด้วยความจริงใจ

คุณค่า และประโยชน์อันพึงมี ที่ปรากฏในงานสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาคุณ แต่ คุณพ่อ คุณแม่ ผู้ให้กำเนิด และบูรพาจารย์ ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

วิมล จันทิหัตถ์

๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๙

สารบัญคำย่อ

สำหรับการเขียนสารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของ มุลินิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ ฉบับสยามรัฐ ในการอ้างอิงและใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกในสารนิพนธ์นี้ มีคำเต็ม ดังนี้

พระไตรปิฎก

คำย่อ

คำเต็ม

พระสุตตันตปิฎก

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺค

ที.ม.

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคฺค

ที.ปา.

สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต

อ.จ.จตุกก.

สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬินิทฺเทศ

พระอภิธรรมปิฎก

อภิธรรมปิฎก ปุคฺคลปญฺญตฺติ

อภิ.ปุ.

อรรถกถา

อรรถกถาขุททกนิกาย ขุทฺทปาฐ

ขุ.ข.อ.

อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมปทฺฐกถา

ขุ.ธ.อ.

อรรถกถาขุททกนิกาย ชาตกฐกถา

ขุ.ชา.อ.

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อคัมภีร์พระไตรปิฎกให้แบบเลข ๓ ตอน คือ เลขเล่ม/ ข้อ / หน้า ตัวอย่าง อ.จ.จตุกก. ๒๑/๖๕/๙๓.หมายความว่า อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๖๕หน้าที่ ๙๓.

ส่วนคัมภีร์อรรถกถานั้นจะเป็นแบบ ๒ ตอน คือ เล่ม/ หน้า ยกตัวอย่างเช่น ขุ.ข.อ. ๑/๑๗๗-๑๗๘. หมายความว่า ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา ขุทฺทปาฐกถา เล่มที่ ๑ หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญคำย่อ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๔.๑ ชั้นศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๔.๒ ศึกษาข้อมูลภาคสนาม	๕
๑.๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม	๕
๑.๔.๔ รวบรวมข้อมูล	๕
๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ แนวความคิด ทฤษฎี ปรัชญา และวิสัยของการสร้างพระพุทธรูปไม้	๑๑
๒.๑ ความหมายและความสำคัญของการสร้างพระพุทธรูป	๑๑
๒.๒ ทฤษฎีความงามด้านสุนทรียศาสตร์กับปฏิมากรรม	๑๓
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีการสร้างปฏิมากรรมพระพุทธรูป	๑๔
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีการสร้างพระพุทธรูปไว้เพื่อบูชา	๑๕
๒.๕ แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ	๑๗
๒.๖ วิสัยของการสร้างพระพุทธรูปไม้	๔๐

	๒.๖.๑	วัสดุประเภทดินหรือซีเมนต์	๔๐
	๒.๖.๒	วัสดุประเภทปูน	๔๑
	๒.๖.๓	วัสดุประเภทโลหะสัมฤทธิ์	๔๑
	๒.๖.๔	วัสดุประเภทไม้	๔๑
บทที่ ๓		คติความเชื่อและคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้	๔๕
	๓.๑	คติความเชื่อและคตินิยม	๔๕
	๓.๑.๑	วัฒนธรรมทางด้านปฏิมากรรม	๔๕
	๓.๑.๒	วัฒนธรรมความเชื่อตามคตินิยม	๔๖
	๓.๒	ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูป	๔๗
	๓.๒.๑	ประวัติการสร้างพระพุทธรูป	๔๘
	๓.๒.๒	มูลเหตุการสร้างพระพุทธรูป	๔๘
	๓.๒.๓	การสร้างตามพระพุทธรูปตามลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ	๔๘
	๓.๓	ความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปไม้	๕๑
	๓.๔	พิธีกรรมและความเชื่อ	๕๒
	๓.๔.๑	การปลุกเสกพระพุทธรูปไม้	๕๒
	๓.๔.๒	การสงฆ์พระพุทธรูปไม้	๕๓
	๓.๕	ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม้	๕๕
บทที่ ๔		คติความเชื่อ การสร้าง คุณค่า พัฒนาการและการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ของชาวจังหวัดเลย	๕๗
	๔.๑	การสร้างพระพุทธรูปตามคติความเชื่อ	๕๗
	๔.๑.๑	กำเนิดพระพุทธรูป	๕๗
	๔.๑.๒	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในดินแดนสุวรรณภูมิ	๕๙
	๔.๑.๓	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศพม่า	๕๙
	๔.๑.๔	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศกัมพูชา	๖๐
	๔.๑.๕	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศลาว	๖๑
	๔.๑.๖	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศไทย	๖๒
	๔.๑.๗	มูลเหตุการณ์สร้างพระพุทธรูปไม้	๖๔
	๔.๑.๘	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖)	๖๔

๔.๑.๙	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕)	๖๖
๔.๑.๑๐	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะละโว้ หรือ หริภุญชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘)	๖๖
๔.๑.๑๑	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘)	๖๗
๔.๑.๑๒	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะเชียงแสน (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘)	๖๘
๔.๑.๑๓	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๐)	๖๙
๔.๑.๑๔	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะอู่ทอง (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๐)	๗๐
๔.๑.๑๕	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓)	๗๑
๔.๑.๑๖	การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะ รัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-ปัจจุบัน)	๗๓
๔.๒	คุณค่าของพระพุทธรูป	๗๔
๔.๒.๑	คุณค่าด้านศิลปะ	๗๕
๔.๒.๒	คุณค่าด้านศาสนา	๗๕
๔.๒.๓	คุณค่าด้านประวัติศาสตร์	๗๖
๔.๓	พัฒนาการของพระพุทธรูป	๗๖
๔.๓.๑	ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป	๗๗
๔.๓.๒	ลักษณะรูปแบบของพระพุทธรูปไม้เมืองเลย	๗๘
๔.๔	การสำรวจพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดเลย	๗๘
๔.๕	สถานที่พบพระพุทธรูปไม้ในเขตจังหวัดเลย	๗๘
๔.๖	การสำรวจพบพระพุทธรูปไม้เขตอำเภอเมืองเลย	๘๑
๔.๖.๑	สกุลช่างพื้นบ้าน	๘๑
๔.๖.๒	สกุลช่างหลวงหรือหลวงพระบาง	๘๒
๔.๖.๓	ตำบลต่างๆ ที่ออกสำรวจพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอ เมืองเลย	๘๒

บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๙๗
๕.๑	บทสรุป	๙๗
๕.๑.๑	พัฒนาการพระพุทธรูปไม้	๙๘
๕.๑.๒	คุณค่าการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้	๙๘
๕.๑.๓	ลักษณะของพระพุทธรูปไม้ที่พบในอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย	๙๙
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๔
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๐๔
บรรณานุกรม		๑๐๕
บรรณานุกรมสัมภาษณ์		๑๐๘
ภาคผนวก		๑๑๐
	ภาคผนวก ก ข้อมูลจังหวัดเลย	๑๑๐
	ภาคผนวก ข ภาพประกอบพระพุทธรูปไม้	๑๒๓
	ภาคผนวก ค แบบสอบถามและสัมภาษณ์	๑๓๙
ประวัติผู้วิจัย		๑๔๔

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่ ๑	แผนที่จังหวัดเลย	๑๒๓
ภาพประกอบที่ ๒	แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดเลย	๑๒๔
ภาพประกอบที่ ๓	พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	๑๒๕
ภาพประกอบที่ ๔	พระธาตุสัจจะ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย	๑๒๕
ภาพประกอบที่ ๕	ภูหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย	๑๒๖
ภาพประกอบที่ ๖	ป่าสนภูกระดึง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย	๑๒๖
ภาพประกอบที่ ๗	แก่งคุดคู้ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	๑๒๗
ภาพประกอบที่ ๘	ผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	๑๒๗
ภาพประกอบที่ ๙	เสมาหินทราย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย	๑๒๘
ภาพประกอบที่ ๑๐	วัดศรีสัชนาต อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๒๘
ภาพประกอบที่ ๑๑-๑๒	พระพุทธรูปคันธาระ รัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ	๑๒๙
ภาพประกอบที่ ๑๓	พระพุทธรูปไม้ปางนาคปรกแกะสลักปลาน้ำช้าง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	๑๓๐
ภาพประกอบที่ ๑๔	พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย วัดบ้านหัวนา ตำบลนาโง่ง อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๑
ภาพประกอบที่ ๑๕	พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย วัดโพนงาม ตำบลนาโง่ง อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๑
ภาพประกอบที่ ๑๖	พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย วัดบ้านสุข อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๒
ภาพประกอบที่ ๑๗	พระพุทธรูปไม้ปางสมาธิ วัดโพนสูง ตำบลนาอาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๒
ภาพประกอบที่ ๑๘	พระพุทธรูปไม้ปางห้ามสมุทรและปางมารวิชัย วัดโพธิ์ชัย ตำบลนาโง่ง อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๓
ภาพประกอบที่ ๑๙-๒๐	พระพุทธรูปไม้ปางห้ามญาติและปางต่าง ๆ ภายในวัดศรีสัชนาต ตำบลชัยพฤษ์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๔
ภาพประกอบที่ ๒๑-๒๒	พระพุทธรูปไม้ปางต่าง ๆ ภายในพิพิธภัณฑ์วัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๕
ภาพประกอบที่ ๒๓	พระพุทธรูปไม้ วัดห้วยกระทิง ตำบลน้ำหมาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย	๑๓๖

ภาพประกอบที่ ๒๔ พระพุทธรูปไม้ วัดป่าน้ำทิพย์ ตำบลเมือง อำเภอมือง จังหวัดเลย	๑๓๖
ภาพประกอบที่ ๒๕ พระพุทธรูปไม้มีเศียรรอบทิศ วัดศรีสุทธาวาส ตำบลเมือง อำเภอมือง จังหวัดเลย	๑๓๗
ภาพประกอบที่ ๒๖ พระพุทธรูปไม้ วัดศรีชมชื่น ตำบลนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย	๑๓๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ที่อยู่ในสังคมโลกทุกเชื้อชาติ ดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีระเบียบแบบแผนที่ตั้งมา ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งที่จรรโลงสรรค์สร้างให้สังคมโลกอยู่อย่างสงบสุข พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีแนวทางสอนสั่งให้คนที่เลื่อมใสศรัทธา โดยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีหลักคำสอนที่เป็นสัจจะธรรม ลักษณะโดยรวมของพระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ได้แก่ การศึกษาศีล สมาธิ และปัญญา (ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา) การนับถือพระพุทธศาสนา นับจากสมัยพุทธกาล ย้อนหลังตั้งแต่ยุคโบราณ ประมาณ ๒,๖๐๐ ปีก่อน มาถึงยุคปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้สร้างหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณวัตถุไว้อย่างหลากหลาย คนในอดีตได้มีการสร้างสิ่งเคารพเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ มาตั้งแต่ชนชาติกรีก ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา คติของชาวกรีกไม่รังเกียจเรื่องสร้างรูปเคารพก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นพุทธมามกะ ก็ได้บูชาเทวรูปของตนอยู่มากมายหลายองค์ด้วยกัน เช่น เทพเจ้าจูปีเตอร์ ฮีรา เฮอร์มิส อีริส อาโปโล อาร์เตมิด เอเธนา โปซีดอน เอไฟรอดี ฯลฯ เทพเจ้าเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเทพเจ้าประจำธรรมชาติ^๑

จากการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในอดีต พบว่าสัญชาตญาณในการดำรงชีวิตที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติเท่านั้น เมื่อธรรมชาติแปรปรวนทำให้มนุษย์เกิดความกลัวต่อภัยของธรรมชาติ จึงได้มีการแสวงหาวิธีป้องกันตนเอง ความเชื่อเรื่องการบูชา เป็นการประกอบพิธีกรรม ทำการสักการะ สิ่งที่ทำให้เกิดความกลัว อาจเป็นอำนาจสิ่งลี้ลับที่อยู่เหนือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ที่ไม่เกิดความเกรงกลัว ต่ออำนาจลี้ลับ มนุษย์จึงรู้จักการกราบไหว้ และมีการจัดทำเป็นรูปเคารพแทนองค์พระศาสดาคือ พระพุทธรูป

พระพุทธรูปเป็นโบราณวัตถุที่พบในประเทศไทยมากที่สุด มีการสร้างขึ้นมาหลายยุคหลายสมัยตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนสยามประเทศ เมื่อประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าปี

---

^๑เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๓), หน้า ๓๑๖.

มาแล้ว” หลังจากการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ได้มีการสร้างรูปเคารพได้นำเอารูปองค์พระศาสดา คือพระพุทธเจ้าเป็นรูปแบบในการสร้าง ไม่ว่าจะเป็งานหล่อด้วยโลหะสัมฤทธิ์หรือการปั้น งานแกะสลักให้เป็นรูปแทนพระพุทธเจ้า ตามความรู้ของคนในอดีตเพื่อนำมาเป็สิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ต่อมาได้มีการนำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่หาง่ายที่สุดเห็นจะไม่มีอะไรดีไปกว่าการนำไม้ชนิดต่างๆ มาจัดสร้างขึ้นมาเพื่อไว้เป็นพุทธรูป คนทั่วไปอาจเรียกสั้นๆ ว่าพระไม้หรือถ้าจะเรียกให้เต็มศัพท์ก็เรียกว่า ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ ซึ่งเป็นงานประติมากรรม(ศิลปะ)พระพุทธรูปไม้ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาของมนุษย์ตั้งแต่ครั้งโบราณกาล

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เรื่องราวเกี่ยวกับความลึกลับหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อของคนสมัยก่อน การสร้างรูปเคารพเป็นที่นิยมสร้างก็คือการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ จัดเป็นวัสดุที่ทำได้ง่ายตามชุมชน หมู่บ้าน ก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้หนานาพันธ์ ดังนั้นการสร้างรูปเคารพที่ทำด้วยไม้หรือชาวบ้านเรียกว่าพระไม้ มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีพทำให้เกิดทัศนคติที่ดี และเกิดความรู้สึกเหมือนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาตนและครอบครัวอยู่ตลอด บางหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง มีการสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมาก ซึ่งบ่งบอกถึงความสามารถฝีมือของช่างแกะโบราณทางเชิงพุทธศิลป์ ตามคตินิยม ความเชื่อ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวพื้นเมืองตามถิ่นฐานทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยในภาคอีสาน ได้มีการสำรวจพบพระพุทธรูปไม้ และพบว่ามืออยู่กระจายทั่วทุกจังหวัด ผู้วิจัยจึงได้เห็นความสำคัญและคุณค่าของพระพุทธรูปไม้ที่นับวันก็จะสูญหายไปจากความทรงจำของชาวไทย งานที่สร้างขึ้นมาจากความอดทน ยากลำบากกว่าจะปรากฏเป็นองค์พระไม้ ที่แฝงในผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะ มีความงดงามทั้งยังสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจจึงเห็นความสำคัญของงานปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้เป็นอย่างยิ่ง

อีกประการหนึ่งจากการได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ทำให้ทราบถึงแนวคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ของชาวไทยเลยในอดีต ตั้งแต่การก่อตั้งเมืองเลยช่างแกะสลักได้รับอิทธิพลในการสร้างคือทางด้านศาสนา แม้เข้ามาทางอาณาจักรล้านช้างจากประเทศลาว ซึ่งเป็นดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ช่วงอาณาจักรแรกของไทย และบางส่วนมาจากอาณาจักรล้านนาที่อยู่ทางภาคเหนือของไทย ชาวไทยเลยและชาวลาวที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง มีการไปมาหาสู่กันฉันท์พี่น้อง จึงก่อให้เกิดความผสมผสานทางวัฒนธรรม และพัฒนาทางสังคมที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นบ้านที่เมืองน้องแล้วสร้างอารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นมา โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางเพื่อเชื่อมประเพณีวัฒนธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขง จึงเกิดการสร้างงานปฏิมากรรมพระพุทธรูปที่ขึ้นใน

^๒ไชยศรี ศรีอรุณ, ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

สมัยโบราณ รูปแบบการสร้างงานประติมากรรมพระพุทธรูป เป็นประติมากรรมทางศาสนา เกิดขึ้นมาเพราะสกุลช่างพื้นบ้านเป็นผู้สร้างไม่มีความรู้ในเรื่องพุทธลักษณะของพระพุทธรูป ดังนั้นการกำหนดอิริยาบถต่างๆ ตามคติความเชื่อของช่างพื้นบ้านโบราณ จึงไม่เน้นที่ความสวยงามของรูปทรงที่ปรากฏเป็นพระพุทธรูปมา ยิ่งโดยเฉพาะช่างพื้นบ้านชาวไทยเลย ได้สร้างงานออกมาด้วยวิธีแกะสลักไม้ เป็นพระพุทธรูป เพื่อถวายไว้เป็นพุทธบูชา บางครั้งแกะสลักพระไม้เพื่อไว้สะเดาะเคราะห์ หรือ แก่นบนเท่านั้น โดยทั่วไปชาวอีสานจะมีฝีมือในการแกะสลักไม้ในลักษณะต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น นำไม้มาทำเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน ประเภทคันกระบวยตักน้ำ เขียนหมาก ถ้องยาสูบ ครกตำข้าว เครื่องทางการเกษตร เป็นต้น ประกอบกับไม้เป็นวัสดุหาได้ง่าย จึงมีช่างที่มีความชำนาญ และมีฝีมือการแกะสลัก เกิดความคิดที่อยากจะแกะสลักงานเชิงพุทธศิลป์ ช่างเหล่านั้นนิยมเลือกไม้ที่เป็นมงคลมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูป เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องสักการบูชาอีกด้วย การแกะสลักพระไม้เกิดจากความคิดและความเข้าใจตนเอง ค่อนข้างมีความคิดอิสระไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว จึงทำให้รูปแบบของพระไม้ ไม่เน้นความงามเท่าไรนัก ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับข้อจำกัดเวลาการแกะ หรือความคิดเกิดขึ้นมาจากมโนภาพของตนเองเป็นสำคัญ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมามีรูปลักษณะทำทางต่าง ๆ อาจไม่ตรงตามลักษณะของปางพระพุทธรูปในปัจจุบัน บางครั้งก็แกะเสร็จบ้างไม่เสร็จบ้างแต่ก็สามารถนำมาใช้เป็นรูปเคารพได้กราบไหว้บูชาได้

สาเหตุสำคัญ อีกประการหนึ่งในการการศึกษาเรื่องปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ เพราะผู้ศึกษาต้องการศึกษาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการนำเอาไม้ชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่เมืองเลย โดยช่างพื้นเมืองทำไม่ถึงเลือกไม้แต่ละประเภทมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูป ซึ่งมักเรียกกันว่า "พระไม้" หรือ "พระพุทธรูปไม้" ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญา การสร้าง คุณค่า พัฒนาการ คติความเชื่อ โดยสามารถสรุปได้ว่ามีสาเหตุในการสร้างพระพุทธรูปไม้มีอยู่สามประการ คือ

ประการที่หนึ่ง จากการได้ยินคำบอกเล่าของคนโบราณว่าพระไม้มีความศักดิ์สิทธิ์ จากความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของคนโบราณที่มีความเชื่ออย่างเหนียวแน่น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในวิถีประชาของสังคมอีสาน แต่ปรัชญาหรือหลักธรรมของศาสนาพุทธ หากได้ปลงล้างความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณได้ การแกะสลักพระไม้ อาจเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ปลอดภัยจากวิญญาณร้าย ที่จะมาทำลายหรือหลอกหลอนให้เกิดความกลัว ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปไม้ จึงเป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งที่จะทำให้เกิดแรงบันดาลใจไม่ให้เกิดความกลัว จึงนิยมสร้างพระไม้ขึ้นมา ชาวอีสานเมื่อสร้างเสร็จจะนำไปไว้ที่วัด โบสถ์ วิหาร ฐานชุกชี ศาลาการเปรียญ แล้วทำพิธีปลุกเสกเพื่อให้เกิดความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์

ประการที่สอง จากคติความเชื่อเรื่องอานิสงส์ การได้สร้างพระพุทธรูปจะได้บุญกุศลมากยิ่งขึ้น ผู้แกะสลักยุคโบราณส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสงฆ์ หรือไม่กี่ฆราวาสที่สีกจากพระ เรียกกันว่า ทิดหรือ มหา ที่มีความเชื่อว่าหลังจากอุปสมบทแล้วหนึ่งพรรษาเมื่อลาสิกขาจะต้องแกะสลักพระพุทธรูปไม้อย่างน้อย ๑ องค์ ไว้เป็นที่ระลึก เพราะจะได้รับอานิสงส์ผลบุญมากยิ่งขึ้น หรือสร้างขึ้นมาเพื่อแก้บนเมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะทำพิธีปลุกเสกให้เกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์ป้องกันภูตผี วิญญาณได้

ประการสุดท้าย หากไม่ทำการวิจัย จะไม่รู้ว่พระพุทธรูปไม้ที่มีอยู่กระจัดกระจายในหลายพื้นที่ในเขตจังหวัดเลย ซึ่งเป็นฝีมือการแกะสลักของช่างไทยเลยในอดีต มีความเป็นมาอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไร

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย การเก็บรวบรวมข้อมูลทำให้มีความรู้เรื่องงานพุทธศิลป์ ความงามด้านปฏิมากรรมพระพุทธรูป ที่สร้างด้วยไม้ ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะอีกประเภทหนึ่ง ที่แสดงออกมาจากการสร้างสรรค์ทักษะฝีมือเชิงช่าง สร้างขึ้นมาด้วยจิตวิญญาณของช่างสมัยโบราณ ในปัจจุบัน ประติมากรรมพระพุทธรูปไม้ ซึ่งถือว่าเป็นผลงานศิลปะที่มีค่าสูงส่งทางด้านสุนทรียศิลป์ ใ้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่อยากจะศึกษาเกี่ยวกับปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ให้มีความรู้และเข้าใจ อันอาจแสดงให้เห็นแนวคิดและประวัติความเป็นมาของชาวเมืองเลยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญา และวัตถุประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปไม้
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคติความเชื่อและคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้
- ๒.๒.๓ เพื่อศึกษาคติความเชื่อ การสร้าง คุณค่า พัฒนาการและการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ของชาวจังหวัดเลย

๑.๓ ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาสารนิพนธ์นี้ เป็นการศึกษา ความเป็นมา วิเคราะห์ความสำคัญ จากการศึกษาสำรวจพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ศึกษาตั้งแต่การกำเนิดพระพุทธรูปจนถึงพระพุทธรูปไม้ที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แล้วนำมาแยกเป็นพุทธลักษณะต่างๆ โดยมีเอกสารวิชาการเป็นข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตดังนี้

๑.๓.๑. เก็บรวบรวมข้อมูลพระพุทธรูปไม้ที่ปรากฏตามวัดที่สำคัญ. ในเขตตำบล. อำเภอเมือง
เลย จังหวัดเลย

๑.๓.๒ ศึกษาข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และพระภิกษุที่อยู่ตามวัดหรือชุมชน ที่พบ
พระพุทธรูปไม้ ในพื้นที่ ๑๔ ตำบล เขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๓.๓ ระยะเวลาในการศึกษา ระยะเวลาการศึกษาวิจัย พระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอ
เมืองเลย จังหวัดเลย เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม ๒๕๔๘ ถึง เดือนสิงหาคม ๒๕๔๙

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ โดยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องและเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

๑.๔.๑. ชั้นศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบและแนวทางในการศึกษา
โดยแบ่งเอกสารออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรกเกี่ยวกับความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของพระพุทธรูป
การกำเนิดพระพุทธรูป กลุ่มที่สอง ศึกษาประเภทของปางต่างๆ โดยผู้วิจัยออกศึกษาตาม
แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในท้องถิ่น เช่น
ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ
เลย และห้องสมุดในแหล่งอื่นๆ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย
และหอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น

๑.๔.๒ ศึกษาข้อมูลภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนามเน้นเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสนทนา การสัมภาษณ์
และการสังเกต เพื่อเป็นการเก็บหลักฐานพระพุทธรูปไม้ รวบรวมพระพุทธรูปไม้ ที่ปรากฏตามวัด
ต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ซึ่งมีมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ แล้วคัดเลือกเฉพาะองค์ที่มีความ
สมบูรณ์ มีพุทธลักษณะตามต้องการคือ มีรูปทรงของปางปรากฏให้เห็น หรือพระไม้บางองค์มี
ความสวยงามในรูปลักษณะของปางต่างๆ ส่วนที่พระไม้ที่แตกหรือหักผุพังจะไม่นำมาใช้ใน
การศึกษาวิจัย

๑.๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

- ๑) กล้องดิจิทัล
- ๒) กล้องวิดีโอ
- ๓) เครื่องบันทึกเสียงพร้อมแถบบันทึก
- ๔) แบบสำรวจ/สัมภาษณ์

๑.๔.๔ รวบรวมข้อมูล

ด้วยการอ่านและบันทึกข้อมูลแล้วนำมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เรียบเรียงข้อมูล แล้วนำเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนา

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยได้พยายามค้นคว้าเอกสารงานวิจัยหรืองานวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ซึ่งพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องค่อนข้างน้อย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังศึกษาจึงได้พิจารณาเป็นแนวคิดประกอบดังต่อไปนี้

ไชยศรี ศรีอรุณ ได้รวบรวมพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรม ในสยามประเทศตั้งแต่ประวัติความเป็นมา ประวัติความคิดในการสร้างพระพุทธรูป ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูป ตั้งแต่ตำนานการสร้างพระพุทธรูป ว่ามีมาแต่สมัยพระพุทธเจ้า ยังทรงมีพระชนชีพอยู่ การนำอิริยาบถนำมาสร้างเป็นปางต่างๆ มีการนำเสนอพระพุทธรูปที่ระเบียบรอบองค์พระปฐมเจดีย์ที่สร้างขึ้นจากศรัทธาบริจาคของพุทธศาสนิกชนระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๒๗ มีชื่อของผู้บริจาค แล้วนำมาจารึกไว้ที่ฐานของพระพุทธรูปซึ่งเป็นรัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สำนักพิมพ์มติชน^๓

เทพพร มังธานี ได้นำเข้าสู่พุทธอุทยานอันร่มรื่นที่เป็นประดิษฐานพระพุทธรูป ๘๐ ปาง จำนวนเท่ากับพระชนมายุของพระพุทธเจ้า ที่พุทธบริษัทสักการบูชา และยังได้แนะนำให้รู้จักกับพระพุทธรูปที่ปรากฏในพุทธประวัติ ตามคำแนะนำของพระเถระและนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา เพื่อน้อมรำลึกถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติ โดยสังเขป^๔

ทศพล จังพานิชย์กุล ได้รวบรวมพระพุทธรูปมรดกล้ำค่าของเมืองไทย ตั้งแต่สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ว่าพระพุทธรูปศาสนาเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะต่าง หลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่ศิลปะทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖) ศิลปะศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕) ศิลปะลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘) ศิลปะเชียงแสน (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘) ศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๐) ศิลปะ

^๓ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน), ๒๕๔๖, หน้า ๒๕๕.

^๔เทพพร มังธานี, พุทธประวัติฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลียงเชียง), ๒๕๔๒, หน้า ๑๘๐.

อุททอง (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๐) ศิลปะอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓) ศิลปะรัตนโกสินทร์(พุทธศตวรรษที่ ๒๓๒๕-ปัจจุบัน)^๕

สมุดภาพพระพุทธประวัติ ฉบับอนุรักษ์ภาพเขียนบนฝาผนังโบสถ์วิหารในประเทศไทย เป็นการรวบรวมรูปแบบแห่งการเล่าเรื่อง การจารึก และจัดพิมพ์พระพุทธประวัติในอดีตกาล มีการสืบทอดเล่าเรื่องพระพุทธประวัติ พระพุทธกิจ และพระพุทธรูปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ลงบนวัสดุและสถานที่ที่เหมาะสม สามารถเก็บรักษาสภาพให้ยาวนาน^๖

ผศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ ได้กล่าวถึงพระไม้อีสาน (Wooden Buddha In I-san) ว่าถึงมูลเหตุแห่งพระพุทธปฏิมาครั้งหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้มีการสร้างรูปเคารพขึ้นมาจากการสร้างรูปเคารพแทนพระพุทธเจ้าที่เป็นลักษณะมนุษย์ หรือ มหาบุรุษลักษณะ ตามพุทธอิริยาบถหรือท่วงท่าลักษณะต่างๆ ของพระพุทธรูปมี ๓ ลักษณะด้วยกันคือ นั่ง ยืน นอน ตามเรื่องราวที่มีในพุทธประวัติ ทั้งในอินเดีย และในประเทศไทย อีกทั้งได้ศึกษา เรื่องปางต่างๆของพระพุทธรูป และความเป็นมาของพระไม้ในภาคอีสาน พบว่าการทำพระไม้ยังคงนิยมกันทั่วทุกจังหวัดในภาคอีสานเป็นการแสดงตำแหน่งที่พบมากที่สุด ตำแหน่งที่พบพระไม้น้อยที่สุด การเก็บรักษาพระไม้ให้ปลอดภัยที่สุด^๗

เสถียร โพธิ์นันทะ ได้รวบรวมประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เกี่ยวกับปรัชญามหายาน คติธรรม คติโลก เมธีตะวันออก ได้เรียบเรียงไว้ ๓ ตอนคือ ตอนแรก เหตุการณ์ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ภายในระยะเวลา ๕๐๐ ปี ตอนที่สองเหตุการณ์ภายในระยะเวลา ๕๐๐ ปี ถึง ๑,๖๐๐ ปี หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ตอนที่สามประวัติเหตุการณ์พระพุทธศาสนาในต่างประเทศทั่วโลก^๘

^๕ทศพล จันทนิษฐ์กุล, พระพุทธรูป มรดกล้ำค่าในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คอมม่า), ๒๕๔๕, หน้า ๓๘๐.

^๖สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ มหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, สมุดภาพพระพุทธประวัติ. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม), ๒๕๔๘, จำนวน ๒๒๑ หน้า.

^๗ผศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ และคณะ, พระไม้อีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท), ๒๕๔๕, จำนวน ๑๒๐ หน้า.

^๘เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร), ๒๕๑๓, จำนวน ๓๑๒ หน้า.

สมเกียรติ โสเพชรัตน์ วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะ พระพุทธรูปในเอเชียกลุ่มชนชาติบางชาติในปัจจุบันและกลุ่มชนชาติบางชาติในอดีตที่เคยนับถือพระพุทธศาสนา^๙

ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียร พันธงชัย ราชบัณฑิต ได้รวบรวมเพื่อเป็นคู่มือการศึกษาของนักศึกษาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ ทุกศาสนา มีศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเซน ศาสนาพุทธ ศาสนาสิกข์ ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ศาสนายิว ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ ศาสนาชินโต และศาสนาคริสต์ พร้อมด้วยความสรุปหัวข้อจำเป็นการเปรียบเทียบและมีสารบัญช้ำำเพื่อสะดวกในการค้นคว้า^{๑๐}

๑.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุษบา กิติจันทรโรภาส (บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงคติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษารวบรวมพระพุทธรูปไม้ ศึกษารูปแบบและความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม โดยใช้วิธีศึกษาภาคสนาม และการศึกษาเอกสาร พบว่า การสร้างพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม มีความเชื่อว่า ไม้เป็นวัสดุที่หาง่ายแต่การนำไม้มาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปนั้นได้ยึดเอาความเป็นสิริมงคลของไม้จากความหมายของชื่อไม้ ที่มีความสัมพันธ์กับพุทธประวัติ และไม้ที่ให้ความแข็งแรงคงทนชาวบ้านจะสร้างพระพุทธรูปไม้ตามพุทธลักษณะด้วยเครื่องมือง่ายๆ โดยไม่เน้นความถูกต้องทางกายวิภาค พระพุทธรูปไม้ในอำเภอเมืองมหาสารคามนิยมสร้างปางมารวิชัย และปางพิจารณาชราธรรม จุดประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อเป็นพุทธบูชาและการได้บาปปรารถนาความยั่งยืนและความสุขในชีวิต^{๑๑}

พรพิทักษ์ แม้นศิริ (บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องเทศกาลกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลย กับวิถีไทยเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของเทศกาลและความสัมพันธ์

^๙สมเกียรติ โสเพชรัตน์, วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะ พระพุทธรูปในเอเชีย, พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน), ๒๕๒๖, จำนวน ๒๕๐ หน้า.

^{๑๐}ศาสตราจารย์พิเศษเสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ), ๒๕๔๒, จำนวน ๕๗๕ หน้า.

^{๑๑}บุษบา กิติจันทรโรภาส, "คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมือง", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๓๙, หน้า (บทคัดย่อ).

ของเทศกาลกับวิถีไทยเลย ผลการวิจัยพบว่า เทศกาลกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลย มีจุดกำเนิดมาจากแนวคิดของ นายพิชิต ลักษณะสมบัติที่ต้องการจะจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด เพราะได้พิจารณาเห็นว่าจังหวัดเลยมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวสูงทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม กอปรกับเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อุดมไปด้วยศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจึงริเริ่มให้มีการจัดงานขึ้นเป็นครั้งแรก ในระหว่างวันที่ ๓๐ มกราคม ถึง ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ โดยใช้ชื่องานว่า งานดอกฝ้ายบานที่เมืองเลย เนื่องจากต้องการชูฝ้ายขึ้นมาให้เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป เพราะจังหวัดเลยมีพื้นที่ปลูกฝ้ายมากที่สุดในประเทศ ฝ้ายจึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของจังหวัดเลย การจัดงานในยุคเริ่มต้น เน้นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และวิถีชีวิตของคนชาวไทยเลยในด้านต่างๆ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ต่อมาได้เพิ่มชื่อมะขามหวานเข้ามา ด้วยเหตุที่ชาวเลยปลูกมะขามหวานกันมากขึ้น จึงใช้เรียกชื่องานกาชาดของจังหวัดเลยว่า “เทศกาลกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลย กับวิถีไทยเลย”^{๑๖}

พระมหาทองสุข สุภโร (แสงดาว) (บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิถีไทย เป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในฐานที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยการศึกษาวิเคราะห์ทำให้ทราบว่า นับแต่พระโสณเถระกับพระอุตตรเถระได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเชื่อกันว่า ดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๓๐๐^{๑๗} ในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาต้องเผชิญกับปัญหาทางการเมืองและประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของสังคมไทยบ้าง แต่เมื่อสังคมไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีแล้วก็เห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นเหมาะกับสังคมไทยอย่างยิ่ง แม้ว่าคนในสังคมไทยในอดีตจะมีการนับถือผีสง เทวดา มาก่อนก็ตาม แต่ความเชื่อเหล่านั้นก็ไม่ขัดกับการนับถือพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด บางครั้งคนในสังคมไทยก็นำ

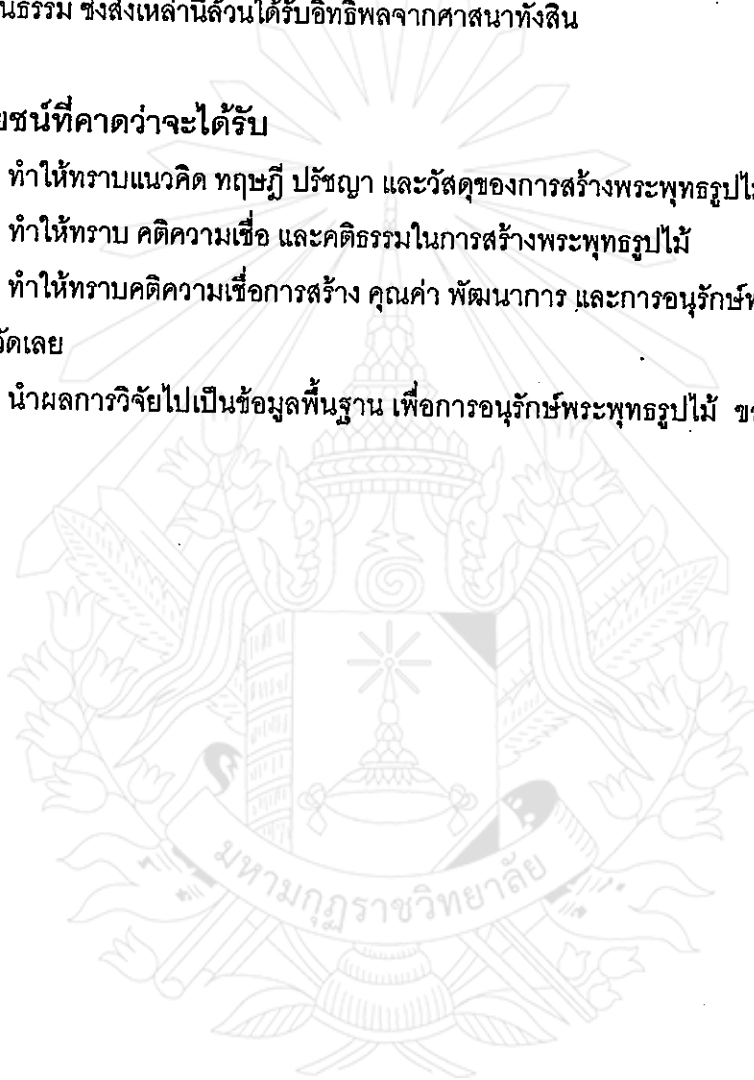
^{๑๖}พรพิทักษ์ แม้นศิริ, “เทศกาลกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลยกับวิถีไทยเลย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย), ๒๕๔๕, หน้า (บทคัดย่อ).

^{๑๗}พระมหาทองสุข สุภโร (แสงดาว), “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิถีไทย”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า (บทคัดย่อ).

ความเชื่อดั้งเดิมเหล่านั้นมาประยุกต์เข้ากับกรนับถือพระพุทธศาสนา จนทำให้แยกไม่ออกว่าการปฏิบัติอย่างนั้นเป็นของการปฏิบัติที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาหรือไม่ และเมื่อคนในสังคมไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนากันมากขึ้น พระพุทธศาสนาก็กลายมาเป็นศาสนาประจำชาติไทย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ในด้านหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านศิลปกรรม ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากศาสนาทั้งสิ้น

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญา และวัตถุประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปไม้
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบ คติความเชื่อ และคติธรรมในการสร้างพระพุทธรูปไม้
- ๑.๖.๓ ทำให้ทราบคติความเชื่อการสร้าง คุณค่า พัฒนาการ และการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ของชาวจังหวัดเลย
- ๑.๖.๕ นำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ ของชาวจังหวัดเลยต่อไป

บทที่ ๒

แนวความคิด ทฤษฎี ปรัชญา และวัสดุของการสร้างพระพุทธรูป

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของการสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธรูปมีความหมายโดยทั่วไปว่า รูปพระพุทธรเจ้า^๑ ซึ่งเปรียบเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรศาสนา องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาแห่งพระพุทธรศาสนา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ แสดงออกซึ่งความสูงส่งทางด้านสุนทรียศิลป์ และภูมิปัญญาในเชิงช่างของบรรพบุรุษ และยังแสดงถึงพลังศรัทธาบารมีของผู้ปฏิบัติในการสร้าง คือองค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้พระพุทธรูปยังเป็นสิ่งเชื่อมโยง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เข้าไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของชาวพุทธในเมืองไทยให้มีความเป็นเอกภาพ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ด้วยแรงศรัทธาอันสูงส่งของคนไทยที่มีต่อพระพุทธรูป^๒ จากการทำมนุษย์มีการงานสร้างสรรค์ ฝีมือ ที่เกิดจากทักษะความสามารถที่แสดงออก หรือความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ เป็นพลังในการสร้างสรรค์ผลงานออกมาเป็นชิ้นงานหรือผลงาน เรียกว่างานศิลปะ ซึ่งเป็นความงามที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา ศิลปะคืออะไร อาจมีคำถามตามมาสำหรับคนที่ยังไม่มีความรู้ด้านสุนทรียศิลป์

ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของคำว่าศิลปะ คือ " ฝีมือทางการช่าง การแสดงออกทางด้านอารมณ์ สะท้อนใจให้ประจักษ์ หรือศิลปะคือรูปแบบการแสดงออก" ดังนั้น การแสดงออกก็คือการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความประทับใจ ความบันเทิงใจออกมาให้ผู้อื่นรับรู้ทางด้านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง เพื่อให้ผู้อื่นเกิดรับรู้จะได้เกิดอารมณ์ร่วม มีความซาบซึ้งร่วมกัน^๓

ศิลปะสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ประเภทแรก ศิลปะบริสุทธิ์ (Visual Art) คือ ผลงานที่ผู้สร้างหรือศิลปินมีอิสระที่จะแสดงออกทางด้านความคิดและวิธีการของตนเอง โดยไม่มีใครควบคุม ไม่อยู่ในความผูกมัดหรืออำนาจของใคร โดยไม่คำนึงถึงว่าจะถูกใจกับรสนิยมของคน

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔.

^๒ทศพล จังพานิชย์กุล, พระพุทธรูป มรดกล้ำค่าในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คอมม่า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^๓อารี สุทธิพันธ์, ศิลปะนิยม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กระต่ายสา, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

ส่วนใหญ่หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ศิลปะสาขาจิตรศิลป์ จึงเป็นผลงานที่ปรากฏออกมาสามลักษณะด้วยกันคือ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ประเภทที่สอง ศิลปะประยุกต์ หมายถึงงานศิลปะที่สร้างขึ้นมาแล้วนำไปใช้เพื่อการใช้สอยโดยตรงเช่น การออกแบบเครื่องใช้ในชีวิต เครื่องใช้ในครัวเรือนต่างๆ และศิลปะยังแบ่งออกได้อีก คือ ๒ สาขา คือ สาขาวิชาจิตรศิลป์ (Fine Arts) เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจและอารมณ์ เพื่อความสุขใจ มีคุณค่าทางสุนทรียภาพ ศิลปะ Fine Arts หรือบางครั้งเรียกว่าศิลปะห้าแขนงคือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม นาฏกรรมดุริยางค์การละคร และวรรณกรรม สาขาที่ ๒ คือ สาขาประยุกต์ศิลป์ (Applied Art) เป็นงานศิลปะที่ไม่เน้นแต่ทางด้านสุนทรียภาพเท่านั้น แต่ได้นำมาประยุกต์ใช้เพื่อนำมาสนองความต้องการทางด้านประโยชน์ใช้สอยของมนุษย์

ส่วนงานศิลปะที่เรียกว่าประติมากรรม (Sculpture) หมายถึง การสร้างรูปทรงที่มองเห็น มีลักษณะสามมิติ คือมีความกว้าง ความยาว และความหนาเล็ก โดยทำงานวัสดุที่เปลี่ยนแปลงรูปได้ อาทิ งานปั้น งานแกะสลัก งานหล่อ (ทั้งประเภทลอยตัว และประเภทยานูนสูง) เรียกว่างานประติมากรรม เป็นงานสร้างสรรค์ด้านศิลปะ ส่วนงานสุนทรียภาพทางด้านศาสนาเป็นความงามที่ผู้ศึกษาเรื่องนี้คือ งานปฏิมากรรม* เป็นความงามที่เกี่ยวข้องกับด้านศาสนา

ปฏิมากรรมที่ปรากฏออกมาเป็นพระพุทธรูปหรือที่เรียกว่าพุทธปฏิมา ความหมายของพุทธปฏิมา^๑ หมายถึง รูปเปรียบพระพุทธรเจ้า หรือพระพุทธรูปเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทย ที่จัดว่ามีความคุณค่ายิ่ง และมีอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา เป็นเหตุทำให้เกิดศิลปะชิ้นมางานปฏิมากรรมซึ่งเป็นผลงานทางศิลปะอีกแขนงหนึ่ง ลักษณะงานที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ได้สัมผัสรับรู้ แล้วเกิดความเคารพศรัทธา เป็นการสร้างสรรค์ออกมาประเภทงานปั้นหรืองานแกะสลัก ทางด้านศาสนา เช่น รูปปั้นพระพุทธรูป ที่เราเรียกว่าพุทธปฏิมากร ความงามของงานปฏิมากรรมเป็นความงามด้านสุนทรียศาสตร์ สามารถมองเห็นคุณค่าความงาม ที่แสดงออกจากความรู้สึกที่มีความผูกพันทั้งในเรื่องของคุณค่าที่มีต่อศรัทธา ความเคารพเลื่อมใสของมนุษย์ต่อองค์พระศาสดา

^๑สงวน บุญรอด, ศิลปะกับมนุษย์, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๓.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔.

๒.๒ ทฤษฎีความงามด้านสุนทรียศาสตร์กับปฏิมากรรม

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยความงามและสิ่งที่เป็นความงาม ทั้งภายในและภายนอก อีกทั้งยังเป็นความงามที่มนุษย์แสวงหา และความงามที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ มนุษย์ได้ศึกษาประสบการณ์ที่เกี่ยวกับความงามและคุณค่าของความงาม ซึ่งการศึกษา ลักษณะของความงามที่เป็นหลักสากล อันจะเป็นมาตรฐานในการพิจารณาวินิจฉัยว่าอะไรจะงามหรือไม่งาม และความงามที่แท้จริงมีอยู่หรือไม่อย่างไร ความงามนั้นให้ประโยชน์และความสุขแก่ มนุษย์เราอย่างไร สุนทรียศาสตร์มีความสัมพันธ์ปฏิมากรรม แนวความคิดของนักปรัชญาที่เข้าถึง อภิปรัชญาที่แท้จริงจะกล่าวถึงสุนทรียศาสตร์ลักษณะของเหตุผล เป็นความงามที่เป็นสัจจะคือ ความงามที่อยู่เหนืออารมณ์^{๑๑} ซึ่งมีนักปรัชญาที่กล่าวไว้ดังนี้

เพลโต (Plato) กล่าวว่า ความงามหรือศิลปะนั้นเป็นการลอกเลียนแบบธรรมชาติ^{๑๒}

อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า สุนทรียะหรือศิลปะนั้นเป็นการเรียนแบบความแท้จริง

คานท์ (Kant) กล่าวว่า สุนทรียะหรือศิลปะนั้นเป็นผลที่เกิดจากความรู้สึกว่างาม

คีตส์ (Keats) กล่าวว่าความจริงคือความงาม และความงามก็คือความจริง^{๑๓}

ทฤษฎีที่กล่าวถึงความงามด้านสุนทรียศาสตร์กับปฏิมากรรมที่ปรากฏออกมาตาม แนวทางของนักปรัชญาที่กล่าวมา มีความคล้ายคลึงกับพุทธปรัชญา กล่าวถึงความงามเอาไว้ คือ ความงามทางด้านรูปกาย เรียกรูปบัญญัติ การถือเรารูปกายเป็นความงาม โสมบัญญัติ การถือเอาเสียงเป็นความงามเพราะ ลูขบัญญัติ การถือความเรียบง่าย ความสันโดษ ความคร่ำคร่าปอนๆ เป็นความงาม ธัมบัญญัติ การถือเอาความมีเหตุผล หลักการที่ถูกต้องเป็นธรรม เป็นเครื่องวัดว่างาม^{๑๔} เนื่องจากบุคคลในโลกนี้ย่อมถือความเลื่อมใสเพราะตรงกับความชอบของตนใน ๔ ด้านนี้ ไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง ได้แก่ ชอบเพราะรูปร่าง ชอบเพราะเสียงเพราะ ชอบเพราะความเรียบๆ และชอบเพราะมีเหตุผล พระพุทธเจ้าจึงได้รับการยอมรับเพราะประกอบไปด้วยความงามทั้งด้านนี้ตามมหาปริสลักษณะ ดังที่ปรากฏในลักขณสูตร ที่ฉนิกาย ปาฎิกวรรค^{๑๕}

^{๑๑}พระประมวล อุดตราชโย, เปรียบเทียบจริยศาสตร์ ทฤษฎีว่าด้วยความดี, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมมงคลการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๑๔}อง.จตุกก. ๒๑/๖๕/๙๓., อภิป. ๓๖/๑๐/๑๓๕., พุ.ธ.ธ. ๕/๑๐๐.

^{๑๕}ที.ปา. ๑๑/๑๓๐/๑๑๓.

ความงามที่กล่าวเป็นความงามทางด้านศาสนาหลักความจริงของศาสนาพระพุทธเจ้า ท่านว่าเป็นเรื่องจริงของธรรมชาติ ความงามที่มนุษย์มีส่วนใกล้ชิดกับธรรมชาติตลอดมาจึงมีจิตใจรักธรรมชาติและซาบซึ่งความงามในความงามธรรมชาติเกิดความคิดสร้างสรรค์สร้างจินตนาการมาจากความประทับใจ ธรรมชาติสามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจให้เกิดสุนทรียภาพ ดังที่วิลเลียม เวิร์ดสเวิร์ธ ชาวกรีกกล่าวว่า "ธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งพลังทางวิญญาณและความงามในโลก"^{๑๖} ดังนั้นความงามนั้น ให้ประโยชน์และความสุขแก่มนุษย์เราในด้านสุนทรียศาสตร์ ที่มีความสัมพันธ์ของศิลปะประเภทประติมากรรม กับทฤษฎีความงามด้านสุนทรียศาสตร์ ที่ปรากฏออกมาในลักษณะของงานปฏิมากรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาต่อไป

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎี และปรัชญาการสร้างปฏิมากรรมพระพุทธรูป

ทฤษฎีกำเนิดพระพุทธรูปยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ แต่มีประเด็นที่น่าพิจารณายู่ ๓ ประเด็นที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้าจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ พอที่จะเสนอแนวคิดทฤษฎีการสร้างปฏิมากรรมพระพุทธรูป คือ

๑. เชื่อว่าพระพุทธรูปเกิดมาในสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนนีพวย อยู่ในหนังสือ ของพระถังซัมจั๋ง ซึ่งเดินทางเข้าอินเดีย ได้กล่าวถึงพระเจ้าอูเทน เมืองโกสัมพี สร้างพระพุทธรูปไม้จันทร์เพื่อบูชาพระพุทธองค์ และพระเจ้าปเสนทิโกศล เมืองสาวัตถี ก็ได้มีการสร้างพระพุทธรูปเหมือนกัน^{๑๗}

๒. เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ามิลินท์ หรือเมันนเดอร์ เป็นกษัตริย์ซึ่งครองอินเดีย โดยมีเมืองหลวงที่ เมืองสาละ นับเป็นยุคแรกแห่งการสร้างพระพุทธรูป ลักษณะของพระพุทธประติมากรรมดวงพระพักตร์คล้ายคลึงกับเทวรูป จนบางครั้งทำเป็นพระมัสสุบนพระโอษฐ์ พระเศียรทำเป็นพระเกตุมาลา เพื่อให้แตกต่างจากรูปพระสาวก พระเกศาทำเป็นลักษณะมุ่นเกล้าเช่นพระเกศาของคันธาระพระมหากษัตริย์ผ้ากาสาวพัสตร์ทำเป็นรอยกลีบยื่น

๓. เกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะมหาราช ปกครองอินเดียเหนือโดยมีศูนย์กลางที่เมืองปุระปุระ หรือเปชวาร์ หนังสือกำเนิดพระพุทธรูปหลายสมัย บรรจบ เทียมทัต กล่าวไว้ว่า "พระพุทธรูป

^{๑๖}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, มนุษย์กับอารยธรรม ประเภทของศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑๒-๓๑๔.

^{๑๗}พระมหาสยาม, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวอย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๐-๙๑.

แบบคันธารราชูเกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะสร้างตามแนวพุทธลักษณะศิลปะผสมกรีก-โรมัน^{๑๔} เข้ามาเผยแพร่ในอินเดีย จึงมีการสร้างรูปเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้า ที่มีลักษณะเป็นมนุษย์ขึ้น เป็นครั้งแรก ในสมัยพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กษณะ (พ.ศ. ๖๖๒-๗๐๒) โดยนำเอารูปแบบของ เทพพระเจ้ามาสร้าง จึงบังเกิดเป็นพระพุทธรูปองค์แรกของโลกที่แคว้นคันธารราชูร์ คือคันธาระ (ชื่อแคว้นหนึ่งในบรรดา ๑๖ แคว้น ใหญ่แห่งชมพูทวีป ตั้งอยู่แถบกลุ่มแม่น้ำสินธุตอนเหนือ ตรงกับ แคว้นปัญจาบภาคเหนือในปัจจุบัน นครหลวงชื่อตักสิลา เป็นนครที่รุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยาต่างๆ แคว้นคันธาระอยู่ติดกันกับแคว้นกัษมีระ หรือแคว้นแคชเมียร์)^{๑๕}

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการสร้างพระพุทธรูปไว้เพื่อบูชา

มนุษย์มีความคิดเกี่ยวกับการบูชา คือทำอย่างไรจะให้ตนเองและคนรอบข้างได้เงินทอง ลาภยศ ชื่อเสียง จึงเกิดความคิดที่จะทำสิ่งตอบแทนด้วยการให้วัตถุต่างๆ ที่คิดว่าเทพเจ้าชอบ พิธีกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น ด้วยการบวงสรวง จึงเป็นเหตุผลให้เกิดการบูชา ด้วยความหวังที่จะเป็นเหตุ แห่งการนำความเจริญมาให้

การบูชาเป็นมงคลอย่างหนึ่งสำหรับชีวิต การบูชา หมายถึง การให้ความนับถือ การแสดงความเคารพเทิดทูน มี ๒ ประเภทคือ อามิสบูชาและปฏิบัติบูชา^{๑๖} ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคล แสดงออกในรูปของการยกย่อง บูชาด้วยสิ่งของ นับถือสิ่งที่ควรแก่การบูชาทั้งในอามิสบูชาและ ปฏิบัติบูชาต่อทั้งบุคคลและวัตถุ บุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์^{๑๗} ในคัมภีร์มั่งคัลถที่ปนีแสดงไว้ว่า บรรดาบรรพชิตทั้งหลาย อาจารย์และอุปัชฌาย์ เป็นบุคคลผู้ควรบูชาแก่ศิษย์ ภิกษุผู้มีพรชาก็เป็นบุคคลผู้ควรบูชาของพระภิกษุผู้บวชใหม่ บรรพชิตทั้งหลายเป็นผู้ควรบูชาแก่คฤหัสถ์ บรรดาคฤหัสถ์ที่ชาย พี่หญิงเป็นผู้ควรบูชาแก่น้องชาย

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๒๗.

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๖๘.

^{๑๗} ขุ.ขุ.อ. ๑/๑๗๗-๑๗๘.

น้องหญิง มารดาบิดาเป็นผู้ควรวรุษของบุตรทั้งหลาย สามีและพ่อแม่ของสามีเป็นบุคคลที่ควรวรุษของเหล่าหญิงสาวในสกุล^{๑๔}

คำว่า บุษบา จากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ได้นิยามศัพท์ของคำว่า "บุษบา" ซึ่งหมายถึง การยกย่อง เชิดชู เช่น ไหว้ กราบ หรือแสดงความนับถืออย่างอื่น คือลุกขึ้นยืนต้อนรับ ให้นั่งที่สมควร หลีกทางให้เดิน ตลอดถึงสิ่งของ หรือรับใช้ด้วยความเคารพนับถือ^{๑๕} การบุษบาเป็นวิธีที่นิยมนำมาประยุกต์ใช้กับบุคคลที่สร้างคุณประโยชน์แก่บุคคลที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน ทั้งยังสร้างชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูลและประเทศชาติที่อยู่อาศัย แม้บุคคลนั้นจะมีชีวิตอยู่หรือไม่ก็ตาม แต่ที่สำคัญผลงานยังเป็นที่ประจักษ์และยังตราตรึงอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลที่ยังให้ความเคารพนับถืออยู่การบุษบาเป็นเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดต่อกันมา

วัตถุที่ควรวรุษ ได้แก่

๑. ธาตุเจดีย์ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระสาวก
๒. บริโภคเจดีย์ เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน แสดงปฐมเทศนา และต้นพระศรีมหาโพธิ์
๓. ธรรมเจดีย์ เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก และหนังสือคำสอนที่บันทึกไว้ในรูปต่างๆ
๔. อุทเทสิกเจดีย์ เช่น พระพุทธรูป รอยพระพุทธรูป รูปพระอรหันตสาวก รูปของพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทั้งหลาย^{๑๖}

ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการสร้างพระพุทธรูปไว้เพื่อบุษบา ก็คือสร้างเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ หรือสร้างเพื่อเป็นพุทธรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าที่เป็นที่นับถือ เป็นเจดีย์ชนิดหนึ่งในเจดีย์ทั้ง ๔ ในมหาปรีณิพพานสูตร พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสแก่พระอานนทถึงสถานที่ๆ พุทธศาสนิกชนจะพึงไประลึกถึงพระองค์ ก็คือไปกราบนมัสการสังเวชนียสถานทั้ง ๔ ได้แก่สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่ปรีณิพพาน และสถานที่แสดงปฐมเทศนา^{๑๗} การทำรูปของพระพุทธเจ้าเพื่อนำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจก็ดูจะดั่งการเข้าไปเฝ้าพระองค์เฉพาะหน้า ฉะนั้น และเป็นบริโภคเจดีย์

^{๑๔} คณะกรรมการแผนกตำรากรมการศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, มังคลัตถที่ปณี แปล, เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๑.

^{๑๕} จวน อุฏฐายี, มงคลในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๔.

^{๑๖} ชุ.ชา.อ. ๖/๑๘๕.

^{๑๗} ที.ม. ๑๑/๑๓๑/๑๑๓-๑๑๔.

๒.๕ แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ

ในสยามประเทศการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆขึ้นมานิยมสร้างตามแบบอย่างของพระพุทธรูปเจ้าตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติ นับแต่ประสูติ ตรัสรู้ จนปรินิพพาน เป็นการแสดงพุทธประวัติ ตอนใดตอนหนึ่ง ของพระพุทธองค์ การสร้างลักษณะรูปแบบต่างๆ จึงเรียกว่า ปาง คำว่า ปาง นอกจากจะหมายถึง ท่าทางของพระพุทธรูปที่แสดงอิริยาบถ ยังหมายรวมถึงพระพุทธรูปของพระพุทธองค์ด้วย แนวคิดการสร้างปางต่างๆ ตามพุทธลักษณะที่ควรรู้ คือ

๒.๕.๑ ปางประสูติ พระอิริยาบถพระนางสิริมหามายาประทับยืนใต้ร่มไม้สาละ ณ สวนลุมพินี แวดล้อมด้วยเหล่าเทวดาและหญิงที่เป็นพี่เลี้ยงนางนมพระหัตถ์ขวาเหยียดกึ่งต้นสาละ ประสูติลักษณะ พระนางสิริมหามายาประทับยืนใต้ร่มไม้สาละ ณ สวนลุมพินี แวดล้อมเหล่าเทวดาและหญิงที่เป็นพี่เลี้ยงนางนมพระหัตถ์ขวาเหยียดกึ่งต้นสาละประสูติพระกุมาร

สมัยก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี เมื่อพระนางสิริมหามายา อัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ทรงพระครรภ์แก่จนจะประสูติ มีพระประสงค์จะเสด็จไปประสูติที่ราชตระกูลเดิมของพระองค์ตามประเพณี ครั้นขบวนเสด็จถึงลุมพินีวัน อยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ พระนางก็ประชวร พระครรภ์จะประสูติ เหล่าราชบริพารที่ตามเสด็จ จึงจัดที่ประสูติถวาย ณ โคนต้นสาละใหญ่ ต้นหนึ่ง พระโพธิสัตว์กุมาร จึงประสูติจากพระครรภ์มารดา ที่ลุมพินีวัน ตรงกับวันเพ็ญ เดือนวิสาขะ (เดือน ๖)^{๒๖}

๒.๕.๒ ปางมหาภิเนษกรมณ์ พระอิริยาบถเจ้าชายสิทธัตถะทรงม้ากัณฐกะ มีนายฉันทะ มหาเด็กเกาะหางม้าตามเสด็จ และมีเทวดาแห่ล้อม นำพระองค์เสด็จข้ามแม่น้ำอนomanที่

เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงตระหนักถึงทุกข์ในความแก่ความเจ็บ และความตายซึ่งย่ำยีสรรพสัตว์ไม่ยกเว้นแก่ใคร มีพระทัยน้อมไปในการเสด็จออกบรรพชา ในที่สุดคืนหนึ่ง ได้ตัดสินใจละความอาลัยในพระราชสมบัติ ครั้นได้ทอดพระเนตรพระชายา และโอรส ที่ประสูติได้เพียงวันเดียว เป็นการอำลาแล้ว เสด็จขึ้นหลังม้ากัณฐกะ ที่นายฉันทะ เตรียมพร้อมไว้ เสด็จออกบรรพชา มีนายฉันทะตามเสด็จ โดยตั้งพระทัยว่า เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จะเสด็จกลับมาเทศนาโปรดพระประยูรญาติภายหลัง พระองค์เสด็จออกขณะมีพระชนม์ได้ ๒๙ พรรษา

๒.๕.๓ ปางทรงตัดพระเมาลี พระอิริยาบถเจ้าชายสิทธัตถะมหาบุรุษประทับนั่งพระแท่นพระหัตถ์ซ้ายรวบพระเมาลี (ผมที่มุ่นขึ้นเป็นจอม) พระหัตถ์ขวาจับพระขันธ์ (มีดดาบ) ตัดพระเมาลี

^{๒๖}เทพพร มังธานี, พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

ครั้งเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงมำกัณฐกะข้ามแม่น้ำโนมานที พร้อมนายฉันทะแล้ว เสด็จลงจากหลังม้า ประทับนั่งบนแท่นเหนือหาดทรายอันขาวสะอาด รับสั่งแก่นายฉันทะว่า “เราจักถือเพศบรพชิตที่นี่” ทรงเปลื้องเครื่องประดับของกษัตริย์ทั้งหมดมอบให้นายฉันทะพร้อมกับมำกัณฐกะเพื่อกลับไปกราบทูลแจ้งข่าวแก่พระประยูรญาติให้ทรงทราบ จากนั้นทรงเห็นว่า เกศานี้ ไม่สมควรแก่เพศบรพชิต จึงทรงจับพระเมาลี (มวยผม) ด้วยพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวาจับพระชรรค์แล้วตัดพระเมาลีออกเสีย^{๒๓}

๒.๕.๔ ปางอธิษฐานเพศบรพชิต พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้น ฝ่าพระหัตถ์อยู่ตรงพระอุระ (อก) เบนฝ่าพระหัตถ์ไปทางซ้าย ณ ริมฝั่งแม่น้ำโนมานที หลังจากที่พระบวชตัดพระเมาลีแล้ว ทรงอธิษฐานเพศเป็นบรพชิต ขณะนั้นสมภารพรหม ได้นำอัฐบริวาร (บริวาร ๑๘) เข้าไปถวาย พระองค์ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดสรทรวงเพศเป็นบรพชิตแล้ว จึงมอบผ้านุ่งห่มเมื่อยังเป็นคฤหัสถ์คู่หนึ่งแก่สมภารพรหม สมภารพรหมได้นำผ้าคู่นั้นไปบรรจุไว้ในทูลสเจตีย์บนพรหมโลก^{๒๔}

๒.๕.๕ ปางทุกรกิริยา พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้งสองซ้อนกันอยู่บนพระเพลลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย พระวรกายชุบผอมแทบจะไร้พระมังสะ (เนื้อ) พระอัฐิพระนหารู (เข็น) ปรากฏชัดในช่วงเวลาที่พระมหาบุรุษแสวงหาโมกขธรรมอยู่นั้น ทรงศึกษาทุกลัทธิที่มีอยู่ในสมัยนั้น ทุกรกิริยาเป็นวิธีหนึ่งที่นักบวช ในสมัยนั้นนิยมทำกัน พระองค์ก็นำมาปฏิบัติอย่างที่ใครๆ ยากจะทำตามได้ เช่น บางคราวลดเสวยอาหารลงทีละน้อย จนถึงงดเสวยร่างกายชุบผอม พระโลมา (ขน) มีรากเน่าหลุดออกมา มีแร่กระดูกปรากฏไปทั่วกายจะลุกเดินก็เซล้มลงไปแทบสิ้นชีวิตในที่สุด หลังจากผ่านประสบการณ์ในการทำทุกรกิริยามา ทรงเห็นว่าไม่ใช่ทางแห่งความหลุดพ้น ทรงเลิกเสียหันมาทำความเพียรโดยเริ่มที่จิตใจเป็นหลัก

๒.๕.๖ ปางสดับพิณสามสาย พระอิริยาบถนั่งสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันวางแนบพระอุระ พระหัตถ์ขวาวางทับพระหัตถ์ซ้าย (บางปางเป็นพระอิริยาบถนอน หรือไสยาสน์)

อุปมาที่สำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติทางสายกลาง (ทชฺฌิมาปฏิปทา) คือ อุปมาเรื่องพิณสามสาย ในพุทธประวัติ เล่าว่า พระอินทร์ทรงติดพิณสามสายถวายแด่พระมหาบุรุษในขณะที่พระองค์แสวงหาหนทางแห่งความหลุดพ้นทำให้พระองค์เห็นชัดในพระทัยว่า การปฏิบัติย่อหย่อนเกินไป และการปฏิบัติเคร่งเครียดจนเกินไปนั้น (กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมถานุโยค) มิใช่วิถีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นแน่นอนอน ทางสายกลางหรือมชฺฌิมาปฏิปทาเท่านั้น จึงจะเป็นหนทาง

^{๒๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๒๔}เทพพร มังธานี, พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘.

แห่งการตรัสรู้ เปรียบดังสายพินสายที่พอดีไม่หย่อนหรือไม่ตึงจนเกินไป จึงจะให้เสียงที่ไพเราะ เสนาะใสด^{๒๕}

๒.๕.๗ ปางพระสุบิน พระอิริยาบถนอนตะแคงขวา (สีหไสยา) พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดทาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหนุนที่พระกรรณ

ในราตรีของวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ พระมหาบุรุษทรงสุบินนิมิต (ฝัน) อันเป็นนิมิตหมาย แห่งการตรัสรู้การประกาศพระธรรม การมีพุทธบริษัทจำนวนมาก การออกบวชของผู้เสื่อมใสจาก ตระกูลต่างๆ และการที่มีเกียรติคุณผ่านไปอย่างกว้างขวาง เป็นที่ประจักษ์แก่มนุษย์และเทวดา สิริ รวมเป็นนิมิต ๕ ประการ^{๒๖}

๒.๕.๘ ปางรับมธุปายาส พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ แบบพระหัตถ์ทั้งสองวางบนพระชานุ เป็นกิริยารับถาดมธุปายาส

นางสุชาดา ธิดาของคหบดีผู้หนึ่ง ในหมู่บ้านตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้ถือเอาถาดทองคำ บรรจข้ำวมธุปายาส ออกจากหมู่บ้านพร้อมด้วยบริวารจำนวนหนึ่งเพื่อจะเก็บนมต่อรกขเทวดาที่ต้น ไทรใหญ่ ครั้นมาถึงแลเห็นพระมหาบุรุษ ซึ่งประทับนั่งใต้ร่มไทรใหญ่นั้นเข้าใจว่าเป็นรกขเทวดาจริง จึงนำข้ำวมธุปายาสไปถวายพร้อมกับถาดทองคำ

๒.๕.๙ ปางเสวยมธุปายาส พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายประครองถาด มธุปายาส พระหัตถ์ขวาวางบนปากถาด เป็นกิริยาหยิบก้อนมธุปายาสเสวย

พระมหาบุรุษเสด็จลุกจากที่ประทับ ทรงถือเอาถาดข้ำวมธุปายาสที่นางสุชาดาถวาย เสด็จไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา สรงน้ำ (อาบน้ำ) แล้ว ประทับนั่งใต้ร่มไทรริมฝั่งแม่น้ำ ทรงเริ่มปั้น ข้ำวมธุปายาสออกเป็นปั้นๆ รวมได้ ๔๙ ปั้น แล้วเสวยจนหมด

๒.๕.๑๐ ปางลอยถาด พระอิริยาบถนั่งคุกพระชานุ (เซ้า) ทั้งสอง พระหัตถ์ซ้ายวางที่พระ เพลาด้านซ้าย เป็นอาการค้ำพระวรกายให้ตั้งมั่น ทอดพระเนตรลงต่ำ พระหัตถ์ขวาอยู่ในท่าปล่อย ถาดลอยน้ำ

หลังจากที่พระมหาบุรุษ เสวยข้ำวมธุปายาสจนหมดแล้ว ทรงลอยถาดลงในน้ำแม่น้ำ เนรัญชรา พร้อมกับทรงอธิษฐานว่า "ถ้าหากว่าพระองค์จะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าขอให้ถาด ทองคำนี้จงลอยทวนกระแส่น้ำ" ดังนี้แล้วจึงปล่อยพระหัตถ์พุทธประวัติกล่าวถึงปาฏิหาริย์ตอนนี้ว่า ถาดนั้นลอยทวนกระแส่น้ำขึ้นไป จนถึงวังน้ำวนแห่งหนึ่ง จึงจมหายลงไปถึงที่อยู่ของพญากาฬ

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

นาคราช ไปกระทบกับถาดสามใบของพระพุทธเจ้าในอดีตสามพระองค์ดังกรีก ด้วยสัญญาณดังกล่าวทำให้พญานาค ทราบว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นในโลกมนุษย์อีกองค์หนึ่ง^{๒๙}

๒.๕.๑๑ ปางรับหญ้าคา พระอิริยาบถยืน พระกรซ้ายห้อยข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาแบงายยื่นออกมาข้างหน้า เป็นกิริยารับหญ้าคา (บางครั้งพระหัตถ์ถือหญ้าคาก็มี)

หลังจากที่พระมหาบุรุษทรงลอยถาดแล้ว ในตอนบ่ายวันเดียวกันได้เสด็จกลับไปยังต้นโพธิ์ระหว่างทรงได้พบกับชายคนหนึ่งชื่อโสถถิยะ ถือหญ้าคา ๘ กำ เดินสวนทางมา นายโสถถิยะเลื่อมใสในอาการที่เรียบร้อยแต่องอาจของมหาบุรุษ ทราบพระประสงค์แล้วจึงถวายหญ้าคาทั้ง ๘ กำ พระองค์ทรงรับหญ้าคาแล้วนำไปปูเป็นที่ประทับนั่ง ณ โคนต้นโพธิ์

๒.๕.๑๒ ปางตรัสรู้ หรือปางสมาธิ พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองวางหงายซ้อนกันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวามือบนพระหัตถ์ซ้าย

ณ ได้ต้นโพธิ์ หลังจากที่พระมหาบุรุษได้มีชัยชนะเหนือพญามารแล้ว ทรงเริ่มบำเพ็ญสมาธิต่อไป เมื่อจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสแล้ว ในยาม ต้นของคือนั้นพระองค์ได้หยั่งรู้อดีตอันยาวไกลได้ตลอดหลายแสนชาติไม่มีที่สิ้นสุด (บุพเพนิวาสานุสสติญาณ) ในยามที่สองได้หยั่งรู้ว่าสัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วตายไป ประสพสุขและทุกข์ตามกรรมที่ทำให้พระองค์เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าสรรพสัตว์นั้นเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในโลกนี้อย่างไร (จตุปปาทญาณ) และในยามสุดท้ายพระองค์ทรงทราบหนทางซึ่งเมื่อบุคคลปฏิบัติตามแล้วจะสามารถชนะทุกข์ทั้งปวงในโลกนี้และประสพสุขที่แท้จริง (อัสสวัชชญาณ) นั่นคือหยั่งทราบถึงทุกข์และสาเหตุของมัน ทราบความดับทุกข์และวิธีการดับทุกข์ (อริยสัจ ๔) นับได้ว่าพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ (วิสาขปุณณมี) ขณะมีพระชนมได้ ๓๕ พรรษา^{๓๐}

๒.๕.๑๓ ปางถวายเนตร พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันอยู่ที่หน้าพระเพลา ลืมพระเนตร

หลังจากได้ตรัสรู้ พระพุทธองค์ประทับเสวยวิมุตติสุข (สุขที่เกิดจากการหลุดพ้น) ณ ได้ร่วมโพธิ์ ๗ วัน จากนั้นทรงงดดำเนินไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นโพธิ์ เพ่งมองต้นโพธิ์เป็นเวลา ๗ วัน โดยไม่กระพริบพระเนตรเลย ทั้งนี้เพื่อระลึกต้นโพธิ์ ที่แผ่กิ่งก้านร่มเงาอันร่มรื่น เกื้อกูลแก่การบำเพ็ญเพียรทางใจ จนได้ตรัสรู้ สถานที่นั้นเรียกว่า อนิมิสเจตีย์

๒.๕.๑๔ ปางมารวิชัย พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาคำว่าที่พระขานู นิ้วพระหัตถ์ชี้พระธรณี

^{๒๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๓๐}เทพพร มังธานี, พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, อ่างแล้ว, หน้า ๒๕.

ในคราวที่พระมหาบุรุษประทับนั่งที่โคนต้นโพธิ์ซึ่งเรียกว่า โพธิ์บัลลังก์ เพื่อทรงบำเพ็ญเพียรทางใจนั้นในพุทธประวัติเล่าถึงเหตุการณ์เป็นบุคคลาธิษฐานว่าพญามารพร้อมด้วยเสนามารเป็นจำนวนมาก ยกทัพมุ่งหมายจะทำลายความเพียรของพระองค์ ด้วยวิธีการต่างๆ แม้กระทั่งตู่ว่าโพธิ์บัลลังก์เป็นของตน พระโพธิสัตว์ทรงชี้ตักขี้ผึ้งที่พื้นดินเพื่อเรียกแม่พระธรณีมาเป็นพยานว่า ในชาติก่อนๆ อันนับประมาณไม่ได้ พระองค์ได้สั่งสมบารมีมาเพียงพอที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาตินี้ แม่พระธรณีจึงได้บีบมวยผมหลั่งน้ำที่พระพุทธองค์เคยทรงหลั่งเมื่อทรงบำเพ็ญบารมี ออกมาไหลท่วมเหล่ามารและไฟลพปลาสนาการไปหมด^{๙๙}

๒.๕.๑๕ ปางปฐมเทศนา พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ขวาจับนิ้วเป็นวงกลม พระหัตถ์ซ้ายชี้ตักพระหัตถ์ขวา จับนิ้วเข้าหาด้านใน

วันเพ็ญเดือน ๘ (อาสาฬหปุณณมี) พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมแก่พระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ทำให้เกิดมีพระสงฆ์องค์แรกขึ้นในโลกคือ พระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นพระธรรม นับเป็นวันที่พระรัตนตรัย (คือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์) เกิดขึ้นครบองค์ครั้งแรก พระธรรมเทศนาที่พระองค์แสดงครั้งแรกนี้เรียกว่า ปฐมเทศนา หรือธรรมจักกัปปวัตตนสูตรมีเนื้อหาแบ่งส่วนทางสุดโต่ง ๒ สาย คือกามสุขัลลิกานุโยค ได้แก่ การทำตนให้หมกมุ่นในกาม และอัตตakilมาถานุโยค ได้แก่การทำตนเองให้ลำบาก ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ อันเป็นข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์และอริยสัจ ๔ ตามลำดับ อนึ่ง วันนี้ชาวพุทธถือเป็นวันสำคัญวันหนึ่งเรียกว่า วันอาสาฬหบูชา^{๑๐๐}

๒.๕.๑๖ ปางจงกรม พระอิริยาบถยืนด้วยพระบาทขวา ยกสันพระบาทซ้าย เป็นอิริยาบถก้าวเดินจงกรม พระหัตถ์ทั้งสองวางซ้อนกันที่หน้าพระเพลลา ทอดพระเนตรต่ำลง อยู่ในพระอาการเดินจงกรม

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทอดพระเนตร ต้นโพธิ์แล้วในสัปดาห์ที่ ๓ ของวันตรัสรู้ ทรงเนรมิตที่จงกรมแก้วขึ้นในระหว่างกลางแห่งต้นโพธิ์กับที่ประทับยืนทอดพระเนตร แล้วเสด็จจงกรม ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๗ วันสถานที่นั้นเรียกว่า รัตนจงกรมเจดีย์

๒.๕.๑๗ ปางเรือนแก้ว พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิในเรือนแก้ว พระหัตถ์ซ้ายบนพระเพลลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงพระธรณี

^{๙๙}ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๑๐๐}เทพพร มังธานี, พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔.

หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จจรงรม ณ ที่จรงรมแก้ว ๗ วันแล้ว ต่อมา (นับเป็นสัปดาห์ที่ ๔ จากวันตรัสรู้) เทวดาเนรมิตเรือนแก้วขึ้นถวายทางทิศพายัพ (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) ของต้นโพธิ์จึงเสด็จขึ้นประทับนั่งขัดสมาธิ ณ เรือนแก้วนั้น ทรงพิจารณา พระอภิธรรมปิฎก ตลอดเวลา ๗ วัน สถานที่นั้นเรียกว่า รัตนฆรเจดีย์

๒.๕.๑๘ ปางนาคปรก พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ ภายพระหัตถ์ทั้งสองบนพระเพลา มีพญานาคแผ่พังพานเหนือพระเศียร

สัปดาห์ที่หกหลังตรัสรู้ พระพุทธองค์เสด็จไปประทับใต้มุจลินทพฤษภ (ต้นจิก) คราวนั้นเกิดอากาศวิปริตฝนตกท่วมทัน พญานาคมุจลินท์อาศัยอยู่ในสระมุจลินท์ได้ขึ้นมาจากสระน้ำ แผ่พังพานป้องกันพระพุทธองค์จากอากาศวิปริตนั้น^{๑๑}

๒.๕.๑๙ ปางจันสมอ พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระขานู ถือผลสมอ

ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากต้นไม้จิก (มุจลินท์) แล้ว ก็เสด็จสู่ต้นไม้เกต (ราชายตนพฤษภ) ซึ่งอยู่ในทางทิศใต้ของต้นจิกประทับนั่งสมาธิเสวยวิมุตติสุข (สุขที่เกิดจากความหลุดพ้น) ณ โคน ต้นไม้เกตเป็นเวลา ๗ วัน เมื่อออกจากสมาธิแล้ว พระอินทร์ทรงทราบว่านับแต่พระพุทธองค์ตรัสรู้มา ๗ สัปดาห์ รวม ๔๙ วัน มิได้เสวยอะไรเลยจึงนำผลสมออันเป็นยาทิพย์มาจากสวรรค์ น้อมถวายแก่พระพุทธเจ้า พระองค์จึงเสวยผลสมอทิพย์นั้น^{๑๒}

๒.๕.๒๐ ปางประสานบาตร พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายประครองบาตรซึ่งวางอยู่บนพระเพลา ยกพระหัตถ์ขวาชูขึ้นวางปิดปากบาตร เป็นกิริยาอธิษฐานประสานบาตร.

ขณะที่พระพุทธเจ้าองค์ประทับอยู่ใต้ต้นไม้เกตนั้นท้าวจาดุมหาราชทั้ง ๔ พระองค์ ทราบว่าพระองค์ทรงประสงค์จะอนุเคราะห์ แก่พ่อค้า ๒ คน ที่ถวายข้าวสัตตูก่อนสัตตุมง (ข้าวตูและขนมชนิดก่อน และผงที่เป็นเสปียงเดินทางของพ่อค้า) จึงน้อมถวายบาตรศิลาสี่เหลี่ยม ๔ ใบ พระพุทธองค์ทรงรับบาตรทั้ง ๔ ใบแล้ว ทรงอธิษฐานประสานให้เป็นใบเดียว เพื่อรักษาศรัทธาของท้าวจาดุมหาราชทั้ง

๒.๕.๒๑ ปางรับสัตตูก่อน สัตตุมง พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองประคองบาตรซึ่งวาง อยู่บนพระเพลา ทอดพระเนตรลงต่ำ เป็นกิริยารับสัตตูก่อน สัตตุมงด้วยบาตร

ในขณะที่พระพุทธเจ้ายังประทับอยู่ใต้ต้นไม้เกต (ราชายตนพฤษภ) มีพ่อค้า ๒ คน ชื่อตสสะและภัลลิกะเดินทางผ่านมาพบพระพุทธองค์ประทับนั่งอยู่ใต้ต้นไม้นั้นด้วยอาการสงบและ

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

เอิบอิมยี่ง จึงได้ถวายอาหารที่เป็นเสบียงทางของตนที่มีทั้งชนิดก้อนและชนิดผง เรียกว่า "สัตตูก้อนสัตตุมง" เลื่อมใสในพระดำรัสและความสง่างามของพระองค์ ได้ทูลขอเป็นสาวกรับเอาพระพุทธรูปเจ้าและพระธรรมเป็นที่พึ่งที่นับถือสูงสุดในชีวิต จึงนับเป็นอุบาสกคู่แรกในโลก^{๓๓}

๒.๕.๒๒ ปางพระเกศธาตุ พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพล (ตัก) พระหัตถ์ขวาทรงตะพระเกศา

หลังจากที่พ่อค้าทั้ง ๒ คน คือ ตสสะและภัลลิกะได้ถวายข้าวสัตตูก้อนและสัตตุมง แต่พระพุทธรูปเจ้าและได้หนีบถือพระพุทธรูปเจ้า และพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งสูงสุดของชีวิตแล้ว ได้ทูลขอของที่ระลึกจากพระพุทธรูปองค์เพื่อไว้บูชา พระพุทธรูปเจ้าทรงอุบพระเกศา (ผม) ด้วยพระหัตถ์ขวามีพระเกศา ๔ เส้น หล่นบนฝ่าพระหัตถ์จึงโปรดประทานพระเกศา ๔ เส้นแก่พ่อค้าทั้ง ๒

๒.๕.๒๓ ปางรำพึง พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้นประทับที่พระอุระ พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย เป็นกิริยารำพึง

หลังจากที่ตรัสรู้แล้วไม่นาน ขณะที่ประทับอยู่ใต้ต้นไทร (อชปาลนิโครธ) พระพุทธรูปองค์ทรงรำพึงว่า พระธรรมที่ได้ตรัสรู้นั้นละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจและนำไปปฏิบัติสำหรับคนทั่วไป จึงทรงรู้สึกท้อพระทัยที่จะแสดงพระธรรมโปรดสัตว์ แต่ด้วยพระมหากรุณาพระองค์ได้พิจารณาเห็นว่าสรรพสัตว์นั้นมีอุปนิสัยแตกต่างกันไปเปรียบเทียบได้ดังดอกบัวในน้ำ บางดอกอยู่ในเหนือน้ำ บางดอกอยู่ปริ่มน้ำ และบางดอกอยู่ในน้ำ จึงทรงดำริที่แสดงธรรมตามอุปนิสัยแห่งสัตว์นั้นๆ^{๓๔}

๒.๕.๒๔ ปางประทานเอหิภิกขุ อิริยาบถนั่งขัดสมาธิ ยกพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระขาน เป็นกิริยาทรงรับ พระหัตถ์ขวายกขึ้นตั้ง หันฝ่าพระหัตถ์ออก งอนิ้วพระหัตถ์เล็กน้อย

เมื่อพระพุทธรูปเจ้าแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ แล้ว พระองค์จึงได้ประทานให้อุปสมบทโดยวิธี เอหิภิกขุ แก่โกณฑัญญะ (เอหิภิกขุนี้เป็นวิธีที่ทรงประทานให้ผู้เลื่อมใสขออุปสมบทด้วยพระองค์เองโดยตรัสว่า "ท่านจงเป็นภิกขุ ปฏิบัติธรรมที่เรากล่าวไว้อย่างถูกต้องเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เกิด" พระโกณฑัญญะจึงเป็นพระภิกษุรูปแรกได้ดวงตาเห็นธรรม)

๒.๕.๒๕ ปางอุ้มบาตร พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองประคองบาตร

ในคราวที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จจากรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก หลังจากได้แสดงธรรมตรัสสั่งนครชาดกแก่พระประยูรญาติแล้ว ไม่มีใครทูลนิมนต์พระพุทธรูปเจ้าให้รับภัตตาหารเช้าเลย โดยพากันเข้าใจใจเองว่า เมื่อพระองค์เสด็จถึงเรือนพระบิดาแล้วคงจะไม่ไปเสวยที่ไหนดังนั้น ในวันรุ่งขึ้นพระพุทธรูป

^{๓๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

^{๓๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

กษัตริย์ลิจจวีแล้ว ทรงรับสั่งให้พระอานนท์สวดรัตนสูตรและประพรมน้ำพุทธมนต์ ให้กำลังใจ ประชาชนต่อสู้กับสถานการณ์เลวร้ายด้วยการประพาศิทธิธรรม พร้อมทั้งตรัสสอนให้รู้จักเสียสละ ความสุขเล็กน้อยเพื่อความสุขอันใหญ่พล้ยและรู้จักเสียสละความสุข เล็กน้อยของตนเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม จึงจะพบความสุขที่แท้จริง ในที่สุดเมืองไพศาลีก็กลับคืนสู่สภาพปรกติด้วยพุทธานุภาพ

๒.๕.๓๔ ปางทรงรับผลมะม่วง พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายที่พระ เพลลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาทือผลมะม่วง

หลังจากที่พระพุทธเจ้ารับสั่งแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า จะทำปาฏิหาริย์ที่โคณฑันมะม่วง (โคณฑันคันทามพฤกษ์) พวกเดียรติย์ (นักบวชนอกพุทธศาสนา) สั่งให้บริวารของตนถอนทำลาย โคณฑันมะม่วงทุกต้นในบริเวณนั้นเพื่อขัดขวางการทำยมกปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ครั้นถึงเช้าของ วันเพ็ญเดือน ๘ คนดูแลสวนของพระเจ้าปเสนทิโกศล ชื่อคันทะ ได้ถวายผลมะม่วงสุกใหญ่ผล หนึ่งแก่พระพุทธเจ้า พระอานนท์ได้ขยำผลมะม่วงสุกนั้นทำเป็นน้ำปานะ ถวายพระพุทธองค์ครั้ง เสร็จเสร็จก็รับสั่งให้นายคันทะปลูกเมล็ดมะม่วงในที่นั้น พอพระองค์ทรงล้างพระหัตถ์ลงบนปาก หลุมเสร็จเท่านั้น เมล็ดมะม่วงก็ออกหน่อเจริญเติบโตแผ่กิ่งก้านสาขาเป็นร่มเงาใหญ่สมบูรณ์ด้วย ษอและผลในทันใด อนึ่ง เพราะเหตุที่นายคันทะถวายจึงเรียกโคณฑันมะม่วงนั้นว่า คันทามพฤกษ์^{๑๑}

๒.๕.๓๕ ปางแสดงยมกปาฏิหาริย์ พระอิริยาบถนั่งห้อยพระบาท มีดอกบัวรองรับพระ บาท พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระชานุ (เข่า) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) จับนิ้วพระ หัตถ์

พระพุทธเจ้าประทับ ณ โคณฑันคันทามพฤกษ์ (โคณฑันมะม่วง) ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ เพื่อชมพวกเดียรติย์โดยเนรมิตจกกรมแก้ว ในอากาศแล้วเสด็จขึ้นสู่ที่จกกรมนั้นแสดงยมก ปาฏิหาริย์ ท่ามกลางพุทธบริษัทจำนวนมาก โดยวิธีต่าง ๆ สลับกับการแสดงพระธรรมเทศนา มีพุทธ บริษัทจำนวนมากได้บรรลุธรรม เพราะความเลื่อมใสที่ได้เห็นยมกปาฏิหาริย์และได้ฟังธรรมมกถา ของพระพุทธเจ้าพร้อมๆ กันไป^{๑๒}

๒.๕.๓๖ ปางโปรดพระพุทธรูปรดา พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางคว่ำที่ พระชานุ (เข่า) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) เป็นกิริยาแสดงธรรม

หลังจากที่พระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้วได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์เพื่อโปรดพระพุทธรูปรดา ซึ่งไปบังเกิดเป็นสันดุสิตเทพบุตร ณ สวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อพระ พุทธองค์ประทับ ณ บันฑุกัมพล คีลาอาสน์ (แท่นคิลามีสีเหมือนผ้ากัมพล คือ ผ้าที่ทอด้วยขน

^{๑๑} เทพพร มังธานี, พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, อ่างแก้ว, หน้า ๘๒.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

สัตว์สี่เหลี่อง เป็นที่ประทับของพระอินทร์) รัศมีของพระพุทธรองค์แจ่มจรัสกว่ารัศมีของเทวดาทุกจำพวก ครั้นพระพุทธรมารดาเสด็จมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระพุทธเจ้าได้แสดงพระอภิธรรมแก่พระพุทธรมารดาตลอด ๓ เดือน มิได้หยุดพักเลย ในเวลาภัตติกะก็ทรงเนรมิตพระพุทธรเจ้าองค์แทน (พุทธรนิมิต) ให้แสดงแทน

๒.๕.๓๗ ปางเปิดโลก พระอิริยาบถยืน ห้อยพระหัตถ์ทั้งสอง และแบฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองหันออกมาด้านหน้า

ในตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น เมื่อพระองค์ทรงแลดูข้างบนก็ปรากฏเป็นทางไปจนเห็นพรหมโลก เมื่อทรงแลดูข้างล่างก็ปรากฏเป็นทางลงไปจนเห็นอเวจีมหานรก ครั้งทรงแลดูรอบๆ ก็จะมีเปิดเผยให้เห็นถึงจักรวาลอื่นๆ นับหมื่นนับแสนจักรวาลไม่มีที่สิ้นสุดด้วยเหตุนี้ พวกเทวดาและมนุษย์ต่างก็มองเห็นกันและกันเหมือนกับปรากฏอยู่ตรงหน้ากันเลยทีเดียว ทั้งนี้ด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้าลักษณะเช่นนี้เรียกว่า ทรงเปิดเผยให้เห็นโลกและจักรวาลที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก นับไม่ได้โดยการคำนวณ^{๔๐}

๒.๕.๓๘ ปางเสด็จจากดาวดึงส์ พระอิริยาบถ ยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นเสมอพระอุระ (อก) และจับนิ้วพระหัตถ์ทั้งสอง

เมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พระอินทร์ได้เนรมิตบันไดแก้วตรงกลางสำหรับพระพุทธเจ้าบันไดเงินอยู่ด้านซ้ายสำหรับท้าวมหาพรหม และบันไดทองอยู่ด้านขวาสำหรับพวกเทวดา หัวบันไดสามารถแลเห็นได้บนยอดเขาสิเนรุ ส่วนเชิงบันไดอยู่ที่ประตูเมืองสังกัสสะ พระพุทธรองค์ทรงเปล่งพระรัศมีเสด็จลงโดยมีท้าวมหาพรหมกันฉัตร เทพบุตรชื่ออัญจสิขะบูชาด้วยการฟ้อนรำ มาตลิสั่งคาหกเทพบุตรถือของหอมและดอกไม้ทิพย์โปรดปรายในระหว่างทาง ท้าวสุยามถือพัทวาลวีชนี พร้อมทั้งเทวดาที่เป็นบริวารอื่นๆอีก เป็นจำนวนมาก ชาวพุทธเจ้าเป็นเหตุการณ์สำคัญอย่างหนึ่ง และเรียกวันนี้ว่า วันเทโวโรหณะ หรือวันพระเจ้าเปิดโลก^{๔๑}

๒.๕.๓๙ ปางลีลา พระอิริยาบถยืน ยกพระบาทขวาอยู่ในท่าที่จะก้าวพระหัตถ์ขวาห้อยลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นตั้งเสมอพระอุระ

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวารที่เป็นเทวดา และพระพรหมเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นพระพุทธรองค์เสด็จโดยบันไดแก้ว พวกเทวดาลงบันไดทองและพวกพรหมลงบันไดเงิน ขบวนเสด็จมาหยุด ณ ประตูเมืองสังกัสสะ พระพุทธรองค์มีลีลาและพระสิริงดงามยิ่งครอบงำรัศมีของเหล่าเทพยดาบนสวรรค์ และพระพรหมบนพรหมโลกเป็นที่ชื่นชมโสมนัสแก่พุทธบริษัทที่

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐.

เฝ้ารับเสด็จ พระสารีบุตรเถระได้ประกาศความยินดีของท่านในครั้งนั้นว่า พุทธลีลาและสิริอันงดงามเช่นนี้ท่านไม่เคยเห็นที่ไหน หรือได้ยินจากใครมาก่อนเลย^{๕๒}

๒.๕.๔๐ ปางห้ามแก่นจันทร์ พระอิริยาบถ พระหัตถ์ขวาห้อยลง พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้น เสมอพระอุระ (อก) แบบพระหัตถ์ตั้งขึ้น

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว เสด็จจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพุทธมารดานั้น พระปเสนทิโกศลทรงรำลึกถึงพระพุทธองค์มาก จึงสั่งให้นายช่างหลวงทำ รูปเหมือนพระพุทธเจ้า หลังจากทีพระพุทธองค์เสด็จลงมาจกดาวดึงส์แล้ว เสด็จพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล เกิดปาฏิหาริย์เมื่อพระแก่นจันทร์เหมือนมีจิตวิญญาณจะลุกขึ้น ถวายความเคารพพระพุทธเจ้าพระองค์จึงทรงห้ามว่า "ให้นั่งอยู่อย่างเดิมนั้นแหละ"^{๕๓}

๒.๕.๔๑ ปางขับพระวักกलि พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายขวามนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ยกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) แสดงกิริยาขับ

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวันมีกุลบุตรจากตระกูลพราหมณ์เมืองสาวัตถี คนหนึ่งนามว่าวักกलि ทึ่งพอใจใจพระรูปอันงดงามของพระพุทธเจ้าจึงออกบวชเพราะต้องการดูรูปสมบัติของพระพุทธเจ้าหลังจากบวชแล้ว ก็ได้แต่เฝ้ามองพระพุทธองค์ไม่ศึกษาสมถวิปัสสนาจนพระพุทธองค์ตรัสโอวาทว่าไม่มีประโยชน์ที่จะมาเฝ้าดูกายนี้ ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม แต่วักกलिก็ไม่อาจละการดูรูปของพระพุทธเจ้าในที่สุดทรงขับไล่พระวักกलिเพื่อให้เกิดได้ ทำให้วักกลิน้อยใจจนคิดฆ่าตัวตาย ต่อมาได้รับการปลอบโยนจากพระพุทธเจ้า เกิดปิติและได้บรรลุอรหัตตในที่สุด ได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธองค์ว่าเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านศรัทธาวิมุตติ เป็นผู้พ้นจากกิเลสด้วยศรัทธา^{๕๔}

๒.๕.๔๒ ปางไสยาสน์ พระอิริยาบถนอนตะแคงขวาหลับพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย (หมอน) พระหัตถ์ซ้ายทาบทไปตามพระวรกายพระหัตถ์ขวาวางที่พระเขนย

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแก่พระภิกษุว่า การนอนของพระองค์นั้นนอกจากนอนอย่างถูกวิธีแล้ว (นอนตะแคงขวา) จิตใจยังสงบ จากกาม จากอกุศล นอนอย่างมีสติสัมปชัญญะเข้าถึงฌาน ๔ ตามลำดับ ไม่ยึดถือสุขและทุกข์มีแต่ความรู้ตัวทั่วพร้อมบริสุทธิ์อยู่มีความวางเฉยอยู่ได้ (อุเบกขา) การนอนได้แบบนี้ เรียกว่า การนอนอย่างตถาคต หรือสันทายา

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

๒.๕.๔๓ ปางประทับยืน พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้ง ๒ ห้อยลงแนบชิดพระวรกาย ตามปกติ พระบาททั้ง ๒ ชิดกัน

ในยามเช้าของทุกๆวัน หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากพระคันธกุฎีเสมอ เพื่อทอดพระเนตรความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์สาวก ครั้นชมความพร้อมเพรียงและความเป็นระเบียบอันดีงามของพระสงฆ์สาวกแล้ว จึงเสด็จเป็นประธานเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต หรือในที่ที่ได้รับนิมนต์ไว้ นับเป็นพุทธจริยาที่แสดงถึงเมตตาและพระกรุณาไปยังแก่พระสงฆ์สาวก ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำหมู่คณะ อนึ่ง ภาวภาพของพระพุทธเจ้าที่ประทับยืนเป็นประธานและแวดล้อมด้วยพระสงฆ์สาวกนั้น งดงามยิ่งนัก

๒.๕.๔๔ ปางประดิษฐานรอยพระบาท พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวาวางทับพระหัตถ์ซ้ายประสานกันที่เพล (ตัก) พระบาทซ้ายวางทับพระบาทขวา เป็นกิริยากดฝ่าเท้า

สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมอยู่ ครั้งหนึ่งพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกประมาณ ๕๐๐ รูป เสด็จสู่เกาะลังกา ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ ทรงอธิษฐานแล้วประทับรอยพระบาทไว้ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ศาสนาของพระองค์จะมาเจริญรุ่งเรืองที่เกาะลังกา (ปัจจุบันคือประเทศศรีลังกา) ตามตำนานกล่าวว่ารอยพระบาทของพระพุทธเจ้านั้น จะปรากฏในที่ที่พระพุทธองค์ทรงอธิษฐานไว้เท่านั้น และไม่มีอะไรสามารถทำลายรอยพระบาทได้

๒.๕.๔๕ ปางพยาบาลภิกษุอาพาธ พระอิริยาบถนั่งชันพระชานุเบื้องขวา ประคองพระหัตถ์ซ้ายประคองมือซ้ายพระภิกษุอาพาธ

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จตรวจเสนาสนะ (ที่อยู่) ของพระภิกษุสาวกโดยมีพระอานนท์ ตามเสด็จเพียงลำพัง ด้วยโรคท้องเสียอย่างรุนแรง ผู้นั่งผ้าห่มผู้ดูแล จึงทรงพระประคองภิกษุรูปนั้น ด้วยพระมหากุณาธิคุณทรงพยาบาลให้ได้รับความสบายโดยมีพระอานนท์ คอยช่วยเหลือ จากนั้น ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายให้ประชุมกันแล้วรับสั่งว่า "ขอให้ภิกษุช่วยกันเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะในยามเจ็บไข้ พวกเขาได้สละบ้านเรือนออกมาประพฤติพรหมจรรย์ ห่างจากญาติมิตร หากพวกเขาไม่ดูแลกันเองใครเล่าจะดูแล" จากนั้นได้ตรัสอรรถสังขยา การพยาบาลภิกษุอาพาธว่า "ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพยาบาล เราตถาคต ก็พึงพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด"^{๔๕}

๒.๕.๔๖ ปางคันธาระ หรือปางคันธารราษฎร์ พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ขวากวักพระหัตถ์ซ้ายหงายแบ

หลังตกที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ประมาณ ปี กษัตริย์ เมืองคันธาระ พระนามว่า เมนนีเดอร์หรือมิลินท์ ได้ได้ตอบปัญหา ธรรมกับพระนาคเสนพระพุทธสาวกผู้เป็นพระอรหันต์ทรง

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔.

เลื่อมใสที่พระนาคเสนทุกมุมและได้ทรงขอรับ พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่นับถือสูงสุดในชีวิตจากนั้น จึงรับสั่งให้สร้างพระพุทธรูปขึ้นบูชา เมืองคันธาระ ตามตำนานการสร้างพระพุทธรูปกล่าวว่าพระ ปางคันธารราชฎาฐนี่ เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นก่อนปางอื่นๆ^{๖๖}

๒.๕.๔๗ ปางขอฝน พระอิริยาบถ พระหัตถ์ขวากวัก พระหัตถ์ซ้ายหงายแบเป็นกิริยาจับ

สมัยหนึ่งพระพุทธรองค์ ประทับ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี เกิดฝนแล้งอย่างหนัก ทำให้ ประชาชนตลอดจนสัตว์ต่างๆ เช่นปลาในน้ำเดือดร้อนกันไปทั่ว ด้วยพระมหากรุณาต่อสรรพชีวิต พระองค์จึงทรงอธิษฐานขอให้ฝนตกด้วยพระบารมี ฝนจึงตกลงมาจนทำให้ ห้วย คลอง หนอง บึง รวมทั้งสระโบกขรณีที่เคยเหือดแห้งกลับเต็มด้วยน้ำ ยังความชุ่มชื้นให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์ และสัตว์ ทั้งหลาย

๒.๕.๔๘ ปางสงวน้ำฝน พระอิริยาบถยืนห่มผ้าอาบน้ำฝน เจวียงพระอังสา (ป่า) พระ หัตถ์ซ้ายห้อยลง พระหัตถ์ขวายกขึ้นลูบที่พระอุระ(อก)

ครั้งหนึ่ง เกิดฝนแล้งอย่างหนักในเมืองสาวัตถี พระพุทธรองค์ประทับ ณ เชตวัน ได้ อธิษฐานให้ฝนตกลงมาด้วยพระบารมี พระองค์ห่มผ้าอาบน้ำฝนเจวียงพระอังสา (ป่า) สงวน้ำฝน ในขณะที่ประชาชนและปวงสัตว์ต่างๆก็ได้รับความชุ่มชื้นโดยทั่วกัน^{๖๗}

๒.๕.๔๙ ปางซีमार พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงพระหัตถ์ขวายกขึ้นชี้นิ้วขึ้น เบื้องบน

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับ ณ วัดเวฬุวันกรุงราชคฤห์ พระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าโคธิกะ ปฏิบัติธรรมจนได้สัมผัสกับความหลุดพ้นด้วยใจเป็นครั้งคราว แต่ก็เลื่อมใสจากมรรคผลที่ได้บ่อยๆ เพราะท่านมีโรคเรื้อรังชนิดหนึ่ง ในที่สุดท่านคิดจะฆ่าตัวตาย ในขณะที่ท่านจะสิ้นลมหายใจจิตใจ ของท่านมหัดความห่วงใยในชีวิต และบรรลุพระอรหันต์พร้อมกับวารจิตดวงสุดท้าย ฝ่ายมาร ได้แปลงตนเป็นกลุ่มควันและก้อนเมฆเที่ยวหาปฏิสนธิวิญญาณของพระโคธิกะ แต่ไม่พบ พระพุทธร องค์ทรงชี้ให้ภิกษุดูและตรัสว่า มารไม่มีวันที่จะได้พบวิญญาณของพระโคธิกะ เพราะท่าน ปรีณิพพานแล้ว

๒.๕.๕๐ ปางซีสุภา พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลง ยกพระหัตถ์ขวาขึ้นชี้นิ้วพระ หัตถ์ไปข้างหน้า

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ นางสิริมาผู้เลอโฉมได้เสียชีวิต ขณะยังสาว พระพุทธรองค์ทรงทราบดีว่า นางสิริมาเป็นที่เสน่ห์ของคนทั่วไป (มีพระภิกษุรูปหนึ่ง

^{๖๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๖๗}ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ, อ่างแล้ว, หน้า ๗๘.

หลงใหลในความงามของนางเพียงได้เห็นครั้งเดียว ถึงกับฉันอาหารไม่ได้เลย) ดังนั้นเมื่อจะปลุกสติของพระพุทธบริษัทมิให้หลงใหลมัวเมาในรูปจึงรับสั่งให้ระงับการเผาศพนางสิริมาไว้ก่อน ล่วงสองสามวัน จึงเสด็จไปทอดพระเนตรศพนางสิริมาพร้อมด้วยพุทธบริษัทจำนวนมาก ทรงแสดงให้เห็นว่า รูปร่างนี้ไม่ยั่งยืนมั่นคงเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็ไร้ค่ามีแต่คนรังเกียจพึงพิจารณารูปร่างนี้ให้เห็นเป็นของไม่งามไม่น่าพึงพอใจ

๒.๕.๕๑ ปางสนเข็ม พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) ข้างหนึ่งจับด้าย ข้างหนึ่งจับเข็ม

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ สมัยนั้น จีวรของพระพุทธอรุณเดระเก่ามากท่านจึงแสวงหาผ้ามาทำจีวร เทพธิดาชื่อ ซาลินี ผู้เคยเป็นภรรยาของท่านในอดีตชาติ ได้ถวายผ้าโดยวางไว้ที่กองหยากเยื่อแห่งหนึ่ง พระเถระพบเข้าก็ถือเอามาทำเป็นจีวร ในการทำจีวรครั้งนี้ พระพุทธเจ้าตลอดจนพระเถระผู้ใหญ่ เช่น พระมหากัสสปะ เป็นต้น ต่างก็มาช่วยกันและแบ่งหน้าที่กันทำตามเหมาะสม พระพุทธองค์ทรงร้อยด้ายเข้าในบ่วงเข็ม (สนเข็ม) ส่วนภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่กรอด้าย พระจริยาของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นประธานคณะสงฆ์นี้ นับเป็นตัวอย่างที่ดีงามของผู้นำหมู่คณะทรงแสดงให้เห็นถึงวัตรในการอยู่ร่วมกัน และความสำคัญในการทำจีวรของพระสงฆ์

๒.๕.๕๒ ปางทรงจีวร พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายทรงจับกลีบจีวรที่พระอุระ พระหัตถ์ขวาจับที่ชายจีวรแสดงอาการห่ม

ในครั้งหนึ่งฤดูหนาว อากาศหนาวจัดตลอดคืน มีน้ำค้างตกหนักในตอนเช้า พระพุทธเจ้าประทับ ณ โคตมเจดีย์ เมืองเวสาลี เมื่อจะทดลองความหนาวจึงทรงห่มจีวรซ้อนกันและทรงทราบดีว่า จีวร ๓ ผืนจึงจะพอทนหนาวขนาดนี้ได้ ทรงอนุญาตให้พระภิกษุใช้จีวรได้ ๓ ผืน เรียกว่า "ไตรจีวร" ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

๒.๕.๕๓ ปางปฐมบัญญัติ พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ ยกฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นแสดงกิริยาบัญญัติพระวินัย

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชาพระสุทินน์ บุตรเศรษฐีได้ถูกบิดามารดาขอร้องให้สึก ถ้าไม่สึก ก็ขอให้พระสุทินน์เพาะพืชพันธุ์ไว้เพื่อสืบวงศ์ตระกูล พระสุทินน์จึงได้ร่วมประเวณีกับภรรยาเก่าตามคำขอร้อง ต่อมาท่านเดือดร้อนใจ แฉงให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ความทราบถึงพระพุทธเจ้า ทรงติเตียนพระสุทินน์ที่ทำการม อันเป็นอันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์

ไม่สมควรอย่างยิ่งแก่สมณะ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า "ภิกษุเสพนเมณฑต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที" นับเป็นปฐมบัญญัติ คือ ข้อแรกในพระวินัยของพระภิกษุ^{๕๕}

๒.๕.๕๔ ปางประทานพร(แบบนั่ง) พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนพระเพลลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระชานู (เข่า) เป็นกิริยาบถประทานพร

เมื่อครั้งพระอานนท์ ถูกสงฆ์เลือกให้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านได้ขอพร ๘ ประการกับพระพุทธเจ้า คือ ๔ ข้อแรกมิให้พระองค์ประทานปัจจัย ๔ ที่ประณีตแก่ท่านรวมทั้งอย่าพาท่านไปในที่นิมนต์เพื่อป้องกันครหาว่า ท่านอุปัฏฐากเพื่อลาภสักการะ ส่วน ๔ ข้อหลังนั้น ได้แก่ ขอให้พระองค์ไปในที่นิมนต์ที่ท่านรับไว้ ถ้าท่านมีความสงสัย ขอให้ถามได้ทันที และข้อสุดท้ายคือ ขอให้พระองค์ไปแสดงธรรมที่ไหน ถ้าท่านไม่ได้ฟังขอให้แสดงแก่ท่านอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อป้องกันครหาว่า ท่านอุปัฏฐากแล้วไม่ได้รับความเชื่อเื้อ่จากพระพุทธองค์เลย พระพุทธองค์ได้ประทานพรทั้ง ๘ ประการ

๒.๕.๕๕ ปางประทานพร(แบบยืน) พระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ขวาขึ้น พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงแบบฝ่าพระหัตถ์ เป็นกิริยาประทานพร

นางวิสาขาได้ทูลขอพร ๘ ประการ เพื่อถวายสิ่งของต่างๆ แก่ภิกษุ โดยยกเหตุผลมาประกอบเพื่อความเหมาะสมแก่การอนุญาต พระพุทธองค์ได้ประทานพรทั้ง ๘ ประการแก่นางวิสาขา สิ่งที่น่างวิสาขาขอให้ได้ถวายแก่ภิกษุและภิกษุณี ได้แก่ (๑) ฝ้ายอาบน้ำฝน (๒) อาหารสำหรับภิกษุอาคันตุกะ (๓) อาหารสำหรับภิกษุผู้เตรียมจะไป (๔) อาหารสำหรับภิกษุผู้ป่วยไข้ (๕) อาหารสำหรับภิกษุพยาบาลภิกษุไข้ (๖) ยาสำหรับภิกษุผู้ป่วยไข้ (๗) ข้าวต้มที่ถวายประจำ (๘) ฝ้ายอาบน้ำสำหรับนางภิกษุณี^{๕๖}

๒.๕.๕๖ ปางประทานอภัย (แบบนั่ง) พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ ยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นเสมอพระอุระ (อก) ตั้งฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองเบนไปข้างหน้าเล็กน้อย

มีภิกษุรูปหนึ่ง (กัสสปโคตร) นึกตำหนิพระพุทธองค์ว่า จูจี พิติพิถันและขัดเกลาเกินไป ภายหลังท่านคิดได้ว่าเป็นความคิดที่ชั่ว ด้วยความรู้สึกลึกซึ้ง ท่านได้เดินทางไกลจากตำบลหนึ่งแคว้นโกศล ไปจนถึงเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ เพื่อทูลขออภัยโทษ พระพุทธองค์ประทานอภัยโทษแล้ว ตรัสว่าพระองค์ทรงตำหนิพระภิกษุที่ไม่เอาใจใส่ต่อสิกขา (การศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรม

^{๕๕}ไชยศิริ ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆ, อ่างแล้ว, หน้า ๗๘.

^{๕๖}เทพพร มังธานี, พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, อ่างแล้ว, หน้า ๑๒๕.

๒.๕.๖๐ ปางปารีโลยก์ หรือปางป่าเลไลยก์ พระอิริยาบถนั่งบนก้อนศิลา ห้อยพระบาท ทั้งสองพระหัตถ์ซ้ายขวา พระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระชานุ (เข่า) มีช้างและลิงคอยอุปัฏฐากอยู่ ใกล้ๆ

ครั้งหนึ่งพระภิกษุในวัดโฆสิตาราม เมืองโกสัมพี ทะเลาะด้วยเรื่องเล็กน้อยที่ทำให้เป็น เรื่องราวใหญ่โตพระพุทธเจ้าตรัสสอน ให้สามัคคีกันเท่าไรก็ไม่ยอมเชื่อเพราะต่างฝ่ายต่าง "ยึดถือ" ในความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ พระพุทธองค์ทรงระอาพระทัยจึงเสด็จหนีไปจำพรรษาอยู่ป่ารักขิต วัน แดบหมู่บ้านปารีเลยยกะ ณ ที่นั้นมีช้างชื่อ ปารีเลยยกะและลิงตัวหนึ่งคอยอุปัฏฐากอยู่ทรง แสดงให้เห็นว่าถ้าไม่ได้สหายที่ดีและมีปัญญาแล้วบางครั้งการอยู่คนเดียว ก็ดีกว่าที่จะคลุกคลีอยู่ กับคนพาล^{๕๖}

๒.๕.๖๑ ปางโปรดอสุรินทรานู พระอิริยาบถนอนตะแคงขวา พระบาททั้งสองซ้อนทับ เสมอกัน พระหัตถ์ซ้ายทางไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาดั้งขึ้นรับระเศียร ได้พระกัจฉะ (รักแร้) มีพระเชนย (หมอน) รองรับ

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี มีจอมอสุรตนหนึ่ง นามว่า อสุรินทรานูสำคัญตนว่า มีร่างกายใหญ่โตไม่สามารถจะเข้าเฝ้าถวายความเคารพพระพุทธเจ้าซึ่งองค์เล็ก กว่าตนมาก พระพุทธองค์จึงทรงเนรมิตกายให้ใหญ่โตกว่าจอมอสุร อยู่อิริยาบถบรรทม เพื่อลด ความอหังการของจอมอสุรในที่สุดจอมอสุรยอมและความทะนงตน พึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ โดยเคารพ^{๕๗}

๒.๕.๖๒ ปางประทับเหนือพนัสบดี พระอิริยาบถยืนยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้น เป็นกิริยา ห้าม ประทับบนศิระพนัสบดี ซึ่งเป็นสัตว์ประหลาดรวมลักษณะของครุฑ โค และหงส์ เข้าไว้ในตัว เดียวกัน (บางปางเป็นอิริยาบถนั่ง)

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าองค์ตรัสแก่พระอานนท์ที่เชตวันว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น เจ้าลัทธิ ต่างๆก็หมัดความเชื่อถือ และได้ทรงปลงอุทานความว่า พอดวงอาทิตย์ขึ้น หิ้งห้อยก็อับแสง เมื่อมี ผู้ตรัสรู้จริงเกิดขึ้น พวกที่รู้แนบนึกคิดเอาเอง ก็หมัดความน่าเชื่อถือ ความรู้ของพวกเขาไม่ทำให้ จิตใจบริสุทธิ์ได้ และไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลย ในที่นี้ลัทธิต่างๆ มากมายนั้นเปรียบเหมือนพนัสบดี สัตว์ประหลาด คำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้ผู้ปฏิบัติตามพันทุกข์ได้จริง และมีเหตุผลสอดคล้อง ต้องกันตลอด เหนือกว่าลัทธิต่างๆ โดยประการทั้งปวง^{๕๘}

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

๒.๕.๖๓ ปางโปรดพกพรหม พระอิริยาบถจงกรมอยู่บนเศียรพกพรหม ทอดพระเนตรลง เบื้องต่ำ พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันอยู่ระหว่างพระเพลา (ตัก) ส่วนพกพรหมถือศาสตราวุธครบ ทั้ง ๑๐ มือประทับอยู่บนหลังโค

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับ ณ ป่าสุภวัน ในเขตเมืองอุกกกัฏฐะ มีพรหมตนหนึ่งชื่อว่า พกะ มีความเห็นไม่ถูกต้องว่า มีตัวตนที่มั่นคงยั่งยืนและพยายามให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับตน พระพุทธองค์ทรงทราบจึงเสด็จไปยังพรหมโลกตรัสสอนว่า ความเห็นเช่นนี้ไม่ถูก เพราะ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วน เป็นอนัตตาไม่มีตัวตนที่มั่นคงยั่งยืนแต่อย่างใด พกพรหมไม่ยอมรับฟัง จึงหาเหตุผลเช่นกันในที่สุด มีการทำให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เล่นซ่อนหากันพระพุทธองค์ทรงชนะ โดยซ่อนบนเศียรของพกพรหมทำให้พกพรหมยอมแพ้และยอมละทิ้งความเห็นผิดของตน**

๒.๕.๖๔ ปางโปรดอาฬวกยักษ์ พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายคว่ำวางที่พระขานู (เข่า) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) จีบนิ้วพระหัตถ์เป็นกิริยาแสดงธรรม

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับ ณ วัดเขตวัน เมืองสาวัตถี มีกษัตริย์องค์หนึ่งชื่อว่าอาฬวี ครองนครอาฬวี ขอบล้าสัตรูมาก วันหนึ่งพลัดหลงจากพวกอำมาตย์เข้าไปเขตหวงห้ามของอาฬวกยักษ์ ซึ่งอาศัยอยู่ในต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง เมื่อถูกยักษ์จับกินเป็นอาหารก็ขอชีวิตไว้โดยจะส่งคนมาให้ยักษ์กินทุกวัน ขณะที่มีการส่งส่วยโดยใช้ชีวิตคนสังเวทให้แก่ยักษ์นั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปที่อยู่ของยักษ์ ทรมานยักษ์ให้ลดอหังการลงแล้ว แสดงธรรมโปรดชาวเมืองนั้น ให้มนุษย์และยักษ์อยู่กันด้วยเมตตาจิต ยักษ์ก็ช่วยดูแลคุ้มครองมนุษย์ส่วนมนุษย์ก็ให้นับถือเหมือนเทวดารักษาพระนคร

๒.๕.๖๕ ปางโปรดองคุลิมาลใจ พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงตามปกติ ยกพระหัตถ์ขวาขึ้นเสมอพระอุระ (อก)

พระพุทธองค์ประทับ ณ พระเขตวัน เมืองสาวัตถี ทรงทราบว่าอหิงสกะ ซึ่งบัดนี้ถูกชักนำให้หลงผิดจนต้องไปไล่ฆ่าผู้คน กลายเป็นองคุลิมาลใจ และกำลังจะทำกรรมหนักมากขึ้น เพราะผู้ที่กำลังจะถูกฆ่าคือมารดาของอหิงสกะเอง (องคุลิมาลกำลังจะทำอนันตริยกรรม) จึงเสด็จไปขวางทาง ตรัสให้องคุลิมาลใจสำนึกผิดชอบชั่วดีได้ พระพุทธวาจาที่รู้จักดีในเรื่องนี้คือ "เราหยุดแล้วแต่ท่านยังไม่หยุด" องคุลิมาลได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาและบรรลุพระอรหันต์ในเวลาต่อมา

๒.๕.๖๖ ปางโปรดช้างนาฬาคีรี พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลง พระหัตถ์ขวายืนไปข้างหน้าเสมอพระนาภี (สะดือ) คว่ำพระหัตถ์เป็นกิริยาอุบ

**เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

ข้างนาฟ้าศิริตัวตมกันกำลังบ้ำคลั่ง ถูกปล่อยตามคำสั่งของพระเทวทัต มุ่งหน้าไปยัง พระพุทธเจ้าขณะกำลังเสด็จบิณฑบาตในนครราชคฤห์ พระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก ยอมสละชีวิต เข้าไปขวางไว้ แต่ข้างพระพุทธองค์ตรัสสอนข้างนาฟ้าศิริให้มีศีล งดเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น เพื่อจะได้ไปเกิดในภพที่ดีกว่านี้

๒.๕.๖๗ ปางประคู้ลาย พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวายกขึ้นชี้นิ้วพระหัตถ์ พระหัตถ์ซ้ายวางที่พระชานุมีใบประคู้ลายที่ฝ่าพระหัตถ์

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับ ณ ป่าไม้ประคู้ลาย ใกล้กรุงโกสัมพี ครั้งนั้นทรงหยิบไม้ประคู้ลายขึ้นมาหน่อยหนึ่ง ตรัสกับภิกษุทั้งหลายที่ประชุมกัน ณ ที่นั้นความว่า "ใบไม้ในมือของเราหน่อย นิดเมื่อเทียบใบไม้บนต้นไม้ในป่าใหญ่ เช่นเดียวกับเรื่องที่เรบอกสอนพวกเธอก็น้อยนิดเมื่อเทียบกับเรื่องที่เรตรัสรู้ ทั้งนี้เพราะเรามุ่งสอนแต่เรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางแห่งความดับทุกข์เท่านั้น และเรื่องที่สอนล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อคลายความกำหนัด โกรธ และหลง เพื่อความสงบระงับความรู้ยิ่ง และนิพพาน"^{๕๖}

๒.๕.๖๘ ปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงตามปกติ พักพระชานุ (เข่า) เบื้องซ้าย

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อแสดงธรรมโปรดพระประยูรญาติครั้งแรก พระญาติผู้ใหญ่หลายคนถือตนเป็นกษัตริย์ แห่งศากยวงศ์ คิดว่าพระพุทธเจ้าเป็นคราวลูกบ้าง คราวหลานบ้าง หรือเป็นรุ่นน้องบ้าง จึงไม่ยอมถวายบังคมให้ความเคารพ พระพุทธองค์ประสงค์ จะทำให้ญาติเหล่านั้นลดทิฐิมานะลงจึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์โดยเหาะขึ้นไปบนอากาศ เนมิตที่ จงกรมแก้ว เสด็จจงกรม ณ ที่นั้น และแสดงปาฏิหาริย์ อื่นๆอีกมากมาย จึงทำให้พระญาติหมด ความกระด้างกระเดื่อง พังพระธรรมเทศนาด้วยความเลื่อมใส

๒.๕.๖๙ ปางแสดงโอฬาริกนิมิต พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้น ป้องเสมอพระอุระ (อก) พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงนิมิตที่ชัดเจน หรืออย่างโอฬารเพื่อที่จะแสดงอานุภาพของ อิทธิบาท ๔ ของพระองค์ซึ่งทำให้มีอายุได้ตลอดกัป หรือเกินกว่านั้นก็ได้ทั้งนี้เพื่อให้พระอานนท์ทูล อารารณา ให้ดำรงพระชนมายุอยู่ตลอดกัป ก่อนที่มารจะทูลอารารณาให้ปรินิพพาน แต่ พระ อานนท์มิรู้ทัน (เพราะถูกมารลลใจ) จึงมิได้ทูลอารารณาพระพุทธองค์ทรงแสดงนิมิตทำนองนี้ใน สถานที่ต่างๆ ถึง ๑๖ ครั้ง

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

เมื่อพระพุทธเจ้าบรมครูครั้งสุดท้าย ระหว่างต้นสาละคู่หนึ่งนั้น พระอานนท์เถระผู้
อุปัฏฐาก แม้จะทราบล่วงหน้าว่า พระพุทธองค์จะปรินิพพานในไม่ช้านี้แต่ก็ไม่อาจจะยับยั้งความ
เศร้าโศกไว้ได้ จึงแอบไปยื่นร้องให้อยู่เพียงลำพัง พระพุทธองค์ได้ตรัสเรียกท่านมาปลอบว่า
ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจนั้น เป็นของธรรมดา ให้ละความเศร้าโศกเสีย ตั้งใจปฏิบัติธรรม
จากนั้นทรงสรรเสริญความดีของพระอานนท์โดยประการต่างๆ และทรงพยากรณ์ว่า พระอานนท์
จักบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ก่อนที่คณะสงฆ์จะทำปฐมสังคายนา^{๕๙}

๒.๕.๗๔ ปางสมาธิเพชร พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิโดยไขว้พระขงษ์ (แข้ง) พระหัตถ์ทั้งสอง
วางซ้อนกันบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย

หลังจากที่มหาบุรุษ รับพญาคา จากนายโสถติยะแล้ว ทรงปลุกสติโคนต้นโพธิ์ แล้วประทับ
นั่งสมาธิเพชร พร้อมกับอธิษฐานความเพียรครั้งสำคัญว่า "หากไม่ตรัสรู้ก็ไม่ลุกจากที่นี่ไม่ว่าเลือด
และเนื้อในกายจะเหี่ยวแห้งจนถึงชีวิตไปก็ตาม" ด้วยพระทัยที่แน่วแน่และมั่นคงพระองค์จึงชนะ
อุปสรรคและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา^{๖๐}

๒.๕.๗๕ ปางประทานปัจฉิมโอวาท พระอิริยาบถตะแคงขวา พระเศียรหนุนพระเขนย
(หมอน) พระหัตถ์ซ้ายวางทาบพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นตั้งจับนิ้วพระหัตถ์เสมอพระอุระ

พระพุทธเจ้า บรมครูครั้งสุดท้าย ณ เตรียงที่ปรินิพพานระหว่างต้นสาละคู่หนึ่ง เมือง
กุสินารา หลังจากที่แสดงธรรม ตรัสถามข้อสงสัยในพระธรรมวินัยและตอบข้อสงสัยจนไม่มีใครข้อง
ใจแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงประทานโอวาทว่า "ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้นทั้งหลาย (สังขาร)
ย่อมสิ้นและเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดาขอให้พวกเธอทำประโยชน์ตนเองและผู้อื่นให้สำเร็จ
ด้วยความไม่ประมาทเถิด" นับเป็นโอวาทครั้งสุดท้ายที่พระพุทธองค์ได้ประทานแก่มวลมนุษยชาติ

๒.๕.๗๖ ปางปลงกรรมฐาน (กัมมัฏฐาน) หรือปางชักผ้าบังสุกุล พระอิริยาบถยืนพระ
หัตถ์ซ้ายถือธารพระกร (ไม้เท้า) พระหัตถ์ขวายื่นออกเป็นกิริยาชักผ้าบังสุกุล

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับใกล้หมู่บ้านอุรุเวลากัสสปในกรุงราชคฤห์ เหล่าชฎิลช่วยกัน
ประลองพุทธบารมี คราวหนึ่งพระองค์เสด็จดำเนินไปชักผ้าบังสุกุลซึ่งห่อศพนางปุลณาทาสีหญิง
รับใช้ของเศรษฐีในตำบลอุรุเวลาเสนานิคมได้เสียชีวิต มีคนนำศพเธอไปทิ้งใกล้ที่ประทับหลังจาก
ได้ทำการเผาศพแล้ว นำผ้าห่อศพนำมาชักให้หายกลิ่นซากศพ แล้วเย็บเป็นจีวรตามอริยประเพณี

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

ในตำนานพุทธประวัติเล่าถึงพระอินทร์ลงมาช่วยทำจีวรตั้งแต่ซีก ตกาให้แห้ง จนถึงเย็บเป็นจีวรเสร็จภายในคืนเดียว”^{๖๐}

๒.๕.๗๗ ปางโปรดพุทธบิดา พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายประคองบาตร พระหัตถ์ขวา ยกขึ้นจีบนิ้วพระหัตถ์

สมัยเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรกและเสด็จบิณฑบาตในพระนคร พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบจึงรีบเสด็จตามไปต่อว่าพระพุทธองค์ ว่าทำให้พระบิดาได้รับความอับอายที่เป็นถึงโอรสกษัตริย์ของเมืองนี้ ยังเดินบิณฑบาตขอผู้อื่นเลี้ยงชีพด้วยเท้าเปล่า พระพุทธองค์ตรัสว่า มิได้ทำให้พระบิดาละอายแต่อย่างใด เพราะเป็นพุทธประเพณี พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตและที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต ต่างก็ดำรงพระชนม์ชีพด้วยอาหารบิณฑบาต จากนั้นทรงแสดงธรรมแก่พระบิดาความว่า เป็นบรรพชิตไม่ควรประมาทในอาหารบิณฑบาตผู้ประพฤตินิสัยธรรม ย่อมประสพสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒.๕.๗๘ ปางโปรดสุภัททปริพาชก พระอิริยาบถนอนตะแคงขวา ลืมพระเนตร พระเศียร หมุนพระเขนย (หมอน) พระหัตถ์ซ้ายทอดไปตามพระกายพระหัตถ์ขวาดังขึ้นและจีบนิ้วพระหัตถ์ ในขณะที่พระพุทธเจ้าบรรทม บนเตียงระหว่างต้นตาลคู่หนึ่ง เมืองกุสินารา

จนจะปรินิพพานนั้นมีปริพาชก (นักบวชเอนกนอพระพุทธศาสนา ประเภทหนึ่ง) นามว่า สุภัททะทราบข่าวว่าพระพุทธองค์จะปรินิพพานในคืนนี้จึงรีบเข้าไปเฝ้าเพื่อถามปัญหาที่ตนสงสัยมานาน แต่ถูกพระอานนท์ห้ามไว้มิให้เข้าไปรบกวนพระพุทธเจ้าขณะประชวรหนัก ครั้นพระพุทธองค์ทรงทราบ จึงอนุญาตให้เข้าเฝ้า จากนั้นทรงแสดงข้อปฏิบัติ คือ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งปฏิบัติได้ทันทีด้วยตนเอง ทรงแสดงให้เห็นว่าในพระศาสนาของพระองค์เท่านั้นมีพระอรหันต์อยู่ อย่างถูกต้องโลกนี้จะไม่ว่างจากพรอรหันต์สุภัททปริพาชกเลื่อมใส ทูลขออุปสมบท นับเป็นภิกษุสาวกองค์สุดท้ายที่ได้รับการอุปสมบทในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า

๒.๕.๗๙ ปางทรงพิจารณาชราธรรม พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองวางอยู่ที่พระชานุ (เข่า) ทั้งสอง

สมัยเมื่อพระพุทธองค์ทรงลูถึงชราภาพแล้ว ครั้งหนึ่งได้ตรัสแก่พระอานนท์ ณ มิคารมาตปุราสาทใน นุพพาราม ความว่า “ความแก่ซ่อนอยู่ในความหนุ่มซ่อนอยู่ในชีวิต” และได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้อีกว่า “โอ ความแก่ อันทำให้เกิดความน่าเกลียดเหยียด ภายที่น่าพึงพอใจ บัดนี้ถูกเจ้าอำยัหมดแล้ว แม้ใครจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็ต้องตายอยู่ดี ความตายอำยัทุกคน ไม่ยอมยกเว้นให้แก่ใครเลย”

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

๒.๕.๘๐ ปางปรินิพพาน พระอิริยาบถนอนตะแคงขวาหับพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย (หมอน) พระหัตถ์ซ้ายทอดไปตามพระวรกายพระหัตถ์ขวาวางวางที่พื้นข้างพระเขนยพระบาทซ้อนกัน

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจมาเป็นเวลา ๔๕ พรรษา ในคืนที่พระปรินิพพาน ณ เติงได้ตื่นสาละคู่หนึ่ง เมืองกุสินารา หลังจากที่ทรงแสดงธรรมและตอบข้อสงสัยในพระธรรมวินัยจนไม่มีใครสงสัยแล้วก็ได้ประทานโอวาทครั้งสุดท้าย แก่พุทธบริษัทที่มาประชุมกันในสถานที่นั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้ เราขอเตือนพวกท่านว่า สังขาร คือ สิ่งที่ปรุงแต่งขึ้นมา นั้น ล้วนมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ขอท่านทั้งหลายทำกิจของตนและผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด” จากนั้นพระพุทธองค์ทรงนั่งเฝ้ายาม เข้าสู่ฌานสมาบัติอีกในระหว่างนี้ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ตรงกับวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน ๖) ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี^{๖๖}

๒.๖ วัสดุของการสร้างพระพุทธรูปไม้

ในการสร้างพระพุทธรูปมาทุกยุคสมัย สร้างก่อนที่ช่างจะเริ่มการการสร้างพระพุทธรูปนั้น ช่างพื้นบ้านจะต้องมีการหาวัสดุประเภทไม้เพื่อที่จะนำมาใช้ในการสร้างพระไม้ให้ได้องค์พระพุทธรูปขึ้นมา การเตรียมวัสดุที่สำคัญมีหลายประเภทด้วยกัน คือ

๒.๖.๑ วัสดุประเภทดินหรือขี้ผึ้ง การสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุประเภทดินเหนียวหรือขี้ผึ้ง ช่างโบราณไม่ค่อยนิยมสร้างกันมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการทดลองการปั้น ด้วยวิธีนำดินเหนียวที่นวดอย่างดีแล้วมาปั้น การปั้นยังสามารถแยกประเภทออกได้คือ ประเภทแรกการปั้นแบบนูนต่ำ เป็นการขึ้นรูปด้วยดินที่มีพื้นรองรับ วิธีการปั้นโดยใช้ดินเหนียวหรือขี้ผึ้งมาขึ้นรูป แล้วลงมือปั้นให้มีความนูนขึ้นมาจากพื้นระนาบเพียงแค่เล็กน้อย การปั้นแบบนี้คน รูปใบหน้าสัตว์ และปั้นหน้าพระพุทธรูป ประเภทที่สองการปั้นแบบนูนสูงคือการนำวัสดุประเภทดินเหนียวหรือขี้ผึ้งมาปั้นให้มีความนูนขึ้นมามากกว่าแบบนูนต่ำ สามารถมองภาพปั้นได้เป็นสามมิติ คือมีความกว้าง ความลึก และความหนา ช่างปั้นนิยมปั้นหน้าคน หรือหน้าพระพุทธรูป ประเภทสามการปั้นแบบลอยตัว เป็นการนำเอาวัสดุประเภทดินเหนียวหรือขี้ผึ้งมาปั้นให้มีรูปร่างลอยตัว คือสามารถมองได้รอบทิศ มีความสูง ต่ำ มีสัดส่วนโค้ง เว้า นูน ตามลักษณะรูปแบบที่ต้องการ นิยมปั้นคน สัตว์ และพระพุทธรูป หลังจากปั้นแล้วส่วนมากนิยมเอารูปปั้นมาหล่อให้เป็นรูปทรงที่แข็งแรง ทนทาน ด้วยวัสดุการหล่อ เช่น หล่อด้วยปูน หล่อด้วยสัมฤทธิ์ หล่อด้วยเงิน และทองคำ

๒.๖.๒ วัสดุประเภทปูน การใช้วัสดุประเภทปูนมาสร้างพระพุทธรูป ช่างสมัยโบราณ

^{๖๖} เทพพร มิ่งธานี, พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๖.

ส่วนมากนิยมสร้างพระพุทธรูปด้วยการก่ออิฐก่อนถึงนำปูนขาว ขาวมาโบกทับทีหลัง ที่เรียกว่า การสร้างพระพุทธรูปด้วยวิธีก่ออิฐถือปูน เช่นช่างปั้นโบราณจะปั้นพระพุทธรูปขนาดใหญ่โดยเริ่มจากการปั้นด้วยดิน หรือก่อด้วยปูน แล้วค่อยนำปูนขาวมาฉาบอีกรอบเพื่อปิดบังไม่ให้เห็นอิฐที่ก่อ พระพุทธรูปขนาดใหญ่มีในสมัยสุโขทัย และอยุธยา

๒.๕.๓ วัสดุประเภทโลหะสัมฤทธิ์ การใช้วัสดุประเภทโลหะ เช่น ตะกั่ว โลหะ สัมฤทธิ์ เงิน และทองคำ มาสร้างเป็นพระพุทธรูปนั้น ช่างผู้สร้างต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะวัสดุประเภทนี้มีความแข็ง ก่อนที่จะนำมาสร้างต้องใช้ไฟมาหลอมเนื้อโลหะในอุณหภูมิที่ร้อนจัดจนเนื้อโลหะหลอมเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วค่อยนำมาเทลงแบบเบ้าหรือแม่พิมพ์สำหรับหล่อ ที่ช่างปั้นจะทำเป็นแม่พิมพ์ขึ้นมาจากดินหรือปูน เมื่อเนื้อโลหะเต็มในปล่องให้เย็นก่อนค่อยแกะแม่พิมพ์ออก ก็จะได้รูปหล่อโลหะสัมฤทธิ์

๒.๖.๔ วัสดุประเภทไม้ การนำไม้มาเพื่อแกะสลักให้เป็นพระพุทธรูปนั้น ช่างพื้นบ้านจะนิยมคัดประเภทของไม้ที่ใช้ในการแกะสลัก เพราะไม้ที่นิยมนำมาแกะสลักนั้นต้องเป็นไม้มงคล เพราะความเชื่อของช่างพื้นบ้าน หรือช่างโบราณ ที่จะแกะพระไม้ต้องเป็นไม้ที่เป็นมงคล จึงจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อจะนำมาเป็นพุทธรูปบูชาต่อไป ไม้ที่จัดเป็นไม้มงคล คือ

๑) ไม้โพธิ์หรือไม้ศรี (อ่าน " สะหลี่ ") คือต้นโพธิ์ ซึ่งถือกันว่าเป็นไม้โพธิ์พฤษภของพระพุทธเจ้า จึงนิยมนำมาแกะเป็นพระพุทธรูป โดยเฉพาะกิ่งที่ยื่นไปทางทิศใต้หรือทิศตะวันตกซึ่งเรียกว่า ทักษิณสาขา และกิ่งที่หักโคนเองถือว่าเป็นไม้มงคลอย่างยิ่ง ทั้งนี้จะไม่มีการตัดมาเพื่อทำพระพุทธรูป เพราะหากผู้ใดตัดไม้ศรี ก็เท่ากับทำลายศาสนาของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะทำให้ไม้ได้เกิดในยุคพระศรีอาริยมุตไตรัยและทำให้เกิดอาเพศ คือสิ่งที่ไม่เป็นมงคลแก่ชีวิตตนเอง ครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตามพระเจ้าไม้ที่แกะจากไม้ศรีนี้พบน้อยมาก ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุมาจากไม้ศรีเป็นไม้เนื้ออ่อน ฟูพังก่าย และบางองค์แกะจากไม้แห้งที่หักจากต้น จึงทำให้ฟูพังกได้เร็วเป็นต้นไม้ชันสูง และมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น เป็นโพธิ์บังลังก์ ในการตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแห่งพระตถาคตเจ้านักปราชญ์

ในสมัยโบราณจึงได้นำกิ่งต้นโพธิ์มาแกะสลักเป็นพระพุทธรูป โดยเฉพาะกิ่งโพธิ์ที่หันไปทางทิศตะวันออก ส่วนรากของต้นโพธิ์นิยมแกะสลักรูปมหาสาวกหรือเรียกว่า " พระภควัน " ต้นโพธิ์ หรือที่ชาวลังกาเรียกว่า Bodhi Tree และที่ชาวอินเดียเรียกว่า Pipal นี้นับได้ว่าเป็นต้นไม้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งใน พระพุทธประวัติอีกชนิดหนึ่ง เพราะเจ้าชายสิทธัตถะกุมาร ในระหว่างบำเพ็ญพรต เพื่อหาสัจธรรมนั้น ได้ทรงเลือกนั่งประทับที่โคน ต้นโพธิ์จนกระทั่งพระองค์ได้ตรัสรู้ พระสัมมาสัมโพธิญาณ คือ อริยสัจ ๔ อันประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เมื่อวัน

เพ็ญเดือน ๖ แม้พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ยังต้องทรงใช้พลังจิตรบกับพวกมาร(การเอาชนะกิเลสฝ่ายต่ำ)ก็โดยประทับอยู่ใต้โคนต้นโพธิ์อีก เช่นกัน เพราะโพธิ์มีร่มเงาเหมาะแก่การพักผ่อนและบำเพ็ญพรตเป็นอย่างยิ่ง และกล่าวกันว่าต้นโพธิ์ที่พระพุทธองค์ประทับเพื่อรวบรวม พระมหากษัตริย์ให้บรรลุถึงสัจธรรมนั้นได้ถูกประชาชนผู้นับถือศาสนาอื่น โคนทำลายไปแล้วแต่ด้วยบุญญาภิบาลเมื่อได้นำมโคไปรดที่ราก จึงมีแขนงแตกขึ้นมาและมีชีวิตอยู่มาอีกนานก็ตายไปอีก แล้วกลับแตกหน่อขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งต้นที่เหลืออยู่ในปัจจุบันนับว่าเป็นช่วงที่สามแล้ว^{๖๓}

๒) ไม้คูน หรือ ต้นราชพฤกษ์ เป็นต้นไม้ยืนต้นมีดอกสีเหลืองออกดอกสะพรั่งในหน้าแล้ง โดยเฉพาะช่วงสงกรานต์ คำว่า " คูน " ในภาษาอีสาน หมายถึงความเป็น ศิริมงคล และหมายถึงการค้าคูนให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านนิยมใช้สวนกิ่งและลำต้น (เรียกว่าแก่นคูน) มาแกะสลักเป็นพระไม้สำหรับ กราบไหว้บูชา^{๖๔}

๓) ไม้ยอ หรือต้นยอ มี ๒ อย่างคือ ยอบ้านและยอป่า ยอบ้าน เป็นไม้ที่มีใบใหญ่ ผลและใบใช้รับประทานได้ ยอดตามพจนานุกรม หมายถึงการยกย่องสรรเสริญ การนำต้นยอมาทำพระไม้ ก็หวังเพื่ออานิสงส์ให้คนนิยมยกย่อง สรรเสริญในสังคมใช้ได้ดี ทั้งยอบ้านและยอป่า

๔) ไม้พุง ต้นพุงเป็นต้นไม้มงคลอีกชนิดหนึ่ง คำว่า " พุง " หมายถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งตนเองและผู้อื่น การใช้ไม้พุงมาแกะ เชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์ให้คนอื่นเกื้อกูลให้มั่งมีศรีสุข ด้วย ลาก ยศ สรรเสริญ

๕) ไม้ขนุน ภาษาอีสานเรียกว่า " ต้นหมากมี " ผลรับประทานได้ ไม้ขนุนยังนิยมนำมาทำเครื่องดนตรีโดยเฉพาะโปงลาง เชื่อว่าทำให้เกิดเสียงกังวานไพเราะกว่าไม้ชนิดอื่น คำว่า " ขนุน " น่าจะหมายถึง การเกื้อหนุนหนุนเจือ ให้มีความสุขทั้งชาตินี้ ชาติหน้า เชื่อว่าการนำไม้ขนุนมาแกะพระพุทธรูปจะได้อานิสงส์ให้คนอื่นได้เกื้อหนุนหนุนเจือตนเองและครอบครัว^{๖๕}

๖) ไม้กระโดน คำว่า " กระโดน " ในภาษาอีสานหมายถึง นาน เป็นไม้ที่สามารถนำมามารับประทานกับอาหารพื้นบ้านอีสานที่มีรสจัด เช่น นำพริก (แจ่ว) และป่นต่างๆ เพราะใบกระโดนมีรสฝาด ซึ่งตัดกับรสเผ็ดได้ดี การนำไม้กระโดนมาแกะพระพุทธรูปเชื่อว่าจะได้อานิสงส์ ให้ผู้แกะมีอายุยืนนาน เช่นเดียวกับชื่อไม้กระโดน(นาน)^{๖๖}

^{๖๓} ศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ และทีมวิจัย, พระไม้อีสาน, อ่างแก้ว, หน้า ๔๑.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

๗) ไม้สัก เป็นไม้มงคล การนำไม้สักมาแกะเป็นพระพุทธรูปไม้ ความเชื่อคือช่วยบันดาลความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้น ความมีศักดิ์ศรี ความมีเกียรติและมีอำนาจสืบไป

๘) ไม้มะขาม เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ลำต้นและกิ่งก้านแข็งแรง โดยเฉพาะลำต้นที่มีอายุนานๆ แก่นจะกลายเป็นสีดำ การนำไม้มะขามนิยมนำมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูป เชื่อว่าถ้าใช้ไม้แก่นขามมาแกะสลักพระพุทธรูปจะทำให้ได้อานิสงส์ อายุยืน และมีร่างกายแข็งแรง เช่นต้นมะขาม

๙) ไม้สะพุง เป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้เนื้ออ่อน ลำต้นใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓-๔ เมตร ใบคล้ายใบพลู แฝงกิ่งคล้ายต้นโพธิ์ ประโยชน์ใช้ทำเรือ ทำพิมพ์ขม และสามารถนำมาแกะสลักพระพุทธรูปไม้ได้ง่าย

๑๐) มะยม เป็นไม้ยืนต้น จัดว่าเป็นไม้มงคล ที่เชื่อกันว่าหากบ้านใดปลูกจะทำให้เป็นที่นิยมชมชอบของทุกคน การนำไม้มะยมมาแกะเป็นพระไม้เพราะเชื่อเรื่องความมีเมตตาตามหา นิยม

๑๑) ไม้ซ้อ เป็นไม้ขนาดกลาง เนื้อแข็ง เป็นไม้ที่เป็นมงคลนำมาใช้แกะสลักพระพุทธรูปไม้ได้ ช่างพื้นบ้านในภาคอีสานนิยมนำมาสร้างเพราะต้นซ้อมีอยู่มาก

๑๒) ไม้กันเกรา หมายถึง ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ หรืออีกชื่อหนึ่งว่าตาเสา ซึ่งอาจหมายถึง ทำให้เสาเรือนมั่นคง

๑๓) ไม้จันทร์(แก่นจันทร์) เป็นไม้ที่มีตำนานเกี่ยวข้องกับประวัติของพระพุทธเจ้ามาแต่โบราณ เรียกตำนานนี้ว่า " ตำนานพระแก่นจันทร์" เป็นตำนานเก่าแก่ของอินเดีย กล่าวกันว่า พระพุทธรูปองค์สร้างด้วยไม้แก่นจันทร์แดง และสร้างขึ้นในขณะที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ และมีขึ้น โดยพุทธานุญาตจาก องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย^{๒๗} แม้ว่าตำนานจะขัดกับหลักฐานทางศิลปกรรมแต่ตำนานพระแก่นจันทร์ ก็ยังคงเป็นที่เชื่อถือสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน ไม้แก่นจันทร์ หรือไม้จันทร์หอม นี้พบน้อยมาก ถ้าใครมีหรือวัดใดมีพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์จะถือเป็นของสุดรักสุดหวง เท่าที่เคยได้พบเห็นมีหน้าตักไม่เกิน ๓ นิ้ว

การสร้างพระไม้หรือการทำพระไม้ช่างสมัยก่อนจะเลือกไม้ที่เป็นไม้มงคลและมีอยู่ในท้องถิ่นมาแกะสลักเป็นพระไม้ เป็นอันดับแรกถ้าไม่มีไม้ที่ต้องการในท้องถิ่นก็จะหาไม้ชนิดอื่นที่พอจะนำมาแกะสลักพระได้ มีน้อยมากที่จะไปแสวงหาไม้ที่หายากในท้องถิ่นที่ไกลออกไป เพราะสมัยนั้นการเดินทางค่อนข้างลำบาก ส่วนเครื่องมือหรืออุปกรณ์ ที่ใช้ในงานแกะสลัก ก็มีเท่าที่จำเป็น เช่น มีดโต้ มีดตอก สิ่ว ค้อน ส่วนอุปกรณ์เสริมก็หยิบฉวยเอาตามธรรมชาติที่มีในแต่ละท้องถิ่น เช่น ครั่ง (สำหรับทำโรพระศก) น้ำมันยาง ขี้ผึ้ง (ชัน) ยางรัก ตะไบ ขมิ้น กระเจ๊กสี หินสี เมื่อช่างได้ไม้ที่ต้องการมาแล้วก็จะทำการแกะสลักจากค้ำบอกเล่า หรือมีแบบพระพุทธรูปให้ดูเป็น

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

แบบอย่าง หรือช่างมีความรู้จากการที่ได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา มีบ้างที่เป็นการเลียนแบบจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว การแกะสลักช่างก็จะแกะบรรจง แกะ แซะ ถาก ตามรูปแบบที่เคยพบเห็นหรือตามจินตนาการของช่าง หรือจากคำบอกเล่าของผู้รู้ซึ่งส่วนมากก็เป็นพระสงฆ์ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านนั่นเอง ดังนั้นรูปแบบของพระไม้ของช่างพื้นบ้านจึงมีลักษณะเฉพาะตนเป็นไปตามอุดมคติของช่างในสมัยโบราณ ตามคติความเชื่อเกี่ยวกับไม้ที่นำมาสร้างพระพุทธรูปเจ้านี้อาจเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องโพธิพฤกษ์ หรือไม้ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ประทับได้ร่มไม้ นั้น ๆ เพื่อตรัสรู้ ดังในตำนานมูลศาสนาสำนวนล้านนา ได้กล่าวถึงโพธิพฤกษ์ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ในอดีตรว่ามี ไม้กวาง (ทองกวาง) ไม้แคฝอย ไม้ไร่ (อ่าน "ไฮ" ต้นไทร) ไม้สาละกัลยาณะ ไม้บุนนาค ไม้ชะล่อ ไม้หมากเกลือ ไม้เดื่องกา ไม้จวง ไม้ตะเลียม ไม้ซางคำ ไม้ประเหยง ไม้จัมปา ไม้นิโครธ ไม้ฝาง ไม้กัณณิการ ไม้คู่ลาย ไม้มะขามป้อม ไม้ม่วงขาว ในส่วนพระพุทธรูป ๕ พระองค์นั้น ช่างแกะสลักนิยมนำไม้ต่างๆ มาแกะสลัก มีไม้มหาโพธิ์หมายถึง พระพุทธรูปกฤษณะ ไม้กระเขาะ พระพุทธรูปโกคมนะ ไม้เดื่อ พระพุทธรูปกัสสปะ ไม้นิโครธ พระพุทธรูปโคตมะ ไม้โพ พระพุทธรูปศรีอาริยมุตไตรย์ ไม้นาวากาน หรือ บุนนาคที่นำมาสร้างพระเจ้าคงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ด้วยเห็นว่ามีไม้ยู่หลากหลายชนิด และไม้เหล่านั้นก็เป็นไม้มงคลทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นามมงคล หรือเป็นมงคล ตรงที่สามารถนำมาใช้งานได้อย่างเหมาะสม จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านก็กล่าวพร้อมกันว่า ไม้ทำอะไรก็ได้ ขอให้แกะง่าย เท่านั้น พระเจ้าไม้บางองค์ไม่สามารถบอกได้ว่าสร้างจากไม้อะไร ส่วนในอนานิสงส์การสร้างพระเจ้าที่ปรากฏในเอกสารคัมภีร์ไบบลานได้กล่าวถึงไม้ที่สร้างไว้อย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นลำไม้และที่เจาะจงชื่อก็มีอยู่เพียงไม่กี่ชนิด จึงอาจกล่าวได้ว่าไม้ที่ใช้สร้างพระเจ้านั้น เป็นไม้ทำอะไรก็ได้ ขอให้เป็ไม้มงคลและสามารถสลักเป็นสารถพระเจ้าได้ง่ายก็พอ เพราะถ้าจุดประสงค์การสร้างดีทุกอย่างก็เป็นมงคลทั้งสิ้น

บทที่ ๓

ความเชื่อและคตินิยม ในการสร้างพระพุทธรูป

๓.๑ ความเชื่อและคตินิยม

ความเชื่อ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายไว้ว่า "เชื่อ" ก. เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ"

ความเชื่อเป็นเรื่องการยอมรับที่แสดงถึงความจงรักภักดีความศรัทธา และการยอมรับในอำนาจเร้นลับอื่นๆ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่า พลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความยำเกรงการยอมรับนับถือว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้

ความเชื่อชนิดศรัทธา หมายถึง การยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอยู่หรือเป็นอยู่ โดยมีหลักฐานพยานสนับสนุนอยู่บ้าง มีเหตุผลอยู่บ้าง เนื่องจากมีเหตุผลมากขึ้น อารมณ์ย่อมจะลดน้อยลง มีความเป็นอัตวิสัยน้อยลง คตินิยมคำสอนขององค์พระศาสดาที่สอนสั่งให้สาวกที่นับถือในศาสนามีความจะต้องเกิดมาจากสัจธรรมของจริยธรรมทางศาสนา ดังนั้นวัฒนธรรมความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปได้มี วัฒนธรรมความเชื่อ มีด้วยกัน ๒ ด้าน คือ

๓.๑.๑ วัฒนธรรมทางด้านปฏิมากรรม

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยมีมาตั้งแต่อดีตกาลจากอดีตจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมที่นิยมสืบทอดต่อกันมา ตลอดจนประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพิธีกรรมที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ของชาวบ้านทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะพิธีกรรมทางด้านศาสนามีการถ่ายทอดเรื่องราวจนเกิดเป็นตำนานหรือการละเล่นพื้นบ้าน ด้วยเหตุนี้ช่างปฏิมากรรมจึงมีความพิถีพิถัน ในการทำรูปสร้างสรรค์ของพระพุทธรเจ้าให้ตรงกับความเป็นไปต่างๆ เท่าที่จะทำได้เช่นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ช่างปฏิมากรรมทำให้ใหญ่โตมาก ผิดจากพระพุทธรูปธรรมดา ซึ่งองค์ไม่ใหญ่สักเท่าไรนัก พระพุทธรูปปางไสยาสน์นี้ ช่างปฏิมากรรมจะทำให้ให้

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๒.

พระองค์ทรงสำเร็จสี่หิสายาสน์ เท่ากับความยาวของบริเวณวิหาร เราจะสังเกตเห็นว่าพระพุทธรูปปางนี้จะใหญ่ที่สุดในพระวิหาร ช่างปฏิมากรรมไม่เคยที่จะกระทำพระพุทธรูปปางนี้ให้เป็นเท่ากับพระพุทธรูปธรรมดาที่ตั้งในพระวิหารหลังนั้นเลยที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุที่เชื่อว่า พระพุทธรูปปางนี้ได้แสดงถึงอภินิหารของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งพระองค์ได้ทรมานอสุรินทรราหูซึ่งมีมานะว่าตนเองนั้นมีร่างกายใหญ่โตมากพระพุทธเจ้านั้นมีเป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีร่างกายเล็กจะให้ตนเองไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมเทศนาของพระองค์ได้อย่างไร พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบวาระจิตของอสุรินทรราหูเช่นนี้ จึงได้เนรมิตร่างกายให้ใหญ่โตยิ่งกว่าภูเขาที่สูงใหญ่ อสุรินทรราหูได้เห็นเข้าก็ลดทิฐิมานะลงเข้ามาฟังธรรมของพระพุทธเจ้า^๒ ช่างประติมากรรมทุกยุคทุกสมัยที่สร้างพระพุทธรูปขึ้นมา จะแสดงออกมาซึ่งศรัทธาและความเลื่อมใสของตนอันมีต่อพระพุทธเจ้า

๓.๑.๒ วิถีวัฒนธรรมความเชื่อตามคติธรรม

คติความเชื่อตามคติธรรม ช่างพื้นบ้านโบราณผู้สร้างสรรคงานที่เรียกว่าปฏิมากรได้ถ่ายทอดความเชื่อได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้พบเห็นมีอนุสติระลึกถึง วิสุทธิคุณ ปัญญาคุณ มหากรุณาธิคุณ ตลอดจนบารมีต่างๆ มีขันติบารมี เป็นต้น ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญมาตั้งแต่อดีตชาติ เป็นเวลานานนับสงขัย ซึ่งการได้พบเห็นงานประติมากรรมนี้เป็นเหตุให้เกิดพุทธานุสติกับมีภูฐานคือ มีการนึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ได้อย่างหนึ่งการที่ชาวพื้นเมืองมีคติความเชื่อในคติธรรมนั้นเป็นเพราะศาสนานั้นเองพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ดังนั้นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงเป็นผู้ที่มีจิตใจที่เปี่ยมด้วยเมตตา ขอบกตวอย่างชาวเลยมีนิสัยใจคอรักความสงบ ซื่อสัตย์ และเคร่งครัดในพระพุทธศาสนา ชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ส่วนใหญ่จะมีฐานะปานกลาง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณ มีการจัดงานเฉลิมฉลองอย่างใหญ่โตในทุกปี เช่น งานเฉลิมฉลองพระธาตุศรีสองรัก งานสงกรานต์ งานบุญบั้งไฟ งานแห่เทียนพรรษา งานแห่ ต้นดอกไม้เครื่อง งานปราสาทผึ้ง และงานลอยกระทง ซึ่งนับเป็นวิถีทางการดำรงชีวิตที่สันติสุข ชาวเลยบางพวกมักเชื่อเรื่องภูตผีบรรพบุรุษและความเชื่อกรรมพิธีเกี่ยวกับผีฟ้า นางเทียม ซึ่งมีอยู่ในแทบทุกหมู่บ้าน อาทิ อำเภอด่านซ้าย มีความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณโดยมีเจ้าพ่อกวนและ นางเทียมเป็นสื่อติดต่อระหว่างวิญญาณและเข้าทรง มีการบูชาพระธาตุศรีสองรักและศาลเจ้า หรือหอเจ้าเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการแห่นางแมว การเล่นแม่นางกระดัง การเล่นนางกั๊ก

^๒เฉลิมพล โสมอินทร์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๑.

พิธีบายศรีสู่ขวัญและช้อนขวัญ ฯลฯ ส่วนความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ก็ยังคงอยู่โดยเห็นได้จาก จำนวนวัดที่มีอยู่มากมายทุกหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็ยังมีชาวไทเลยในหลายพื้นที่ มีความเชื่อเฉพาะถิ่นที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน

๓.๒ ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูป

สำหรับชาวพุทธ ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของไทย กล่าวกันว่าดินแดนไทยได้มีการสร้างศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่มีรูปแบบและสัญลักษณ์เฉพาะทางด้านประติมานวิทยา การสร้างพระพุทธรูปและศิลปกรรมลักษณะอื่น ๆ กล่าวโดยรวมแล้วมีอยู่หลายสกุลช่างสำคัญ ได้แก่ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์^๕ พระพุทธรูปในสมัยศิลปะทวารวดี เป็นสมัยที่เก่าแก่ที่สุด และได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียมาก ปางต่างๆ ที่นิยมสร้างกัน ได้แก่ วิตรรกมูทรา (ปางทรงแสดงธรรม) อภัยมูทรา (ปางอภัยทาน ปางห้ามสมุทร) ปางมารวิชัย ปางตรัสรู้ (ปางสมาธิ) พระอิริยาบถ และปางที่เป็นที่นิยมสร้างน้อยกว่าที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้แก่ ปางถวายเนตร ปางประดิษฐานรอยพระบาท ปางประทับยืน ปางอุ้มบาตร ปางนาคปรก ปางลีลา (ซึ่งหมายถึงพระพุทธรองค์เมื่อเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) ปางไสยาสน์ ซึ่งมักสร้างขนาดใหญ่ และมักหมายถึงพุทธประวัติตอนเสด็จสู่มหาปรินิพพาน) สรุปได้ว่าพระพุทธรูปต่างๆ จะอยู่ในอิริยาบถหนึ่งใน ๔ อิริยาบถ ได้แก่ นั่ง ยืน นอน เดิน ซึ่งรวมปรากฏอยู่ในพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ที่ต้นมะม่วง ณ เมืองสาวัตถี^๖

ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของไทย มาตั้งแต่ต่างๆ สมัยโบราณโดยได้รับแบบอย่างมาจากอินเดีย ส่วนการสร้างพระพุทธรูปของไทย มีรูปแบบการสร้างโดยสกุลช่างของไทยตั้งแต่ยุคสมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอโยธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปในสมัยศิลปะทวารวดี เป็นสมัยที่เก่าแก่ที่สุดจะอยู่ในอิริยาบถหนึ่งใน ๔ อิริยาบถ ได้แก่ นั่ง ยืน นอน เดิน ซึ่งรวมปรากฏอยู่ในพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ที่ต้นมะม่วง ณ เมืองสาวัตถี^๖

^๕ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๖๐.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^๗ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

๓.๒.๑ ประวัติการสร้างพระพุทธรูป

อาจมีเรื่องราวในลักษณะของตำนานเล่าเรื่องแรกทำพระพุทธรูป ว่ามีมาตั้งแต่สมัย พระพุทธเจ้ายังมีพระชนชีพอยู่ แต่โดยหลักฐานทางโบราณคดี พระพุทธรูปเริ่มทำขึ้นเมื่อประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๗ ในศิลปะคันธารราชู โดยก่อนหน้านี้นี้จะไม่ทำรูปพระพุทธรเจ้า ในศิลปะอินเดียโบราณสมัยราชวงศ์โมริยะและสูงคะมีการทำภาพพุทธประวัติ เช่นภาพสลักหินที่สาญจี เป็นภาพ พุทธประวัติตอนมหาภิเนษกรรมณ์ ก็จะเป็นรูปบุคคลคือ นายฉันทะวิ่งตามม้ากัณฐกะแต่บนหลัง ม้าไม่มีรูปบุคคล เป็นหลังม้าเปล่าๆ โดยมีร่มหรือฉัตรกางอยู่เบื้องบน แสดงความหมายว่ามีบุคคล สำคัญคือเจ้าชายสิทธัตถะอยู่ตรงนั้น^๖

๓.๒.๒ มูลเหตุการสร้างพระพุทธรูป

ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติการสร้างพระพุทธรูปของประเทศทางเอเชีย มีเรื่องเล่าว่า ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ขณะที่ พระภิกษุฟาเหียน หรือพระถังซำจั๋งจากจีน ได้ออกเดินทางเพื่อ รวบรวมคัมภีร์พุทธศาสนาที่อยู่ในอินเดีย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๔๐-๙๕๗ ปรากฏในตำนาน พระ แก่นจันทน์ ดังนี้^๗ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปทรงเทศนาโปรดพระมารดา ในดาวดึงส์สวรรค์พรรษา หนึ่งนั้น พระเจ้าประเสนธิโกศล แห่งแคว้นโกศล มีความรำลึกถึงพระพุทธองค์ด้วยมิได้ทรงเห็นเป็น ช้านาน จึงตรัสให้นายช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทน์แดง ประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่ พระพุทธองค์เคยประทับ ครั้นพระพุทธองค์เสด็จกลับลงมาจกดาวดึงส์มายังที่ประทับ ด้วยพระ บรมพุทธานุภาพก็บันดาลให้พระพุทธรูปแก่นจันทน์ เลื่อนหลีกจากพระอาสน์จึงตรัสสั่งให้ รักษา พระพุทธรูปนั้นไว้ เพื่อสาธุชนจะได้ใช้เป็นแบบอย่างสร้างพระพุทธรูปสืบไป^๘

๓.๒.๓ การสร้างตามพระพุทธรูปตามลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

รูปสัญลักษณ์แทนพระองค์พระพุทธรเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาแห่งพระศาสนา หลังจากพุทธปรินิพพานล่วงเลยนานแล้ว การสร้างตามลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ที่ปรากฏ ในมหาบุรุษลักษณะ^๙ มิใช่การทำให้เหมือนองค์พระพุทธรเจ้า แต่สร้างขึ้นเพื่อน้อมรำลึกถึงพระ พุทธคุณและเพื่อสักการบูชาแทนองค์พระผู้มีพระภาคเจ้า ดังนั้นมูลเหตุที่ทำให้เกิดรูปเคารพหรือ

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^๘ผศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ และทีมวิจัย, พระไม้อีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

สัญลักษณ์ น่าจะมาจากความเชื่อในพุทธลักษณะของมหาบุรุษ ซึ่งหมายถึงลักษณะ ลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการ อันได้แก่

- ๓.๒.๓.๑ ฝ่าพระบาทเรียบเสมอกันทั้งสองข้าง
- ๓.๒.๓.๒ ลายพระบาทเป็นรูปจักรตรงกลาง ล้อมรอบด้วยรอยรูปมงคล ๑๐๘

ประการ

- ๓.๒.๓.๓ สันพระบาทยาว (แบ่งเป็นขงมตั้งอยู่ในส่วนที่ ๓)
- ๓.๒.๓.๔ นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทยาวเรียวยาว
- ๓.๒.๓.๕ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
- ๓.๒.๓.๖ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตาข่าย
- ๓.๒.๓.๗ มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ อัญช้อพระบาทตั้งลอยอยู่หลังพระบาท
- ๓.๒.๓.๘ ลำพระขงมเรียวยาวดุจแข็งเนื้อทราย
- ๓.๒.๓.๙ เมื่อยืนตรง พระหัตถ์ทั้งสองลูบจับถึงพระชานู
- ๓.๒.๓.๑๐ พระคชหะเร้นอยู่ในฝัก
- ๓.๒.๓.๑๑ พระฉวีผ่องดุจสีทอง
- ๓.๒.๓.๑๒ พระฉวีละเอียด ภูสีละอองไม่ติดพระวรกาย
- ๓.๒.๓.๑๓ พระโลมาเฉพาะชุมละเส้น
- ๓.๒.๓.๑๔ เส้นพระโลมาดำสนิท เวียนเป็น ทักษิณาวฏ มีปลายอนขึ้นข้างบน
- ๓.๒.๓.๑๕ พระวรกายตั้งตรงดุจท้าวมหาพรหม
- ๓.๒.๓.๑๖ พระมังสะอุมในที่ ๗ แห่ง (คือหลังพระหัตถ์ทั้ง ๒ พระอังสา ทั้ง ๒ กับลำ

พระศอ)

- ๓.๒.๓.๑๗ มีส่วนพระสรีระกายบริบูรณ์ (ลำพี) ดุจกิ่งหน้าแห่งพญาราชสีห์
- ๓.๒.๓.๑๘ พระปฤษฎางค์ ราบเต็มเสมอกัน
- ๓.๒.๓.๑๙ ส่วนพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร
- ๓.๒.๓.๒๐ พระศอกกลม กลมงามเสมอตลอด พระสุระเสียงดังก้อง
- ๓.๒.๓.๒๑ พระชิวหา มีเส้นนารสอาหารถึง ๗,๐๐๐ เส้น เพียงอาหารแตะปลายก็

แผ่ซ่านทั้งพระสรีระ

- ๓.๒.๓.๒๒ พระหนุดุจคางราชสีห์ (โค้งเหมือนวงพระจันทร์)
- ๓.๒.๓.๒๓ พระทนต์บนและล่างข้าง ๔๐ ซี่ (ข้างละ ๒๐ ซี่)
- ๓.๒.๓.๒๔ พระทนต์เป็นระเบียบเสมอกัน

๓.๒.๓.๒๕ พระทนต์ชิตสนิทมิได้ห่าง

๓.๒.๓.๒๖ พระเชี้ยวพระทนต์ทั้ง ๔ ขาวงามบริสุทธ์

๓.๒.๓.๒๗ พระชีวหาอ่อนยาวแลบลูปตั้งช่องนาสิกตวัดถึงพระกรรณ และอาจแผ่ถึงพระนลาฏ

๓.๒.๓.๒๘ พระสุระเสียงดุจท้าวมหาพรหม ตรัสสำเนียงไพเราะดุจเสียงนกกการเวก

๓.๒.๓.๒๙ ดวงพระเนตรดำสนิท

๓.๒.๓.๓๐ ดวงพระเนตรแจ่มใสกับตาลูกโคเพ็งคลอด

๓.๒.๓.๓๑ มีอุณาโลม (ขนระหว่างพระขนงสองข้าง) เป็นเส้นสีขาวเวียนขวาเป็นทักษิณาวฏ ๓๒. มีพระเศียรงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกอบพระพักตร์^๑

การสร้างพระพุทธรูปให้ครบตามลักษณะมหาบุรุษลักษณะหรือลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ เป็นเรื่องยากลำบากสำหรับช่างเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ช่างจึงได้เลือกเอาเฉพาะลักษณะเด่นๆ บางประการที่สามารถนำมาสร้างเป็นรูปธรรมได้ง่ายและชัดเจนที่สุดเท่านั้นเช่นพระเศียร พระเกตุมาลา พระรัศมี พระเกศาขมวด (ขมวดพระเกศา) พระหนุเป็นปม พระกรรณยาว ฯลฯ บางครั้ง ดัดแปลงเพื่อให้เกิดความสัรมมากขึ้น เช่น ทำพระเนตรเหลือบลงต่ำแสดงสมาธิ หรือ การมองผู้ที่ต่ำต่อยกกว่าด้วยความเมตตาแทนการทำพระเนตรส่องใสดูตาลูกโคเป็นต้น เพื่อน้อมใจให้ประพฤติตามคำสอนของพระองค์ ตลอดจนเป็นสิ่งจรรโลงสืบทอดอายุพระพุทธรศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ปรากฏว่าพระพุทธรูปอยู่ หมายถึงว่า พระรัตนตรัย อันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธรศาสนา ยังคงอยู่บริบูรณ์เป็นเครื่องสร้างศรัทธาแก่ พระพุทธรศาสนิกชนทั่วไปให้เลื่อมใสอุปถัมภ์บำรุงพุทธรศาสนาสืบไปโดยคิดประดิษฐ์เป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ คือ นำเอาพระพุทธรจริยา (คือพระจริยาวัตรหรือการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า) ประกอบด้วยโลกัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก) ญาตัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ) พุทธัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะทรงเป็นพระบรมศาสดา) แต่ละตอนของพระพุทธเจ้าที่แสดงให้เห็น ปรากฏในแต่ละสมัยในพุทธประวัติ มากำหนดพระอิริยาบถตามพระพุทธรจริยา ได้ ๔ อย่าง คือ ยืน เดิน นั่ง นอน มากำหนดเป็นปางต่าง ๆ ในพระอิริยาบถยืน ๒๔ ปาง พระอิริยาบถเดิน ๑ ปาง พระอิริยาบถนั่ง ๕๑ ปาง และพระอิริยาบถนอน ๔ ปาง รวมทั้งสิ้น ๘๐ ปาง^{๑๑}

^๑สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ มหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, สมุดภาพพระพุทธรประวัติ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

^{๑๑}เทพพร มังธานี, พุทธรประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เสียง เชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

จากการสร้างพระพุทธรูปให้ครบตามลักษณะมหาปรัลัษณะหรือลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ผู้วิจัยมีความเข้าใจ ถึงการสร้างคงเป็นเรื่องยากพอสมควรสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่องพุทธลักษณะหรืออาจเรียกว่าไม่เข้าใจโครงสร้างของมนุษย์มาก่อน ผู้สร้างก็ไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นมาได้ ช่างจึงได้เลือกเอาเฉพาะลักษณะเด่น ๆ บางประการที่สามารถนำมาสร้างเป็นรูปธรรมได้ง่าย และชัดเจนที่สุดเท่านั้น ด้วยศรัทธา จึงเป็นสาเหตุหรือปัจจัยที่พุทธศาสนิกชน มีสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาอย่างมากหลาย พระพุทธรูปเหล่านั้นแตกต่างกันทางพระพุทธรูปลักษณะขนาด และวัตถุที่จัดสร้างตามยุคสมัยที่สร้าง จวบจนปัจจุบัน

๓.๓ ความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปไม้

การสร้างพระพุทธรูปไม้ เป็นคติความเชื่ออย่างหนึ่งที่บรรพบุรุษคนไทยตั้งแต่อดีตกาล ถ้ายทอดฝีมือการสร้างสรรค์พระพุทธรูปไม้ขึ้นมามากมาย เพื่อเป็นพุทธรูชาแทนพระพุทธรูปเจ้าการสร้างพระพุทธรูปไม้มีมาตั้งแต่ยุคสมัยโบราณ และยังปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสาน ในภาคอีสานมีการสำรวจพระไม้ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากกระจัดกระจายอยู่หลายจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดเลยที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้เมืองเลย จังหวัดเลย ได้มีการทำขึ้นมาตั้งแต่บรรพชนมาเป็นเวลายาวนาน คนท้องถิ่นในเขตจังหวัดเลยจะใช้ชื่อเรียกแทนตนเองว่า "คนไทเลย"นิยมแกะสลักพระพุทธรูปไม้ หรือการสร้างด้วยไม้ ซึ่งเกิดจากคติความเชื่อที่แตกต่างกันของคนไทย

พระพุทธรูปไม้ที่แกะหรือสร้างขึ้นมากมาย เมื่อก่อน แต่ปัจจุบันเท่าที่เหลือได้พบเห็นมีจำนวนน้อยมากตามพื้นที่ต่างๆของแต่ละหมู่บ้านหรือตามวัด อาจเป็นเพราะคนในสมัยปัจจุบันมีความศรัทธาต่อองค์พระพุทธรูปไม้น้อยเกินไป ทำให้พระพุทธรูปไม้ถูกทำลาย เท่าที่เหลืออยู่การเก็บรักษา ชาวบ้านขาดการเอาใจใส่ และขาดความเข้าใจ เพราะพระพุทธรูปไม้เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้ หากชาวบ้านไม่ทราบประวัติความเป็นมาอย่างถ่องแท้ ย่อมมีผลกระทบต่อการศึกษา ทำให้คุณค่าขององค์พระพุทธรูปไม้นั้นลดน้อยลง เป็นเหตุผลหนึ่งทำให้ผู้ศึกษาขาดข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผู้สร้างของพระพุทธรูปไม้ แต่อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้ศึกษาได้ ออกสำรวจตามตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองเลย และสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น ก็สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดเลย ในระดับที่พอใจเป็นอย่างมาก

๓.๔ พิธีกรรมและความเชื่อ

พิธีกรรมและความเชื่อ มีอิทธิพลต่อคนสมัยโบราณเป็นอย่างยิ่งที่เกิดจาก ความกลัวในเรื่องอำนาจลึกลับ หรือเรื่องของภูตผีวิญญาณ สิ่งที่ทำให้ความกลัวนั้นบรรเทาลงได้ก็ต้องมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของของโบราณได้ก็คือการที่ได้มีผู้ที่จะมาทำให้อำนาจลึกลับนั้นเกรงกลัวเห็นจะไม่มีใครนอกจากผู้มีวิชาอาคม หรือหลวงพ่อก็คือพระภิกษุสงฆ์ ที่มีบารมี โดยภิกษุสงฆ์นั้นก็คือสาวกของพระพุทธเจ้านั่นเอง ศาสนาเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวไทย พระพุทธศาสนาจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย การสร้างพระพุทธรูปไว้เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ หรือนอกจากความเชื่อแล้วยังมีพิธีกรรมบางพิธีที่สร้างความเชื่อศรัทธาให้แก่คนในสมัยก่อนที่ประกอบพิธีกรรมแล้ว สิ่งลึกลับเกรงกลัวจึงเกิดความเชื่อของคนโบราณในการประกอบพิธีกรรมด้านความเชื่อมากมายอาทิ เช่น

๓.๔.๑ การปลุกเสกพระพุทธรูปไม้

หลังจากที่ช่างพื้นบ้านได้พากันแกะสลักไม้ให้เป็นรูปพระตามที่ต้องการแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายยังมีขั้นตอนที่สำคัญที่สุด คือ การปลุกเสกเบิกเนตร หรือชาวอีสานเรียกว่า เบาะตา หรือ บ่อตา หมายถึงการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป มาประกอบพิธีกรรม โดยการนำพระไม้มาวางบนพานหรือกระหย่งที่เตรียมไว้ อาจมีการตั้งโต๊ะ หรือพิธีบูชามีการจัดเครื่องสักการะบูชาหรือคบาย (เครื่องคบาย) อันประกอบด้วยขัน ๕ หรือ ขัน ๘ น้ำหอมหรือเหล้ากลั่น กระเทียมหรือขมิ้น จากนั้นก็โยงด้ายสายสิญจน์จากองค์พระไม้ โดยเวียนสายสิญจน์ประทักษิณา ๓ รอบ แล้วโยงสายสิญจน์มายังพระสงฆ์การประกอบพิธีกรรม เริ่มจากพระสงฆ์จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วเริ่ม ตั้งสวด นะโม (๓) จบ แล้วสวดต่อไปด้วยคำว่า สะหัสสะเนตโต พุทโธ ทิพพะจักขุ วิโสระยัง (๓) จบ ก็ได้ แล้วต่อด้วยบทสวด พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แล้วจึงขึ้นบทถวายพรพระบทพาหุงฯ ขณะที่พระกำลังสวดถึงบท สะหัสสะเนตโต หรือจักขุอุทธะปาตินั้น พระสงฆ์รูปที่ประพระประธานหรือหัวหน้านำสวดจํานำหัวกระเทียม หรือหัวขมิ้นขีตดูไปมาที่พระเนตรของพระพุทธรูปไม้ ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา พระพุทธรูปไม้มีก้องคักก็ทำให้จนครบทุกองค์ก็เป็นอันเสร็จสมบูรณ์ พิธีการต่างๆ บางครั้งค่อนข้างยุ่งยาก ก็มีการนำเอาพระไม้ที่แกะเสร็จแล้ว นำเข้าพิธีบวชนาค อุปสมบท ภายในพระอุโบสถ เรียกว่านำพระไปบวชนาค^{๑๑} ก็ได้เช่นกัน เพราะการนำพระพุทธรูปไม้เข้าบวชนาคถือว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่กระทำกันในพระอุโบสถ การที่

^{๑๑} ผศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ และทีมวิจัย, พระไม้อีสาน, อ้างแล้ว, หน้า ๕๒- ๕๓.

คนคนมีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ในการนำพระพุทธรูปไม้มากราบสักการบูชาแต่ละปี ชาวบ้านจะนำพระพุทธรูปไม้มาประกอบพิธีกรรมที่สำคัญนี้

บางครั้งการปลุกเสกพระพุทธรูปไม้คนโบราณจักใช้คาถาปลุกเสกนอกจากที่กล่าวมา เช่น ปลุกเสกพระให้มีความขลังยิ่งขึ้นใช้เช่น คาถาปลุกเสกเครื่องรางของขลัง สวดคำว่า

อิสี อิทธิ พลังคาถาหัวใจพระไตรปิฎก สังวิธานุกะละปะ อาปามะจุปะ
 ติมะสังอังขุ คาถาแคล้วคลาด สวดคำว่า พุทธังแคล้ว ธรรมะนังคัจจามิ ธัมมัง
 แคล้ว ธรรมะนังคัจจามิ สังฆังแคล้ว ธรรมะนังคัจจามิ แคล้วอัถอัถอัถ แคล้วจัดจัด
 จัด ข้าบั้งพุทธังฆัง ธัมมังฆัง สังฆังฆัง พุทธคง ธัมมะคง สังฆะคงกตงคตงฯ สะหัม
 นะปิตตุ อะปิตตัง ทวารังปิตตุ อุทังอัถฯ^{๑๖}

๓.๔.๒ การสงฆ์น้ำพระพุทธรูป

ประเพณีไทยอีกอย่างหนึ่งมีความเชื่อต่อกันมานานนับศตวรรษในเรื่องเกี่ยวกับ พิธีกรรมที่สำคัญ เช่นพิธีวันตรุษสงกรานต์ซึ่งถือเป็นประเพณีที่มีความ สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะปี ใหม่ของไทย วันสงกรานต์ชาวอีสานจะมีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการสงฆ์ น้ำพระจะได้บุญในวันขึ้นปีใหม่ นอกจากได้การทำบุญแล้ว การสงฆ์น้ำพระจะทำให้ไม่มีโรคภัยไข้ เจ็บมาสู่ตนเอง ดังคำโบราณอีสานท่านว่า เมื่อสอดฤดูขึ้นปีใหม่ตรุษสงกรานต์ ประเพณีโบราณ กาล ได้ทำพิธีสมโภชสงฆ์น้ำพระพุทธรูป เพื่อเป็นบุญกุศลหรือสร้างพระพุทธรูปปิดทองใหม่แล้วจึง ได้สมโภช ตั้งฝ่ายฆราวาส โดยฝ่ายฆราวาสจะทำการตั้งเครื่องบูชาแล้วกล่าวคำสมโภชดังนี้

“ศรีๆ ปีเดือนแถมถึงเขต พระสุริเยศเข้าสู่ราศีจักขุนเป็นปีเป็นเดือนเป็นวัน
 มื้อนี้แม่น เป็นวันมหามงคลอันวิเศษ ฝูงข้าทั้งหลายยอมมือถวายใส่เกษเกล้า อัน
 ว่าบุญสงฆ์น้ำประเพณีเก่าแก่ หรือจักเรียกว่าตรุษสงกรานต์ก็ได้ปมีไว้แต่ละปี
 ตามกะบิลเมืองนั้นถึงวัน ๑๕ ค่ำ เดือนเมษายนข้างขึ้นจริงแท้ปเกิน ธรรมดา
 เดือนห้าเมษามาสอด เป็นเดือนแล้งฝนแห้งเป่าผิง คนปได้อาบน้ำสงฆ์หมุกายา
 โบราณพากันจัดสดสงฆ์ยังน้ำ...”

“ก่อนจักเอาพระพุทธรูปลงตั้งแปลงสถานไว้ก่อน จัดเป็นหอน้อยๆ
 กลางแจ้งหว่างสนาม ตอนบ่าย ๔ โมง แล้วสาธุกาน้อยหนุ่ม หั้งเต่าแก่พร้อมสวม
 หันบ่อนเดียวพากันหามน้ำหอมทั้งฝูงดอกไม้ นานาหอมกลิ่นตลบฟุ้งทั่วแดน

^{๑๖}บุญศรี ตาแก้ว (ธนิต), ธรรมเนียมประเพณีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 ส. ธรรมภักดี, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑๕.

ชาวเฮาว่าถึอกันเรียงอาบ เอน้ำสงพระรดลูปไว้ตัวแล้วว่่าดี ถึอว่่านายโสรกร้อน
ปม่ใช้ปวยเป็น”^{๑๑}

พิธีกรรมและความเชื่อ มีอิทธิพลต่อคนสมัยโบราณเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะทางด้านการ
ศาสนา เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวไทย จึงมีพระพุทธรูปในเมืองไทย
ที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุประเภทต่าง ๆ เช่น โลหะสัมฤทธิ์ ปูนปั้น และพระพุทธรูปไม้ปรากฏ
อยู่ทั่วไปตามวัดในเขต ตำบล อำเภอต่างๆ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ. ความเชื่อด้านการสร้าง
พระพุทธรูปไม้คนในสมัยโบราณนิยมสร้างด้วยวิธีแกะสลัก โดยการเลือกเอาวัสดุประเภทไม้
นำมาใช้ในการแกะสลักพระไม้ เพื่อนำมาใช้เป็นพุทธรูปบูชา เพราะมีความเชื่อว่า การสร้างพระไม้จะ
ได้บุญกุศลมากมายมหาศาล ผลบุญจะทำให้เชื่อว่่าเกิดในชาติหน้าจะได้สุขสบายว่่าความเชื่อการ
สร้างพระพุทธรูปไม้ ของชาวจังหวัดเลยมีความเกี่ยวข้องทางด้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีและ
วัฒนธรรม ของชาวจังหวัดเลย เหมือนกับขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในภาคอีสาน
ทั่วไป ประเพณีที่ชาวจังหวัดเลยได้สืบทอดกันมาคืองานนมัสการพระธาตุศรีสองรัก จัดขึ้นในวัน
เพ็ญเดือน ๖ หรือประมาณช่วงปลายเดือนเมษายน ต้นเดือนพฤษภาคม ของทุกปีที่บริเวณพระ
ธาตุศรีสองรัก งานประเพณีการละเล่นผีตาโขน ซึ่งถึอว่่าเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ
จัดขึ้นระหว่างเดือนพฤษภาคม - เดือนมิถุนายน (ในวันเสาร์ - อาทิตย์ หลังวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖)
ของทุกปีในเขตอำเภอด่านซ้าย มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย และยังซึ่งมีขนบธรรมเนียมที่สำคัญ
ได้แก่ ฮิตสิบสองคลองสิบสี่ ฮิตสบสอง หมายถึง จารีตประเพณีซึ่งประชาชนปฏิบัติแต่ละเดือน
ตลอดสิบสองเดือน อาทิ บุญคุ้มประจำ บุญมาชะบูชา บุญพระเวส พิธีทำสงกรานต์ บุญบั้งไฟ
บุญข้าวประดับดิน(สำหรับการห่ออาหารและของเคี้ยว แล้วนำไปถวายทาน ไปห้อยไว้ตามต้นไม้
บ้าง รักราศีลเป็นต้น เกี่ยวกับข้าวประดับดิน เรียกบุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก (คือการให้ทาน
การเขียนชื่อลงในพาท้าว กำหนดทำกันเดือน ๑๒) บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน(ผ้าที่
ใช้ตะดิงเป็นกรอบเย็บจีวร เรียกว่่าผ้ากฐิน) คลองสิบสี่ หมายถึง ซ้อวัตร หรือแนวทางที่ผู้ปกครอง
บ้านเมืองและประชาชนพึงปฏิบัติ (ครอง คือ ระบบการปกครอง คือตบตบกฎหมายโบราณ มี ๑๔
ข้อ เรียกว่่าคลองสิบสี่) อาทิ พิธีสบบาน การปลุกเรื้อน (เรื้อนเป็นสถานที่สำคัญ คือเป็นที่อยู่อาศัย
ของคนโบราณจึงเอาใจใส่ในการปลุกเรื้อน เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์จะนำพิธีการต่างๆ มาทำ) การ
สูตรขวัญ (เป็นพิธีโบราณ ที่คนเฒ่าคนแก่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ถึอว่่าเป็น สิริมงคลอันดีแก่ชีวิต)
เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปไม้ ก็จะทำเอาไปเข้าพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ แล้ว

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๒.

นำไปสักการบูชาหรือนำไปร่วมพิธีสำคัญทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ของชาว จังหวัดเลย ได้ต่อไป

๓.๕ ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม้

การสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ หรือพระพุทธรูปไม้ ในสมัยครั้งที่ พระพุทธเจ้ายังไม่ปรินิพพาน พระองค์ก็ทรงมีรับสั่งให้เก็บพระไม้แก่นจันทน์ไว้ เพราะเมื่อพระพุทธ องค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว เราไม่เห็นพระองค์อีกเลยจึงได้สร้างรูปเปรียบเอาไว้เรียกว่า อุกิสถ เจตีย์ เพื่อเคารพสักการบูชาต่อไป จากการสร้างพระไม้นี้มีการกล่าวถึงอานิสงส์เป็นอเนกประการ พระโบราณจารย์ กล่าวไว้ว่า

บุคคลใดที่สร้างพระพุทธรูปให้แล้วด้วยดีบุก เมื่อบุคคลนั้นตายจากโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิด เป็นเทวดาผู้มีฤทธิ์ศักดิ์ดานุภาพเป็นอย่างยิ่ง

บุคคลใดที่สร้างพระพุทธรูปให้แล้วด้วยเงิน เมื่อบุคคลนั้นตายจากโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิด เป็นพระมหากษัตริย์หรือราชกุมาร ประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการ เป็นใหญ่ในแผ่นดิน

บุคคลใดที่สร้างพระพุทธรูปให้แล้วด้วยทองเหลืองและสัมฤทธิ์ เมื่อบุคคลนั้นตายจากโลก นี้ไปแล้วจักได้เป็นบรมมหากษัตริย์มีสมบัติเป็นอันมาก

บุคคลใดที่สร้างพระพุทธรูปให้แล้วด้วยศิลา เมื่อบุคคลนั้นตายจากโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิด เป็นสมเด็จพระอัมรินทร์ราช เป็นใหญ่ในดาวดึงส์

บุคคลใดที่สร้างพระพุทธรูปถวายเจ้าเขียนด้วยพระภฏ เมื่อบุคคลนั้นตายจากโลกนี้ไป แล้วจักไปเกิดเป็นมหาพรหม

บุคคลใดที่สร้างพระพุทธรูปให้แล้วด้วยทองคำธรรมชาติ ปราศจากราสี บุคคลนั้นแม้ ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในกาลข้างหน้า ก็อาจสำเร็จตามความปรารถนา^{๑๑}

การสร้างพระพุทธรูปไม้ มีคติการสร้างมาตั้งแต่โบราณนิยมสร้างมากเท่าไรยิ่งดี อย่าง น้อยควรสร้างปีละองค์ เวลาที่มีประเพณีบวชนร บวชพระ ก็จะเอาเข้าบวชด้วย เสร็จแล้วก็เอาไปไว้ บนฐานพระประธาน ถือว่ามีอานิสงส์สูง มีพระพุทธรูปไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า พระเจ้าทันใจ อาจเป็น ไม้ก็ได้ปูนก็ได้ ชาวบ้านจะช่วยกันสร้าง เพื่อทดสอบความพร้อมเพรียงของหมู่คณะของตน ว่า พร้อมหรือไม่ ก่อนที่จะลงมือร่วมกันสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ เช่น วิหาร พระเจ้าทันใจนี้จะต้อง

^{๑๑}บุษบา กิติจันทรโรภาส, "คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๓-๑๘๔.

สร้างให้เสร็จภายในวันเดียว มีตัวอย่างคือพระเจ้าทันใจที่เป็นไม้ ที่วัดหม้อคำตวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาความเชื่อเรื่องอานิสงส์ การสร้างปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ ของชาวบ้าน ในอำเภอเมืองเลย และอำเภอรอบนอก ที่อยู่ในเขตจังหวัดเลย การสร้างพระพุทธรูปไม้ สาเหตุการสร้าง เพราะสมัยก่อนจังหวัดเลยอยู่ในดินกันดาลห่างไกลจากเมืองหลวงมาก ไม่สามารถนำปูนหรือโลหะ มาสร้างเป็นพระพุทธรูปได้ ชาวบ้านจึงเลือกไม้ที่เป็นมงคล นำมาสลักเป็นพระพุทธรูปไม้ เพื่อได้กราบสักการบูชา อีกสาเหตุหนึ่งอาจเป็นการเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นชาวไทยเลย ที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวล้านช้าง เพราะจังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่อยู่ติดแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การที่คนในยุคก่อนนั้นเป็นบ้านพี่เมืองน้อง คนไทยเลย กับคนทางหลวงพระบางยังติดต่อไปมาหาสู่กัน หรืออาจมีการอพยพครอบครัวมายังดินแดนฝั่งไทย การนำเอาวัฒนธรรมของลาวเข้ามายังดินแดนไทย แล้วนำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของไทย การสร้างพระพุทธรูปไม้มาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปไม้ที่พบอยู่ตามวัดต่าง ๆ มีวิวัฒนาการทางความเชื่อ และวิธีการการสร้างตามแบบอย่างจากอิทธิพลของล้านช้าง และล้านนา ตลอดจนแบบอย่างที่ได้รับความรู้มาจากอินเดียของคนในสมัยก่อน

บทที่ ๔

ความเชื่อ การสร้าง คุณค่า พัฒนาการ และการอนุรักษ์ พระพุทธรูปของชาวจังหวัดเลย

๔.๑ ความเชื่อการสร้างพระพุทธรูป

การสร้างพระพุทธรูปของมนุษย์ มีการศึกษาเรื่องราวตั้งแต่อดีตคือเรื่องการเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในโลกเป็นมาอย่างไร และพระรูปเกิดขึ้นยังดินแดนสุวรรณภูมิ ได้อย่างไร เป็นสิ่งล้วนแต่น่าศึกษา คือ

๔.๑.๑ กำเนิดพระพุทธรูป

มูลเหตุที่ทำให้เกิดพระพุทธรูปขึ้นมานั้น มีปรากฏในหนังสือเรื่องตำนานพระแก้วจันทน์ จากคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ อันเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งเรียบเรียงและแต่งในราวพุทธจุลศักราช ๘๗๘ (พ.ศ. ๒๐๖๐) โดยท่านรัตนปัญญามหาเถระ นักปราชญ์ชาวล้านนา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๑ ได้ทรงบันทึกไว้ว่าสร้างขึ้นในลังกาทวีป หนึ่งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลมิได้เห็นพระพุทธรูปองค์มาช้านาน จึงทรงตรัสสั่งให้นายช่างมาทำการสร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทน์แดงประดิษฐานไว้เหนือพระอาสนะที่พระพุทธรูปเจ้าเคยประทับ ครั้นเมื่อพระพุทธรูปเสด็จจากดาวดึงส์มาถึงที่ประทับ พระบรมพุทธานุภาพได้บันดาลให้พระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์แดง เลื่อนหลักจากพระพุทธรูปอาสน์ แต่สมเด็จพระตถาคตสั่งให้รักษาพระพุทธรูปไว้ เพื่อให้สาธุชนจะได้ใช้เป็นแบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูปเมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว จากตำนานพระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์นี้เอง ได้บ่งชี้ชัดเจนว่ามีพระพุทธรูปกำเนิดขึ้นมาเป็นครั้งแรกในโลก สมัยที่พระพุทธรูปเจ้ายังทรงมีพระชนชีพอยู่เมื่อครั้งพระพุทธรูปเสด็จไปประทานพระเทศนาโปรดพระพุทธรูปมารดา และจำพรรษาชั้นดาวดึงส์ในพรรษาที่ ๗

จากความเชื่อถือดังกล่าว เป็นเหตุทำให้เกิดศรัทธาในการสร้างพุทธรูปบูชาให้เป็นวัตถุไว้กราบไหว้แทนองค์พระพุทธรูปเจ้า จึงเกิดงานศิลปกรรมด้านประติมากรรม จิตรกรรม และงานทางด้านสถาปัตยกรรม งานประติมากรรมก็เป็นศิลปะอีกประเภทหนึ่งที่แสดงออกซึ่งความสูงส่ง

---

^๑ดอกบัวขาว และภิกษุ ตั้งคณะสิงห์, หินยาน – มหายาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, ๒๕๐๗), หน้า ๕๑๕.

ทางด้านสุนทรียศิลป์ เป็นงานปั้นและแกะสลักทางด้านศาสนาก่อสร้างเรียกว่า ปฏิมากรรม โดยการสร้างสรรค์ องค์พระเรียกว่าพระปฏิมากร เป็นงานที่แสดงออกที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทาง พระพุทธประวัติ เป็นต้นมาจากการที่ผู้ศึกษาได้พระพุทธศาสนาทางด้านตะวันออก จากการ ค้นคว้าบันทึกพงศาวดารจีน มีว่าประเทศไฮ-ลิง (ซึ่งขาดหายไปนาน) ได้ส่งทูตมาจากกรุงซีหลิวคซี ตั้งแต่รัชการพระเจ้าพิชฌุ และเมื่อ พ.ศ. ๑๓๙๔-๑๓๙๗ ไฮ-ลิง เป็นนครอิสระ รุ่งเรืองมากมีการ กล่าวถึงพระพุทธรูปที่เป็นพระแก้วมรกตว่า พระแก้วมรกต ซึ่งพระอินทร์ ร่วมกับพระวิษณุ ได้สร้างขึ้นในกรุงซีหลิวคซี เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๒๖๐ ปลายรัชการพระอินทร์ (ในเมื่อกรุงศรีโพธิ์ รุ่งเรืองสูงสุดนั้น) (ดูพจนม ทวารวดี ศรีวิชัย บทที่ ๖ กรุงซีหลิวคซี ของพระอินทร์ผู้สร้างพระแก้ว มรกต) ตามตำนานพระแก้วมรกตว่าล่วงมา ๓-๔ รัชกาล ถึงรัชกาลพระเจ้าสิริกิตกุมาร

พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของ เมืองไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนมาถึงปัจจุบันมีวิวัฒนาการมาโดยตลอดโดยใช้วัสดุที่นำมาสร้าง โดยการแกะสลักมากมาย แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ของชาวอีสานในยุคโบราณ คงเป็น เพราะได้รับอิทธิพลทางศาสนาที่เข้ามาทางอาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรล้านนา ชาวบ้านที่อาศัย อยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงมีการไปมาหาสู่กันจึงก่อให้เกิดความผสมผสานทางวัฒนธรรม และ พัฒนาการทางสังคมที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่อง สร้างสรรค์อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นมางานปฏิกรรม พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นในยุคนี้เกิดขึ้นมาเพราะผู้สร้างไม่มีความรู้ในพุทธลักษณะของพระพุทธรูป ใน อิริยาบถต่างๆ ตามคติความเชื่อของช่างโบราณ โดยเฉพาะชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับ พระพุทธรูปนั้นมักจะนิยมแกะสลักด้วยไม้ เพื่อถวายไว้เป็นพุทธานุชา เพื่อสะเดาะเคราะห์ หรือแก้ บอน โดยทั่วไปชาวอีสานมักจะมีฝีมือในการแกะสลักไม้ในลักษณะต่างๆ ได้อยู่แล้ว เช่นนำไม้มาทำ เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน ประเภทคันกระบวยตักน้ำ เขียนหมาก กล้องยาสูบ ครกตำข้าว เครื่อง ทางการเกษตร เป็นต้น ประกอบกับไม้เป็นวัสดุหาได้ง่าย จึงมีช่างที่มีฝีมือเชิงพุทธศิลป์นิยมเลือก ไม้ ที่เป็นมงคลมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปเพื่อนำมาไว้เป็นเครื่องสักการบูชาอีกด้วย จึงได้มีการ แกะสลักพระพุทธรูปไม้จากความเข้าใจของตนเอง ลักษณะพระไม้ของช่างพื้นเมืองการแกะสลัก พระค่อนข้างอิสระไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวช่างแกะสลักมีอิสระที่จะสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างเสรี รูปแบบของพระไม้จึงไม่มีแบบแผนใดๆ แต่ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของไม้เป็นสำคัญ^๒

^๒ ผศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ และทีมวิจัย, พระไม้อีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริวัฒน์ ออฟ เซ็ท, ๒๕๔๕), หน้า ๕๓.

๔.๑.๒ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในดินแดนสุวรรณภูมิ

พระพุทธรูปนอกจากมีการศึกษาความเป็นมาของถิ่นกำเนิดทางดินแดนชมพูทวีปแล้ว ต่อมาหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ปรินิพพาน ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๘ พระเจ้าอโศก (ธรรมาโศกราช) มหาราชของอินเดียนิโบริมาณได้ส่งพระโสณะและพระอุตตระ เข้ามาเผยแผ่ศาสนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระเจ้าอโศกมหาราชผู้เป็นอัครศาสนูปถัมภกที่สำคัญของพระพุทธศาสนา มีพระประสงค์จะให้พุทธศาสนาแพร่หลายมาสู่ดินแดนต่างๆ ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ อารยะธรรมอินเดียที่แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมอันเนื่องด้วยศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจของพัฒนาการทางด้านศิลปะในภูมิภาคนี้ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา ผู้ศึกษาขอสรุปการเกิดพระพุทธรูปในดินแดนที่เรียกว่า "สุวรรณภูมิ" ซึ่งเป็นดินแดนที่มีประเทศต่างๆหลายประเทศ

๔.๑.๓ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศพม่า

ประเทศพม่าหรือชื่อที่ใช้อย่างเป็นทางการว่า "สาธารณรัฐสังคมนิยมพม่า" เป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ประเทศหนึ่งของดินแดนสุวรรณภูมิ แต่ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และความขัดแย้งกันเองของคนในประเทศ ทำให้ในอดีตพม่าไม่ได้มีบทบาทเท่าไรนักในดินแดนสุวรรณภูมิการนับถือพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมสหภาพพม่า พระพุทธศาสนาได้เดินทางมายังดินแดนแห่งนี้เมื่อประมาณ ๒๕๐ ปี ก่อนคริสตกาลที่อยู่ในช่วงพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีพระราโชบาย ส่งสมณทูต คือ พระโสณะเถระกับพระอุตระเถระเดินทางมาจากอินเดียเพื่อเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธในดินแดนสุวรรณภูมิ* หากยึดตามความที่จารึกของกัลยาณิสูตที่ได้อกล่าวถึงการเข้ามาในหมู่บ้านเอธิมา ที่เชิงเขาคีร์ส ห่างจากเมืองสะเทิมประมาณ ๓๐ ไมล์ หลังจากนั้นศาสนาพุทธนิกายหินยานก็ถูกฝังรากลงในแผ่นดินนี้มาโดยตลอด

* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณุสภา, ๒๕๑๘), หน้า ๓๖-๓๗.

* สมเกียรติ โล่เพชรรัตน์, วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพระพุทธรูปในเอเชีย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘๗.

ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์การเกิดพระพุทธศาสนาในพม่าจากเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุด ของ การนับถือพระพุทธศาสนาในพม่าคือ ใน พ.ศ. ๙๔๖ พระพุทธโฆษาจารย์ชาวอินเดีย ได้แปลอรรถ คาถาจากลังกา (ภาษาสิงหล) เป็นภาษามคธแล้วได้เดินทางจากศรีลังกาผ่านมาที่เมือง สะเทิม พร้อมทั้งนำพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาต่างๆมาด้วย หลังจากนั้นก็มีปราชญ์ชาวพม่าหลาย คนได้เขียนพระอภิธรรมและตำราภาษาบาลีไวยากรณ์ขึ้นอีกหลายเล่ม^๖ จึงทำให้พระพุทธศาสนา ในพม่ามีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีตก่อนที่จะเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ

๔.๑.๔ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศกัมพูชา

ประเทศกัมพูชาหรือเขมร เมื่อหลายพันปีก่อน เป็นอาณาจักรที่เก่าแก่ที่มีอารยธรรมที่ ค่อนข้างสูงมากกว่าอาณาจักรอื่นๆในสุวรรณภูมิเจ้าของอาณาจักรสำคัญแห่งนี้เป็นชื่อชาว "กัมพูช" ที่ ชนชาติไทยและชนชาติสุวรรณภูมิเรียกว่า "ขอม" เนื่องจากเป็นคำเรียกของกลุ่มชนอ้ายลาวอพยพ เคลื่อนตัวมาจากทางตอนใต้ของจีน และวัฒนธรรมทางภาษานี้ได้ถูกนำมาใช้เมื่ออาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรอื่นๆของกลุ่มชนไท-อ้ายลาวถูกผนวชเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ และ ๑๙ การนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศเขมร

พุทธศตวรรษที่ ๑๕ มีกษัตริย์ผู้กล้าแข็งนามว่า "ชัยวรมันที่ ๑" (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๑๙๓- ๑๒๕๖) ทรงขยายอาราเขตจนจดอาณาจักรน่านเจ้า พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาก โดยมี ศิลจารึกที่วัดไพรเวียร ใกล้เมืองเวียงจันทน์ พระองค์มีบัญชาให้สร้างวัดและรักษาวัด จนเป็นธรรมเนียมสืบต่อมาเมื่อหลวงจีนอี้จิงได้จาริกไปอินเดียและเดินทางทะเลได้ระหว่างปี พ.ศ. ๑๒๑๔- ๑๒๓๘ ได้เขียนไว้ในบันทึกว่า อาณาจักรฟูนันมีพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีวัดหลายแห่ง ประชาชนนิยมบวชในพระพุทธศาสนาแม้พวกเจ้านายก็นิยมบวชกัน^๗

เมื่อมาถึงยุคพระนครหรือยุคมหานคร พ.ศ. ๑๓๔๕-๑๙๗๕ อันเป็นยุคที่นครวัด นครธม เป็นเมืองหลวงของกัมพูชา เป็นยุคที่อารยธรรมของขอมเจริญรุ่งเรืองสุดขีด เป็นมหาอาณาจักรที่ ยิ่งใหญ่มีศิลปะโดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรมพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานกับศาสนาพราหมณ์ ฮินดูก็เจริญรุ่งเรืองคู่กัน และผสมผสานกันเป็นอย่างดี การสร้างปราสาทราชฐานก็เพื่ออุทิศถวาย แต่พระพุทธศาสนาทั้งสอง ส่วนพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทคงเป็นที่นับถือกันอยู่ในหมู่ประชาชน ทั่วไป

^๖ ผศ. บุญมี แท่นแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๖.

^๗ เรื่องเดียวกัน.

มาถึงยุคพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๔๔ ปุโรหิตชื่อ “กิริติบัณฑิต” ซึ่งเคยนับถือ ศาสนาพรหมณ์-ฮินดูนิกายไศวะ หันมานับถือพระพุทธศาสนาและหาทางสนับสนุน พระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง โดยได้นำเอาคัมภีร์พระพุทธศาสนามาจากต่างประเทศจำนวนมาก ในวันสำคัญพระองค์จะจัดพิธีสงฆ์พระพุทธรูปอย่างเอิกเกริก

มาถึงสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๗๓ พระองค์ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าศรีธรรมราช กษัตริย์แห่งตามพรลิงค์ มีเมืองหลวงอยู่ที่บริเวณเมืองนครศรีธรรมราชหรือไชยา อันเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง พระองค์นี้เชื้อสายราชวงศ์กัมพูชาโดยทาง พระมารดาซึ่งเป็นเจ้าหญิงเขมร ก็มีพระราชศรัทธามานับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ดังนั้น พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจึงเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น สมัยนี้อาณาจักรเขมรแผ่ขยายจากจันทบุรี ออกไปทางตะวันตกตลอดลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจดประเทศพม่า ทำให้อาณาจักรทวารวดีซึ่งเคยอยู่ในอาณาจักรอณาจักรพูนัน และเป็นศูนย์กลางศาสนาฝ่ายเถรวาท ได้รับเอกราชเมื่ออาณาจักรพูนัน ล่มสลายก็กลับสิ้นอิสรภาพอีกครั้งหนึ่ง ทางใต้ก็ได้เอกราชตามพรลิงค์ ส่วนทางเหนือก็ได้ลุ่ม แม่น้ำโขงแถวหลวงพระบาง สมัยนี้พระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายานก็ร่วมกันอย่าง ผาสุก^๑

จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา หรือเขมร ซึ่งเป็นอาณาจักร ที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในแถบดินแดนสุวรรณภูมิ มีความเจริญสูงสุดด้านพระพุทธศาสนาในสมัย พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ จนมาสิ้นสุดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

๔.๑.๕ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศไทย

การนับถือพระพุทธศาสนาในลาวค่อนข้างจะมีความต่อเนื่องเรียบง่าย ศาสนาพุทธ ที่เข้ามาเผยแผ่ในสมัยล้านช้างเป็นศาสนาพุทธนิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์^๒ พระพุทธศาสนาใน ลาวมีเจริญมั่นคงเป็นปึกแผ่นตลอดมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๕ ซึ่งรวมเป็นเวลายาวนานได้ถึง ๖๑๗ ปี ถึง แม้ในปัจจุบันประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจะเปลี่ยนระบบการปกครอง อย่างเป็นทางการเป็นแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์แล้วก็ตาม แต่ในระดับชนชั้นล่างส่วนใหญ่ที่อยู่ ห่างไกลชนบทก็ยังนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดตราบเท่าถึงทุกวันนี้

พระพุทธศาสนาเข้าสู่อาณาจักรล้านช้างมี ๒ สาเหตุ คือ สาเหตุแรกก่อนหน้านี้อาณาจักร ล้านช้างนับถือผีสงเวทดามีการเช่นสรวงบูชาผี เมื่อนางแก้ว เกิงยา มเหสีพระเจ้าฟ้าจุ่ม

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

ผู้เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา เห็นเหตุการณ์เช่นนั้นก็ไม่พอใจ จึงทูลให้พระเจ้าฟ้ารุ่งพระสวามี ส่งสมณทูต นำเอาพระพุทธศาสนาจากกัมพูชา โดยมีพระมหาปาตมมัตเถระผู้เป็นพระอาจารย์ และพระมหาเทพลังกา เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยนักปราชญ์ช่างและผู้แวดล้อมจำนวนมาก ได้นำเอา พระพุทธรูปชื่อ “พระบาง” พร้อมกับพระไตรปิฎก และศาสนวัตถุไปพระราชทานแก่พระเจ้าฟ้ารุ่ง ๓ แห่งที่สอง กล่าวว่พระเจ้าฟ้ารุ่งครองราชย์ได้ไม่นานพระองค์ก็โหดร้ายมาก กษัตริย์กัมพูชา ผู้เป็นพระสสุระ(พ่อตา) จึงรับสั่งให้พระเจ้าฟ้ารุ่งเข้าเฝ้า สั่งให้มีการปกครองตามหลักธรรม พระพุทธศาสนา โดยมีเบญจศีล เบญจธรรมเป็นพื้นฐาน

จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปในอาณาจักรล้านช้าง คือศิลปะแบบเขมรสมัยหลังบายบ แบบทรง ประทับยืนแสดงปางห้ามสมุทรที่เรารู้จักกันในนาม “พระบาง” เป็นพระพุทธรูปต้นแบบสำคัญ ต่อมาได้มีการสร้างพระพุทธรูปแบบนี้ มีศิลปะสุโขทัย ศิลปะล้านนา และศิลปะอยุธยาเป็น ต้นแบบและเข้ามามีความสัมพันธ์กับอาณาจักรศรีล้านช้างตกอยู่ภายใต้การปกครองของไทยกว่าหนึ่ง ร้อยปี ทำให้ศิลปะพระพุทธรูปลาวได้รับเอาแบบอย่างของกรุงรัตนโกสินทร์เข้าร่วมสมัยด้วย

๔.๑.๖ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในประเทศไทย

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน มีประวัติความเป็นมาของชนชาติไทยที่มีอายุ ก่อนข้างจะยาวนานและมีหลักฐานความเป็นมาที่มั่นคงสามารถพิสูจน์ได้ ในดินแดนเมื่อก่อนที่ เรียกว่า สุวรรณภูมิ ต่อมาได้ผสมผสานกับชนชาติมีลักษณะที่หนีภัยมาจากกลุ่มชาวอารยันมาจาก อินเดียโดยลัดเลาะมาตามชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของอ่าวเบงกอล เข้าสู่ทางตอนใต้ของพม่า และกินลึกเข้ามาถึงภาคกลางด้านตะวันตกของไทย กลุ่มชาวมิลลฑู(ตราวิเดียน) ที่อพยพเข้ามายัง ดินแดนสุวรรณภูมิกลุ่มแรกได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนแห่งนี้มานานแล้วประมาณ ๑,๕๐๐- ๑,๘๐๐ ปี ก่อนคริสตกาลแล้วเข้ามาผสมผสานกับชนพื้นถิ่นเดิม อันเป็นบรรพบุรุษไทยกลุ่มแรกที่ ไม่ได้อพยพไปไหนที่เป็นมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีอายุกว่า ๖,๐๐๐ ปีแล้ว ระยะเวลาอีก หลายร้อยปีได้มีการผสมผสานกับชนชาติมีลักษณะกลุ่มที่สองที่ก่อนหน้านี้ในสมัยเดียวกันได้เคยหนี ภัยชาวอารยันไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนแห่งแล้งทรวงกันดารบริเวณที่ราบเชิงเขาหิมาลัยทางด้าน ทิศตะวันออกของประเทศทิเบต โดยขณะนั้นชาวมิลลฑูกลุ่มนี้ได้อาศัยปัจจัยธรรมชาติอันเป็นหุบ เขาป่าลึกที่มีภูมิอากาศที่หนาวเย็นอย่างทารุณ เป็นอาวุธป้องกันการโจมตีของชาวอารยัน ชนชาติ มีลักษณะกลุ่มที่สองที่ได้ตั้งหลักฐานอยู่ในเชิงเขาหิมาลัยนี้ ต่อมาได้ขยายตัวเพิ่มจำนวนมากขึ้นจน กล้าพอที่จะเคลื่อนตัวลงสู่ทางใต้ โดยวิธีค่อยๆอพยพลงมาตามลำน้ำสำคัญ ๓ สายเข้าสู่ดินแดน ความสัมพันธ์กับชนชาติสำคัญในดินแดนสุวรรณภูมิคือ ลำน้ำอิรวดี ลำน้ำสาละวิน และลำน้ำโขง

ลำน้ำที่สำคัญที่สุดที่มีผลต่อการสร้างบรรพบุรุษของชนชาติไทยมากที่สุดคือลำน้ำขอม(โขง)^{๑๐} สุวรรณภูมิ ที่มีภูมิอากาศที่อบอุ่นกว่าและยังอุดมสมบูรณ์กว่า ลำน้ำสำคัญสามสายที่มี

ตามตำนานเล่าว่าพระโสณะและพระอุตระพร้อมบริวาร นำพานิกายเถรวาทมาเผยแพร่ใน สุวรรณภูมิ ในมหากาพย์รามายณะ วรรณคดีโบราณของอินเดียที่มีการรจนาเมื่อประมาณ ๓๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราชและมีการเพิ่มเติมใน ค.ศ. ๒๐๐ (พ.ศ. ๗๔๓) นั้นปรากฏชื่อ "สุวรรณภูมิ" หมายถึง สุวรรณภูมิ ที่อธิบายถึง แผ่นดินแห่งทองคำ และถูกเรียกชื่อเช่นนี้มาแต่ช้านาน^{๑๑} ปัจจุบันได้แก่บริเวณแถบประเทศพม่าตอนใต้มาจนถึงภาคกลางของประเทศไทย มีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือแถบจังหวัดนครปฐม ปัจจุบันนี้ส่วนสุวรรณภูมิเป็นประเทศซึ่งชาวอินเดียแต่ครั้งก่อนพุทธกาลรู้จักดี ปรากฏว่ามีการค้าขายติดต่อกันและมีชาวอินเดียทั้งที่เป็นชาติอารยันและชาวอินเดียที่เป็นชาติดราวิเดียน อพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่บ้างแล้ว เพราะฉะนั้น พระโสณะและพระอุตระ จึงสะดวกในการสั่งสอนพระพุทธศาสนา ได้เทศนาพรหมชาลสูตรโปรดพวกชาวสุวรรณภูมิมีคนบรรลุผลถึง ๖๐,๐๐๐ คน ^{๑๒}

อาณาจักรสุวรรณภูมินั้นเป็นอาณาจักรที่มีมาก่อนอาณาจักรทวารวดีกว่าพระพุทธศาสนา จะเข้าสู่ดินแดนสยามประเทศในสมัยทวารวดี พระพุทธศาสนาเถรวาท การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกานั้น ผ่านมาจากศรีลังกา ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม บางกระแสผ่านเข้ามาทางนครศรีธรรมราช บางกระแสมาจากลังกาโดยตรงมายัง ละโว้โยธยา บางกระแสผ่านมาจากหน้ที่อ่าวเกาะตะมะสุสุโขทัย หรือบางกระแสผ่านมาจากเมืองพุกามในสหภาพพม่าเข้าสู่หริภุญไชย เมื่อเข้ามาถึงบ้านเมืองหรือรัฐต่างๆในดินแดนสยาม ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เป็นต้นมาเป็นเวลานานนับพันปี^{๑๓} จากการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ได้สรุปแบ่งออกเป็นยุคต่างๆ ดังนี้

^{๑๐}สมเกียรติ โล่เพชรรัตน์, วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพระพุทธรูปในเอเชีย, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๒-๑๕๕.

^{๑๑}พลาติคัย สิทธิธัญกิจ, ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับเสริมการเรียนรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทตาดตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๔.

^{๑๒}เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนคร : สำนักพิมพ์ บรรณาคาร, ๒๕๑๓), หน้า ๕๗๖.

^{๑๓}ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

๔.๑.๗ มูลเหตุการณืสร้างพระพุทธรูปไม้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่แคว้นสุวรรณภูมิ ประมาณ ปีพ.ศ. ๕๐๐^{๙๙} ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มี การสร้างพระพุทธรูป การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้นก็ เป็นปัจจัยทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามา เจริญรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช สมัยนั้นดินแดนยังเป็นถิ่นฐานของชาติละว้าราชธานีอยู่ ณ เมืองนครปฐม ดินแดนแคว้นแคว้นชื่อว่า ทวารวดี ตามเชื่อในจดหมายเหตุ และเชื่อว่า สุวรรณภูมิประเทศ^{๙๙} เมืองยังดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ หรือประเทศไทยในปัจจุบัน

จากมูลเหตุแห่งการเกิดพระพุทธรูปดังตำนานที่กล่าวมา ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นมาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งที่มีการอ้างถึงในหนังสือ การกำเนิดพระพุทธรูป ทฤษฎีกำเนิดพระพุทธรูป ทั้ง ๓ ประเด็น ที่กล่าวมานั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ แต่ ไม่พบหลักฐานทางด้านศิลปวัตถุ ที่เป็นที่ นำพิจารณาอยู่ กล่าวว่ามีสร้างใน สมัยพระยามิลินท์ ได้มีการสร้างพระพุทธรูปเป็นยุคแรก ลักษณะของพระพุทธรูปปฏิมากรรม ดวงพระพักตร์ คล้ายคลึงกับเทวรูป จนบางครั้งทำเป็นพระมีสลับนพระโอษฐ์ ต่อมาในสมัยพระเจ้ากนิษกะ มหาราช การสร้างพระพุทธรูปโดยนำเอารูปแบบของเทพพระเจ้ามาสร้าง จึงยังเกิดเป็น พระพุทธรูปองค์แรกของโลก คือพระพุทธรูป แคว้นคันธาระ

๔.๑.๘ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖)

ในสมัยทวารวดีศูนย์กลางความเจริญอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีราชธานีอยู่ที่ นครปฐม ในช่วงพ.ศ. ๑๐๐๐-๑๒๐๐ จากจดหมายเหตุเมืองจีนกล่าวไว้ว่า มีอาณาจักรใหญ่ชื่อจุย ล้อพัตตี(ทวารวดี) อยู่ระหว่างเมืองศรีเกษตร(พม่า) และเมืองอิสานบุรี(เขมร) ก็คือประเทศไทย นั้นเอง ตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมาลงมาจนถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้พบพระพุทธรูป แบบคุปตะ ของราชวงศ์อินเดียมากมาย นอกจากนี้ยังพบเทสก์เจดีย์ตามคติครั้งพระเจ้าอโศกฯ ได้แก่ เสนา

ธรรมจักรกวาง แห่งหินอาสนบูชา รอยพระพุทธรูปบาท สถูป เป็นต้น สมเด็จพระกรม พระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์สยามว่า พุทธศาสนามาถึงประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. ๕๐๐ และทรง ให้ความคิดเห็นในทางโบราณคดีว่าทวารวดีน่าจะเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๕๐๐ เป็นต้นมา ศิลปะทวารวดีแบ่งออกเป็น ๓ ยุคดังนี้

^{๙๙}ทศพล จังพานิชย์กุล, พระพุทธรูป มรดกล้ำค่าในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คอมม่า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๙๙}ดอกบัวขาว และภิกขุ ตั้งคณะสิงห์, หินยาน - มหายาน, อ่างแล้ว, หน้า ๕๑๕.

๑) ทวารวดีตอนต้น ส่วนมากสร้างจากหินที่มีขนาดใหญ่ลักษณะคล้าย พระพุทธรูปแบบคุปตะมาก จีวรเรียบบางแนบติดองค์พระ พระอังสากว้าง พระพักตร์ยาวและกลม กว่ารุ่นหลังพระศกทำเป็นเม็ดขนาดใหญ่ พระเกตุมาลาเป็นต่อมขนุนและสั้น พระนลาฏแคบไม่เรียบเสมอกัน พระเนตรเหลือบต่ำลง พระขนงโค้งยาว และจรดกันที่สันกลางพระนาสิก ลักษณะทั่วไป กระด้าง พระหัตถ์และพระบาทใหญ่ไม่สมกับองค์พระ มีเฉพาะเศียรเท่านั้นที่เหมือนแบบคุปตะ

๒) ทวารวดีตอนกลาง ฝีมือประณีตขึ้น ลักษณะพระพุทธรูปห่างจากแบบคุปตะมากขึ้น พระพักตร์กว้างแบนและสั้น พระโอษฐ์กว้างและแบะ พระเนตรโปน ลักษณะท่าทางเคร่งขรึม สร้างด้วยหินขนาดใหญ่ก็มี ทั้งแบบลอยองค์และจำหลักนูน ส่วนสำริดมีขนาดเล็กประมาณ ครึ่งฟุต

๓) ทวารวดีตอนปลาย ผสมศิลปะศรีวิชัยและอู่ทอง จะพบพระพุทธรูปนี้ได้ในแถบภาคเหนือที่ลำพูนและเชียงใหม่ พระพุทธรูปสมัยทวารวดีที่ได้พบมีดังนี้คือปางปฐมเทศนา ทำด้วยศิลาและโลหะ มีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก ปางสมาธิ ลักษณะขัดสมาธิราบแบบหลวมๆ พอฝ่าเท้าซ้อนกันเท่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ซึ่งพบได้น้อย ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางมหาปาฏิหาริย์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรก

ลักษณะของพระพุทธรูปเห็นว่าได้รับอิทธิพลจากสมัยคุปตะ และปาละ - เสนะ ของอินเดีย ซึ่งอาจได้รับมาโดยตรงจากอินเดีย หรือผ่านมาทางลังกา ศิลปะสมัยนี้ การสร้างสิ่งเคารพเป็นการสร้างขึ้นมาจากความเชื่อในเรื่องศาสนา เพราะสมัยทวารวดีพระพุทธศาสนามีทั้งนิกายเถรวาท และมหายาน การสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นการสร้างในลักษณะความเชื่อเรื่องของนิกายทั้งสองคือ ศิลปะแบบคุปตะ มีลักษณะโดยทั่วไปคือมีลักษณะพระพักตร์เป็นแบบพื้นเมือง พระเกตุมาลาเป็นต่อมกลมมน ขมวดพระเศศาโต แต่ไม่มีไรพระศก พระนลาฏเว้าลง หลังพระเนตรขนุนอุม พระขนงยาวและหักคล้ายปีกกา พระพักตร์แบนกว้าง พระโอษฐ์แบะ พระหนูป้าน ครองจีวรบางแบบติดพระวรกายคล้ายเปียกน้ำ พระหัตถ์และพระบาทใหญ่ที่ฝ่าพระพระหัตถ์มีรูปดอกบัว สกulptช่างสมัยทวารวดีนิยมสร้างปางปฐมเทศนา ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางปาฏิหาริย์ ปางปรีณิพพาน ปางนาคปรก ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ นอกจากนี้วัฒนธรรมทวารวดียังมีการสร้างศิลปะทางปรากฏในรูปแบบทางด้านศาสนานอกจากพระพุทธรูปแล้ว ยังมีแผ่นสลักหินรูปใบเสมาจำหลักภาพเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา แล้วนำไปปักไว้ในเขตศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกกำหนดขึ้น เช่น ใบเสมาหินทรายที่วัดบ้านบึงผักก้าม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

๔.๑.๙ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕)

อาณาจักรศรีวิชัยจัดอยู่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๗ พระพุทธรูปศรีวิชัยรุ่นแรกได้รับอิทธิพลจากศิลปะคุปตะ ทรวดทรงได้สัดส่วนตามลักษณะธรรมชาติ จึงกล่าวได้ว่ามีความงามกว่าแบบคุปตะ ยังสามารถบอกได้ว่าศิลปะศรีวิชัยรับอิทธิพลมาจากปาละด้วย คือรูปพระโพธิสัตว์ นางอัปสร เครื่องตกแต่งประดับกายมีลวดลายเหมือนกัน เหมือนกับสืบทอดมาจากสมัยคุปตะ ลักษณะเรียบง่าย ไม่กรุงรังเหมือนปาละ ลักษณะของพระพุทธรูปของสมัยศรีวิชัยจะมีพระวรกายอวบอ้วน ได้สัดส่วนกว่าสมัยทวารวดี พระหัตถ์และพระบาทไม่โต ได้สัดส่วนกับพระวรกาย พระเนตร และพระโอษฐ์เล็ก พระเกตุมาลาเป็นต่อมสั้นคล้ายสมัยทวารวดี ขมวดพระเกศาเล็กกว่า ถ้าเป็นพระนั่งโดยมากมีเรือนแก้วแตกต่างจากทวารวดี ซึ่งทำเป็นท่าห้อยพระบาท พระพุทธรูปที่พบเป็นปางมารวิชัย นั่งขัดสมาธิราบ และนั่งขัดสมาธิเพชร ปางลีลา ปางเสด็จดาวดึงส์ ปางโปรดสัตว์ ปางประทานอภัย และปางนาคปรกส่วนปางอื่น ๆ จะเป็นพระพิมพ์กษัตริย์แห่งศรีวิชัยในเกาะสุมาตราเรื่องอำนาจ ในปี พ.ศ. ๑๓๐๐ ได้แผ่อำนาจเขตเข้ามาถึงเมืองสุราษฎร์ธานี พระองค์ทรงนับถือพุทธศาสนาแบบมหายาน เมื่อพระพุทธรูปศาสนาเผยแผ่เข้ามาทางใต้ของประเทศไทย จึงการสร้างรูปเคารพหรือพระพุทธรูป ที่พบรูปพระโพธิสัตว์มากกว่าพระพุทธรูป ที่เจดีย์พระบรมธาตุไชยาและพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช^{๖๖} ลักษณะศิลปกรรมได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียในสมัยคุปตะ หลังคุปตะ และปาละเสนาะของอินเดีย พระเกตุมาลาเป็นต่อม ขมวดพระเกศาเล็ก มีไรพระศกเป็นกรอบพระพักตร์ หากไม่มีจะทำรูปอุณาโลมมาตรงระหว่างพระขนงที่เกตุมาลามีใบโพธิ์ ติดอยู่ พระนลาฏเรียบ พระขนงโค้ง พระพักตร์แบน พระหนุไม่บาน โอษฐ์ไม่กว้างแบะ ครองผ้าชายสังฆาฏีสั้นเหนือพระถัน บางครั้งยาวถึงพระนาภี ในพระพุทธรูปยืนมักทำเป็นฐานกลีบบัวโตๆ กับเกสรละเอียด มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับศิลปกรรมในหมู่เกาะชวาและสุมาตรา มักนิยมหล่อด้วยโลหะสัมฤทธิ์

๔.๑.๑๐ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะละโว้ หรือญชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘)

สำรวจพบพระพุทธรูปที่เมืองศรีวิชัย หรือจังหวัดลำพูนเป็นพระพุทธรูปร่วมสมัยกับศรีวิชัย ลักษณะทั่วไปไม่มีความสัมพันธ์กับศิลปะทวารวดีและศรีวิชัย แต่ได้ขยายตัวมาเป็นศิลปะของตัวเอง เจริญสืบต่อมาจากแคว้นศรีวิชัย ซึ่งเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจ ในสมัยพระนางจาม

^{๖๖} ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๖๒.

เทวี เสด็จมาครองเมืองลำพูน ได้ขุดพบพระพุทธรูปหินแข็งสีเทา ที่พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุ
หริภุญชัย มีขนาดใหญ่กว่ามนุษย์หลายเศียรที่ลำพูน งานศิลปะส่วนใหญ่ เป็นแบบปูนปั้น และดิน
เผา ลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปที่ต่างจากสมัยลพบุรีคือมีเศียรของเทวดา เศียรยักษ์เข้าแทรกอยู่
ด้วยศิลปะหริภุญชัยมีเหลือให้เห็นน้อยมากเพราะไม่ได้ทำด้วยสำริดหรือศิลา ที่สำคัญ คือ
พระพุทธรูปจำหลักที่วัดจามเทวีที่ลำพูน มีพระพักตร์สี่เหลี่ยม พระขนงเหยียดตรงจรดกันเป็นรูป
ปีกกา พระนาสิกโต พระโอษฐ์แฉะใหญ่ ในระยะหลังพระพักตร์เรียวยาวพระขนงมีรูปโค้ง
พระพุทธรูปที่สร้างด้วยสำริดมีน้อยมาก มักเป็นแผ่นโลหะดุนครึ่งองค์ผ่าซีก ส่วนใหญ่ผสมทองคำ
หรือเงิน เป็นต้น

๔.๑.๑๑ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘)

สมัยลพบุรี ประมาณ ๑๖๐๐ ปี พระพุทธรูปลพบุรีได้รับแบบอย่างมาจากสมัยทวาร
วดีและศรีวิชัย ลักษณะพระพักตร์สั้นออกเป็นรูปเหลี่ยมพระหนุสั้น พระเนตรดุ พระโอษฐ์กว้างแฉะ
ในระยะหลังมีลักษณะอมยิ้ม พระเนตรอยู่ในลักษณะครึ่งหลับ พระขนงคล้ายแบบทวารวดี มีไร
พระศกแทบทุกองค์ พระกรรณยาวจรดพระอังสา และมีพระกุนทล พระเกศาม้วนเป็นรูปก้นหอย
บางองค์มีรัดเกล้าที่เรียกว่า เทริดขนนกซึ่งได้รับมาจากสมัยศรีวิชัย หรือทรงอุณหิส (กระบังหน้า)
นอกจากนี้ยังนิยมสร้างประพุทธรูปปางประทานภัย คือพระหัตถ์ทั้งสองข้างยกขึ้นสูงเสมอพระอุระ
สำหรับทรงยี่นนั้นทรงอาภรณ์คล้ายเทวรูป ทรงรัดประคดและชายสบงตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตร

พระพุทธรูปส่วนใหญ่ทำด้วยศิลาและโลหะสัมฤทธิ์ พบมากในภาคกลางและภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะพุทธศิลป์แบบลพบุรี มักทำขึ้นผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธแบบ
เถรวาทและมหายาน ลักษณะโดยทั่วไปพระพุทธรูปแบบลพบุรีพระเกตุมาลาเป็นต่อมมุน พระเศ
ขมวดเป็นวงก้นหอย มีไรพระศกไรขมวดพระเกศาเล็กแหลมคล้ายหนามขนุน บางองค์ศิราภรณ์
ตกแต่งเป็นทรงเทริด มีกระบังหน้า ประดับบนพระเศียร พระพักตร์กว้าง พระโอษฐ์แฉะ หนา พระ
หนูป้าน พระกรรณยาวจรดพระอังสะ ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืนจะห่มจีวรแบบคลุม แบบนั่งมักห่ม
คลุมหรือห่มจีวรเฉียง ชายสังฆาฏิกยาวจรดนาภี ขอบสบงเป็นขอบหนา บางองค์มีเศียรทรงแบบ
กษัตริย์ เช่น กรองศอ พานุรัต ฐานพระพุทธรูปนิยมทำเป็นรูปกลีบบัวคว่ำบัวหงาย นิยมสร้าง
พระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น ปางทานอภัย ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรก (ปางนาคปรก ทำอยู่ ๒ แบบ
หากสร้างตามอุดมคติพุทธศาสนานิกายมหายาน จะมีพระอาทิตย์พุทธเจ้าประทับนั่งได้ฟังพยานาค
ขนานขาด้วยพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ส่วนด้านซ้ายมือคือนางปรัชญาปารมิตา ถ้าเป็นพระ

นาคปรกในศาสนาพุทธเถรวาท มักทำเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ อยู่ใต้พังพานนาคเพียงพระองค์เดียว)

๔.๑.๑๒ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะเชียงแสน(พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘)

สมัยเชียงแสน ประมาณ ปี พ.ศ.๑๖๐๐ การสร้างรูปเคารพหรือพระพุทธรูปในยุคสมัยพระพุทธรูปเชียงแสนถือกำเนิดขึ้นที่เมืองเชียงแสนทางภาคเหนือของไทย ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงรายราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๑ ลักษณะงดงามน่าเกรงขามมากดูจวบยาลิงหราช จึงได้นามว่าสิงห์หนึ่งสิงห์สอง สิงห์สาม ได้มีนักวิชาการสันนิษฐาน ๒ กรณี ว่าได้รับอิทธิพลมาจากที่ใด กรณีแรกถือว่าได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปแบบปาละของอินเดีย พบมากในทางภาคเหนือของไทย เช่น พระพุทธรูปหินปางทรมานข้างนาฟ้าศิริ ที่วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ กรณีที่สอง ว่าได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปสมัยคุปตะของอินเดียยุคเดียวกับพระพุทธรูปศรีวิชัย เนื่องจากพบพระพุทธรูปเชียงแสนที่มีลักษณะคล้ายกับศิลปะศรีวิชัย พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนนี้ บางครั้งเรียกว่าพระพุทธรูปศิลปะแบบล้านนา มีทั้งหล่อด้วยโลหะศิลา รัตนชาติ และปูนปั้น ลักษณะทางศิลปะแบ่งออกเป็น ๒ ยุคคือ

เชียงแสนยุคแรก (พุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘) มีรูปทรงคล้ายพระพุทธรูปแบบปาละ(ศิลปะปาละอาจมีส่วนเกี่ยวข้องบ้างโดยเฉพาะฐานที่ทำด้วยบัวแบบต่างๆ นอกจากนี้ศิลปะเชียงแสนได้ขยายออกไป ๒ ทาง ทางตะวันตก(ล้านนา) ทางใต้(สุโขทัย) เมื่อสุโขทัยเจริญขึ้นก็กลับมีอิทธิพลกลับมาทางเชียงใหม่และเชียงราย ทำให้พระพุทธรูปได้ถูกแบ่งเป็นรุ่นโดย รุ่นแรกเป็นศิลปะของเชียงแสนโดยแท้ลักษณะที่สำคัญคือพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์สันกลม พระโอษฐ์เล็ก พระหนุเป็นปม พระอุระนูน พระรัศมีรูปบัวตูมหรือเป็นต่อมกลม ชายจีวรสั้น และบางแบบเนื้อ พระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกมักเรียกว่า สิงห์หนึ่ง รุ่นกลางเรียกสิงห์สองรุ่นหลังเรียก สิงห์สาม สำหรับพระพุทธรูปในรุ่นถัดมาจะมีลักษณะแข็งกระด้าง ขาดความอ่อนหวานนุ่มนวลพระวรกายผอมชะลูดไม่สมส่วน พระพักตร์ยาวเป็นรูปไข่ ชายสังฆาฎิยาว พระพุทธรูปที่กำเนิดขึ้นรุ่นหลังนี้เช่น พระหริภุญชัยไพสิฐสัตว์ และพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นหลังนี้ยังได้เป็นต้นแบบต่อไปจนถึงราชอาณาจักรลาวในปัจจุบัน) พระวรกายอ้วนใหญ่ พระเศวตขมวดเป็นต่อมกลมใหญ่ พระอุระสั้น พระพักตร์กลม พระขนงโก่ง พระนาสิกเป็นสันโค้งงุ้ม พระโอษฐ์แคบ พระหนุเป็นปมกลม นิยมสร้างปางมารวิชัย ครองผ้าจีวรแบบหม่อมดองค์ ชายสังฆาฎิสั้นเหนือราวพระถัน ฐานพระพุทธรูปนิยมทำเป็นรูปกลีบบัวคว่ำบัวหงาย

เชียงแสนยุคหลัง (ศตวรรษที่ ๑๘ - ๒๑)เป็นแบบล้านนา มีพระรัศมีเป็นเปลว ขมวดพระศกเล็ก ครองผ้าจีวรแบบหม่อมดองค์ นิยมสร้างปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางอุ้มบาตร

ปางไสยาสน์ ปางลีลา ปางประทับยืน (จากข้อสันนิษฐานที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาจะเห็นได้ว่า พระพุทธรูปสุโขทัยได้รับอิทธิพล มาจากลังกาเป็นส่วนมาก แต่ก็ยังมีพระพุทธรูปที่รับอิทธิพลมาจากเชียงแสนยุคต้น ผสมอยู่ด้วย จึงเกิดพระพุทธรูปแบบ"วัดตะกวนอิทธิพลเชียงแสน" พระพุทธรูปสุโขทัยในยุคต้นถ้าไม่พิจารณาให้ดีอาจเข้าใจผิดว่าเป็นพระพุทธรูปเชียงแสนเลย ก็ว่าได้ จากนั้นจึงวิวัฒนาการมาเป็นพระพุทธรูปสุโขทัยบริสุทธิ์ พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยได้รับการยกย่องว่าเป็นฝีมือของช่างอันวิเศษสุด คือ พระพุทธรูปปางลีลาในท่ากำลังเสด็จพระดำเนินก้าวพระบาท พระหัตถ์ข้างหนึ่ง อยู่ในท่าประทานอภัย จีวรอยู่ในอาการโบกสะบัด อ่อนช้อยงดงาม)

๔.๑.๑๒ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๐)

สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี ราวปีพ.ศ. ๑๘๐๐ นับว่าเป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองที่สุดทั้งในด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ การพระศาสนา ดังที่เรามักจะได้ยินและจำอยู่เสมอในคำกล่าวที่ว่า"ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว"^{๑๑} แสดงถึงความก้าวหน้าและความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรกรรม อีกทั้งด้านการทำนุบำรุงศาสนาในสมัยสุโขทัยนับเป็นยุคทองของพุทธศิลป์ไทย มีการสร้างพระพุทธรูปตามพุทธศาสนานิกายหินยานหรือลัทธิลังกาวงศ์ พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยเกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๐ ในยุคที่พระร่วงครองกรุงสุโขทัย ถือเป็นยุคที่ ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกา จากหลักฐานศิลปะจากลึกลงกล่าวไว้ว่า พระมหากษัตริย์ราชาลิไท พระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหง ทรงราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงซึ่งเป็นหนังสือวรรณกรรมไทยเล่มแรก ไว้ด้วย มีข้อสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลมาจาก พระพุทธรูปลังกา พระพุทธรูปเชียงแสน แต่มีข้อโต้แย้งที่ว่าลักษณะของพระพุทธรูปแบบสุโขทัยมีความแตกต่างจากพระพุทธรูปเชียงแสนมาก เช่น พระพุทธรูปสุโขทัยนิยมนั่งขัดสมาธิราบ แต่พระพุทธรูปเชียงแสนนิยมนั่งขัดสมาธิเพชร รัศมีพระพุทธรูป สุโขทัยเป็นรูปเปลวเพลิงแต่พระพุทธรูปเชียงแสนเป็นรูปเกศบัวตูม ชายจีวรพระพุทธรูปสุโขทัยเป็นยาวจรด พระนาภีแต่พระพุทธรูปเชียงแสนสั้นอยู่เหนือพระถัน

ลักษณะที่สำคัญของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ได้แก่ พระพักตร์รูปไข่ พระรัศมีรูปเปลวเพลิง เส้นพระศกขมวด ก้นหอยแหลมสูง ส่วนมากไม่มีพระศก พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้ม พระหูเหลี่ยม ชายสังฆาฏิยาวถึงพระนาภี มีปลายสองแฉกยื่นเป็นรูปเขี้ยวตะขาบทับซ้อนกันหลายชั้น

^{๑๑} วุฒิชัย มูลศิลป์, ประวัติศาสตร์ชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

นั่งขัดสมาธิราบ ฐานหน้ากระดานเกลี้ยงตอนกลาง แอ่นเข้าข้างใน พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยอาจแบ่ง ๔ แบบ ได้ดังนี้

๑) แบบวัดตะกวน พบครั้งแรกที่วัดตะกวนเป็นพระพุทธรูปสุโขทัยรุ่นแรกได้รับอิทธิพลจากลัทธิมากที่สุโขทัยทรงกระด้างไม่ได้สัดส่วน เปลวเพลิงทำแบบหยาบๆ ฐานเขียง หน้ากระดานเรียบๆ

๒) แบบสุโขทัยบริสุทธิ์ เป็นพระพุทธรูปที่งดงามที่สุด วงการโบราณคดีนิยมเรียกว่า "พระพุทธรูปหมวดใหญ่" ที่พัฒนามาจากพระพุทธรูปของช่างสกุลต่างๆ ทั้งของไทยและลังกา นำมารวมกันแล้วเปลี่ยนให้เป็นแบบสุโขทัยโดยเฉพาะ ลักษณะพระ พักตร์รูปไข่ พระขนงโค้ง พระนาสิกแหลมจุ่ม พระโอษฐ์เล็กบาง รัศมีเปลวเพลิง งดงาม แบบพระพุทธรูปลังกา พระวรกายสมส่วนสง่างาม ส่วนฐานเป็นฐานกระดาน เกลี้ยงๆและเตี้ย ช่วงกลางฐานแอ่นเข้าข้างใน

๓) แบบพระพุทธรูปชินราช ลักษณะทั่วไปยังเป็นแบบสุโขทัยบริสุทธิ์ทั้งสิ้น ที่ต่างกันก็เป็นพระพักตร์ค่อนข้าง อ้วนกลม พระรัศมีสูงกว่าแบบสุโขทัยบริสุทธิ์ลักษณะที่เด่นชัดที่สุดคือ นิ้วพระหัตถ์เท่ากันทั้งสี่นิ้วตามแบบคัมภีร์ มหาบุรุษลักษณะ ตัวอย่างพระพุทธรูปได้แก่ พระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก พระพุทธรูปชินสีห์ พระศาสดาในวัดบวรนิเวศวิหารและพระศรีศากยมุนีในพระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวราราม

๔) แบบกำแพงเพชร กำเนิดขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นช่วงที่กรุง สุโขทัยเสียเอกราชให้กับกรุงศรีอยุธยา ที่เรียกแบบกำแพงเพชร เพราะพบที่กำแพงเพชรเป็นแห่งแรกและพบ มากกว่าที่อื่น พระพุทธรูปยุคนี้ได้รับอิทธิพลมาจากอยุธยาด้วยทำให้มีลักษณะ แข็งกระด้าง รูปทรงไม่ได้สัดส่วน ชายสังฆาฏียว รัศมีเป็นรูปเปลวเพลิงทำอย่างหยาบ ทำฐานเขียงแบบเรียบๆตามแบบสุโขทัยบริสุทธิ์ แต่มีขาโต๊ะ ติดกับฐานเพิ่มมาซึ่งขาโต๊ะนี้เป็นศิลปะของอยุธยา พระพุทธรูปบางองค์มีความคล้ายกับแบบสุโขทัยบริสุทธิ์ พระพุทธรูปแบบกำแพงเพชรนี้ถือเป็นยุคเสื่อมของการสร้างพระพุทธรูปก็ว่าได้ นักสะสมพระแทบไม่กล่าวถึง กันเลยก็ว่าได้

๔.๑.๑๓ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะอู่ทอง (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๐)

สมัยอู่ทองจากการสันนิษฐานของนักโบราณคดีได้กำหนดช่วงสมัยอู่ทองอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ กำเนิดทางแถบภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พระพุทธรูปอู่ทองเปรียบเทียบกับคุณค่าสูงส่งกว่าพระพุทธรูปอยุธยาและรัตนโกสินทร์ แต่มีความเสมอด้วยพระพุทธรูปสุโขทัย พระพุทธรูปอู่ทองมีพุทธลักษณะงดงามกล้าหาญเฉียบขาดอย่างนักรบดูน่าเกรงขาม พระวรกายสูง

ชะลุด พระพักตร์มีไรพระศกเป็นกรอบวงพระพักตร์ พระหนูกว้างเป็นรูปคางคน ฐานเป็นแบบหน้า กระดานอ่อนเข้าด้านในเรียกว่า "ฐานสำเนา" และนิยมทำปางมารวิชัยประทับนั่งแบบสมาธิราบ และมีความเชื่อกันว่าพระพุทธรูปอุ้มทองได้รับอิทธิพลมาจากทวารวดีรุ่นหลังร่วมกับพระพุทธรูปอุ้มทองแบ่งออกได้เป็น ๓ รุ่น ดังนี้

๑) พระพุทธรูปอุ้มทองรุ่นหนึ่ง อยู่ระหว่างพุทธ คือศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยทวารวดีผสมลพบุรี พระวรกายสูงชะลุด พระโอษฐ์ไม่เบะพระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยมแต่ยาวกว่า

๒) พระพุทธรูปอุ้มทองรุ่นสอง กำเนิดระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ ได้รับอิทธิพลจากสมัยลพบุรีมากขึ้น พระพุทธรูปมีพุทธลักษณะ พระพักตร์เป็นรูปเหลี่ยม มีไรพระศก พระขนงเป็นเส้นตรง พระโอษฐ์กว้าง พระพักตร์เคร่งเครียดซึ้งซัง พระรัศมีเป็นรูปเปลวเพลิง จีวรบางแนบเนื้อ พระวรกายสูงชะลุด สังฆาฏีแข็งกระด้าง พระนาสิก พระหัตถ์พระพาดคล้ายคนจริง แต่ไม่มีความอ่อนช้อยงดงามเหมือนสุโขทัย นิยมเรียกว่า "พระอุ้มทองหน้าแก่"สุโขทัยด้วย

๓) พระพุทธรูปอุ้มทองรุ่นที่สาม อยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นที่นิยมแพร่หลายหลายในพระนครศรีอยุธยา มาก ซึ่งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่สอง ได้โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุไว้ในกุฏิพระปรางค์วัดราชบูรณะเกือบ ๔๐๐ องค์ พระพุทธรูปอุ้มทองรุ่นนี้มีพุทธลักษณะเหมือนอุ้มทองรุ่นที่สอง ต่างกันตรงที่พระ-พักตร์ เท่านั้น คือ พระพักตร์กลมยาวแบบรูปไข่ของสุโขทัย พระขนงเป็นเส้นโค้งพระรัศมีเป็นรูปเปลวเพลิง แต่ก็ยังได้รับอิทธิพลจากลพบุรีอยู่บ้างคือ กรอบไร พระศก และสัดส่วนของพระพุทธรูป นิยมเรียกว่า "พระอุ้มทองหน้าหนุ่ม"

๔.๑.๑๔ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓)

พระพุทธรูปสมัยอยุธยากำเนิดในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๔ นับเป็นราชธานีที่มีอายุยืนที่สุด มีความเลื่องลือ ในด้านการแกะสลักไม้ การประดับมุก การเขียนลายรดน้ำ และจิตรกรรมฝาผนัง แต่สำหรับการหล่อพระพุทธรูปนั้น ฝีมือยังสู้สมัยสุโขทัย เชียงแสน อุ้มทองไม่ได้ ถึงแม้จะพัฒนาศิลปะมาจากสมัยอุ้มทอง สุโขทัยก็ตาม พระพุทธรูปสมัยอยุธยาสามารถแบ่งได้ ๓ ยุคดังต่อไปนี้

๑) อยุธยายุคต้น ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่หนึ่ง(พระเจ้าอู่ทอง) ถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นับเป็น พระพุทธรูปแบบอุ้มทองอย่างแท้จริง เชื่อว่าได้แบบอย่างมาจากพระพุทธรูปอุ้มทองบริสุทธิ์ เช่น พระเจ้าพนัญเชิง ในวิหารวัดพนัญเชิง ต่อมานิยมสร้างแบบอุ้ม

ทองรุ่นที่ ๓ ขึ้น เช่นพระพุทธรูปขนาดย่อมจำนวน ๓๕๖ องค์ เพื่อ บรรจุลงในพระปรางค์ใหญ่ของ วัดราชบูรณะ ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒

๒) อยุธยายุคกลาง เป็นศิลปะอยุธยาโดยแท้กำเนิดขึ้นในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ราวพุทธศักราช ๑๙๙๑-๒๐๓๑ พระพุทธรูปมีลักษณะพระพักตร์และพระรัศมี ตามแบบสุโขทัย ไรพระศกเล็กตามแบบอู่ทอง สันหาญขนาดใหญ่กว่าสุโขทัยแต่ปลายสันหาญเป็น เส้นตรงหรือทำเป็นสองแฉกลงมาตามแบบอู่ทอง พระพุทธรูป ยุคนี้จะรับอิทธิพลมาจากสมัย สุโขทัยเป็นส่วนใหญ่ พระพุทธรูปที่สำคัญในสมัยนี้เช่น พระศรีสรรเพชญ์ซึ่งเข้าใจ ว่าสร้างตาม แบบพระอัฐสุรัสในกรุงสุโขทัย เป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ และมีค่ามากที่สุดใกรุงศรีอยุธยา คุ้มด้วยทองคำหนัก ๒๘๖ ชั่ง (๒๒,๘๘๐ บาท) แต่ถูกข้าศึกลอกเอาทองที่คุ้มองค์พระไปเมื่อตอนที่ กรุงแตกครั้งที่ ๒

๓) อยุธยายุคสุดท้าย เริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พุทธศักราช ๒๑๙๘ นิยมสร้างแบบทรงเครื่องใหญ่ และทรงเครื่องน้อย ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปยืนปาง ประทานอภัย ปางห้ามญาติ หรือปางห้ามสมุทร พระพุทธรูปแบบทรงเครื่องน้อย สันนิษฐานว่าได้ แบบอย่างมาจากพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัยในสมัยลพบุรี ที่แผ่อิทธิพลมาถึงสุโขทัยอีกต่อ หนึ่ง เครื่องประดับองค์พระพุทธรูปนั้นเป็นศิลปะของอยุธยาเอง ซึ่งที่ต่างจาก สมัยสุโขทัยก็คือ มงกุฎของพระพุทธรูปสมัยอยุธยามักทำเป็นครีบบิ้นออกมาทั้งสองข้างเหนือพระกรรณ และทรง พระกุดชโล บางองค์มีสังวาลและพารุรัตทองกรประดับด้วยพระพุทธรูปแบบทรงเครื่องใหญ่ จะ ทรงเครื่องอย่างเต็มยศ มีทั้งมงกุฎแบบชฎาใหญ่ สังวาลทับทรวง ชายไหว ชายแครง กำไลพระ บาท และพระบาทจะสวมฉลองพระบาทเชิงงอน เช่น พระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยา คือ พระ ประธานในอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพระนามว่า พระพุทธรุณิมิตวิจิตมาร โมลีศรี สรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ มีผู้สังเกตว่าพระพุทธรูปอยุธยาหย่อนความงามนั้นเป็นไปด้วย สาเหตุ ต่อไปนี้

๑. เนื่องจากมีหลากหลายศิลปะที่นำมาผสมกันไม่ว่าจะเป็น อู่ทอง ลพบุรี สุโขทัย ทำให้บางพระพุทธรูปบางองค์ ขาดความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ความอ่อนช้อย บึกบึน ผสมการอย่างไม่สละสลวย

๒. เนื่องจากอยุธยาเป็นยุคที่มีความยาวนานถึง ๔๑๗ ปี ทำให้เกิดการสร้าง พระพุทธรูปขึ้นมามากมาย ทั้งงามและหย่อนความงาม อีกทั้งฝีมือการทำพระพุทธรูปที่ตกทอดมา จากบรรพบุรุษ ไม่ได้ทำการดัดแปลงรูปแบบการสร้าง

๓. การมองความงามทางศิลปะของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป พระพุทธรูปในสมัยอยุธยาได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากอู่ทอง ลพบุรี และสุโขทัย ให้อิทธิพลต่อศิลปะยุครัตนโกสินทร์ วัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูป ได้แก่ ศิลาลอย และปูนปั้น ลักษณะพระพุทธรูปสมัยศิลปะอยุธยา มีพระพักตร์และรัศมีแบบอู่ทอง โวพระศกเป็นกรอบหน้า สังฆาฏีใหญ่ นิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง พระพุทธรูปที่นิยมสร้างขึ้นมาในช่วงนี้ ได้แก่ ปางมารวิชัย (นั่งสมาธิราบหรือสมาธิเพชร) ปางไสยาสน์ ปางสมาธิ ปางประทานอภัย (ยกพระหัตถ์ข้างเดียวหรือสองข้าง) ปางลีลาและปางประทับยืน

ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพอีกอย่างหนึ่งคือการทำพระชัย(พระพุทธรูปขนาดเล็กสร้างขึ้นเพื่ออุทิศหรือแก่นบ) ในสมัยพระนารายณ์มหาราช พระชัยนี้อาจสลักด้วยแผ่นไม้หรือใช้แผ่นเงินหุ้มอีกชั้นหนึ่ง ส่วนมากนิยมสร้างปางมารวิชัย แล้วนำไปบรรจุไว้ตามเจดีย์ ซึ่งต่อมากลายเป็นความเชื่อสืบเนื่องถึงสมัยรัตนโกสินทร์

๔.๑.๑๕ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปในสมัยศิลปะรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ปัจจุบัน) กรุงรัตนโกสินทร์ได้สถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๕ จนถึงปัจจุบัน มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ๙ พระองค์ ในสมัยรัชกาลต้นๆ

๑) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และ รัชกาลที่ ๒ พระองค์ท่านได้ทรงรวบรวมพระพุทธรูปสมัยต่างๆเข้ามาไว้ใน พระนคร เนื่องจากพระพุทธรูปมีขนาดต่างกัน ช่างจึงได้เอาปูนมาหุ้มแล้วลงรัก ปิดทอง เมื่อไม่นานมานี้ปูนได้เกิดกะเทาะออกทำให้เห็นว่าพระพุทธรูปจริงนั้น ทำด้วยทองสำริด ได้ทำการลงรักปิดทองใหม่ ยังได้อัญเชิญพระประธานขนาดใหญ่ของสมัยสุโขทัยอยุธยาหลายองค์ เช่น พระศรีศากยมุนี รวมทั้งพระพุทธรูป ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปอย่างพระแก้วมรกต

๒) ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรือง ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปจำนวนมากเช่น พระพุทธตรีโลกเชษฐ พระเสริฐตมมุนี พระพุทธไตรรัตนนายก(หลวงพ่อดำ) พระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนฯ เป็นพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ เป็นพระนอนที่มีความงดงามโดยเฉพาะที่ฝ่าพระบาท ทำเป็นลายประดับ มุกภาพมงคลร้อยแปด และพระองค์ยังทรงเป็นผู้ริเริ่มสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปางห้ามสมุทรถือเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยา ตอนปลาย เป็นพุทธลักษณะทรงเครื่องใหญ่เต็มยศ ประดับกระจกหรือแนวรัตนทั้งองค์ ส่วนมากนิยมทำปางห้ามสมุทร พระพักตร์ดูเรียบเฉยเหมือนหน้าหุ่นตัวพระของ

โขน ยังมีพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่ประทับอยู่บนฐานที่ลดหลั่นกันหลายชั้น ลวดลายละเอียดงดงาม มีผ้าทิพย์ประกอบดูรับกับองค์พระทรงเครื่องทั้งยังมีฉัตรประกอบทุกองค์ แม้แต่พระสาวก ส่วนบัวที่อยู่ชั้นในสุดมีการทำลวดลายอย่างละเอียด เชื่อว่าได้แรง บันดาลจากพระแก้วมรกตในเครื่องทรงชุดประจำฤดูร้อน ยังมีปรากฏพระพุทธรูป แบบจิวรดอก คือ ลวดลายดอกดวงที่จิวร เชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากพระแก้วมรกต ในเครื่องทรงชุดประจำฤดูฝน

๓) ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริให้สร้างพระพุทธรูปลักษณะคล้ายคนสามัญชน เช่น ไม่มีพระเกตุมาลา จิวรเป็นริ้วแบบของจริง ซึ่งสร้างใช้ในทาง ราชการหรือเป็นของหลวงเท่านั้น ส่วนประชาชนยังคงนิยมสร้างพระพุทธรูป แบบหุ่นอยู่ พระพุทธรูปที่ถือเป็นสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ ๔ คือพระนรินทร์ราย

๔) ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระพุทธรูปยังคงเจริญรอยตามสมัยรัชกาลที่ ๔ อยู่ แต่กลับให้มีพระเกตุมาลาตามเดิม พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางด้านศาสนา คือ ทรงให้จำลองพระพุทธรชินราช ที่ประดิษฐานเมืองพิษณุโลก ทรงเรียกว่า พระพุทธรชินราชจำลอง ประดิษฐาน อยู่ที่วัดเบญจมบพิตรฯ และทรงรวบรวมพระพุทธรูปสมัยโบราณตามหัวเมือง ต่างๆมาไว้ ณ ที่เดียวกันในสมัยนี้ การสร้างพระพุทธรูปทรงโปรดให้สร้างเหมือนมนุษย์ มีการ พัฒนาแบบตะวันตกมากขึ้น แต่ยังคงลักษณะที่สำคัญไว้ เช่น พระเกตุมาลา พระรัศมีเปลว พระเกศาขมวดเป็นปม ไบพระกรณยาว เป็นต้น

๕) จนปัจจุบัน รัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ^{๑๑} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเฉลิมฉลองด้วยเห็น ความสำคัญ ทรงโปรดให้สร้างพระพุทธรูปในรัชกาลของพระองค์ ซึ่งเป็น พระพุทธรูปปางลีลาแบบสุโขทัย แต่มีการดัดแปลงให้มีสัดส่วนคล้ายมนุษย์ธรรมดา มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมากมายเพราะวิวัฒนาการโลกปัจจุบันมีความเจริญรุ่งเรือง การสร้างมีทั้งการสร้างด้วยปูนปั้น การหล่อด้วยโลหะ เช่น ทองเหลือง ทองแดง นวะ นิเกิล เงิน ทอง ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ด้านปฏิมากรรมที่มีมากมายยิ่งในยุคปัจจุบัน

๔.๒ คุณค่าของพระพุทธรูป

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ให้คุณค่าแก่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทย เพราะคนไทยมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างมาก การที่ได้พบเห็นพระพุทธรูป

^{๑๑}พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ, ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับเสริมการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๙.

ตามวัด โบสถ์ เจดีย์ ถ้ำ หรือตามสถานที่ต่างๆ ความเคารพนับถือต่อองค์พระพุทธเจ้า ทำให้คนไทยให้ความรู้สึกว่พระพุทธรูปนั้นมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

๔.๒.๑ คุณค่าด้านศิลปะ

ศิลปะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของความงาม ดังนั้นความงามที่ปรากฏออกมาในการสร้างสรรค์งานปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ เป็นเรื่องราวของมนุษย์ ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงยุคปัจจุบัน ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ ในด้านศิลปะ เป็นเพราะศิลปะคือการแสดงออกของมนุษย์ในทักษะกระบวนการต่างๆไม่ว่าจะเป็นการขีด ขีด เขียน การปั้น การแกะสลักเรียกว่าเป็นงานศิลปะ คนสมัยโบราณทุกยุคทุกสมัย มีการตั้งร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้พบเห็น อาทิ ภาพจากการขุดขุดลงบนผนังถ้ำ^{๙๙} การเขียนสียุคก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่พบ เช่น ถ้ำเขาเขียนและเขาพระย้า ที่ตำบลบันนีย์ อำเภอเมือง จังหวัดพังงา ภาพเขียนสีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถ้ำผามือแดงเขาจอมนาง บ้านท่าส้มป้อย ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ที่ถ้ำผามือบ้านหินล่อง ตำบลภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ถ้ำผาแต้ม จังหวัดนครพนมที่ผาซ้อ่งถ้ำ ลายแทงภูผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย^{๑๐๐} เป็นต้น ภาพขุดขีด จัดอยู่ประเภทงานจิตรกรรมฝาผนัง ส่วนการปั้นและการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ที่พบเห็น อาจปั้นด้วยวิธี โบกอิฐถือปูนในสมัยโบราณ หรือการแกะสลักด้วยไม้ หรือแกะสลักด้วยหิน ก็เป็นศิลปะ ประเภทงานประติมากรรม ในทางศาสนาเรียกว่าปฏิมากรรม พระพุทธรูปที่มีทั้งไม้ และโลหะ ดังนั้น ศิลปะพระพุทธรูปไม้ เป็นศิลปะที่ได้แสดงถึงแนวพัฒนาของรูปตามแนวทางของสกุลช่างโบราณยุคต่างๆ จึงเป็นผลงานที่น่าประทับใจเป็นอย่างยิ่ง

คุณค่าของงานศิลปะที่สร้างสรรค์แสดงออกของมนุษย์เป็นเรื่องของความงาม และคุณค่าทางด้านจิตใจ ที่สื่อออกมาให้คนเห็นคุณค่ามากที่สุดก็คงหนีไม่พ้นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปซึ่งถือว่าเป็นงานปฏิมากรรมทางศิลปะที่สร้างขึ้นมากลายเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนทุกยุคทุกสมัย

๔.๒.๒ คุณค่าด้านศาสนา

โบราณวัตถุที่พบในประเทศไทยมากที่สุดคือพระพุทธรูป ที่มีการสร้างขึ้นมามากหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนสยามประเทศ เมื่อประมาณ ๑,๐๐๐

^{๙๙}เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๐.

^{๑๐๐}ทศพล จังพานิชย์กุล, พระพุทธรูป มรดกล้ำค่าในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คอมม่า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

ปีกว่ามาแล้ว พัฒนาการของความเชื่อของคนยุคก่อนว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ศาสนามีตัวตน กับยุคก่อนมีผู้สืบทอดคำสอนเกี่ยวกับพิธีกรรม สามารถทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณ หรืออำนาจเหนือมนุษย์นั้น พระสงฆ์สามารถช่วยให้ความกลัวสิ่งเร้นลับต่างๆ ได้ ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลต่อคนสมัยก่อนเริ่มมากขึ้น จึงมีผลต่อการสร้างรูปเคารพหรือที่รู้จักกันดี คือการสร้างพระพุทธรูปนับตั้งแต่สมัยศิลปะทวารวดี สมัยศิลปะศรีวิชัยสมัยศิลปะลพบุรี สมัยศิลปะสุโขทัย สมัยศิลปะอยุธยา และสมัยศิลปะรัตนโกสินทร์

๔.๒.๓ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

การศึกษาประวัติศาสตร์นั้น คือ การศึกษาเรื่องราวชีวิตของประเทศชาติ ดังนั้นเรื่องราวชีวิตของประเทศชาติ ก็คือความเป็นมาของชนชาติกลุ่มใหญ่ หรือสังคมของมนุษย์ตั้งแต่อดีตที่เชื่อมโยงจนมาถึงปัจจุบันจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำรวจค้นพบไม่ว่าจะเป็นทางด้านโบราณคดี ที่ทำให้กำหนดประเภทของประวัติศาสตร์ออกเป็นยุคสมัยต่างๆ ได้ อาทิ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่มนุษย์ยังเร่ร่อนไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง หรือตั้งแต่ยังมีตัวอักษรใช้แทนคำพูดมาถึงยุคประวัติศาสตร์ ที่แบ่งออกเป็นสมัยโบราณ สมัยกลาง และยุคประวัติศาสตร์ ทำให้มนุษย์สามารถศึกษาเรื่องราวของมนุษย์มาได้จนถึงปัจจุบัน

๔.๓ พัฒนาการของพระพุทธรูป

พัฒนาการพระพุทธรูปไม้นานนับศตวรรษแล้วที่ชาวไทยมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับพระพุทธศาสนา นำแนวคิดปรัชญาทางศาสนา มากำหนดโครงสร้างของสังคมได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิตที่ดำเนินการสืบทอดเป็นมรดกอย่างต่อเนื่องด้วยความมีศรัทธาแรงกล้าต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่คนทั่วไปเคารพบูชาถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตัวของคนตลอดจนครอบครัวทำให้เกิดคตินิยมในการสร้างรูปเคารพจากวัตถุดิบในท้องถิ่นที่หึ่งเกิดขึ้นและหาได้หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนา ก็ได้กระจายไปสู่ดินแดนต่างๆ โดยจากการเผยแผ่ของพระธรรมทูต มีพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้การอุปถัมภ์ในสมัยการทำสังคายนา พระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่แคว้นสุวรรณภูมิ ราวพุทธศักราช ๕๐๐ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้นก็เป็นการปักจิวทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช สมัยนั้นดินแดนยังเป็นถิ่นฐานของชาติละว้าราชธานีอยู่ ณ เมืองนครปฐม ดินแดนแคว้นแคว้นชื่อว่า ทวาราวดี ตามเชื่อในจดหมายเหตุว่า สุวรรณภูมิประเทศเมืองที่มีดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ หรือประเทศไทยใน

ปัจจุบัน ศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีงามทำให้สังคม โลกมีอารยธรรมที่ดี มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สืบทอดมรดกอย่างต่อเนื่องด้วยความเชื่อถือศรัทธาแรงกล้าในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำให้มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีการสร้างสิ่งสักการะบูชา เพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ที่เป็นพระศาสดาของโลก

๔.๓.๑ ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูป

การสร้าง หรือการแกะสลักพระพุทธรูป ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะรูปแบบต่างกันตามอุดมคติเรื่องความงามของแต่ละชาติ แต่พระพุทธรูปที่ทุกชาติสร้างขึ้นล้วนมีลักษณะแตกต่างจากลักษณะของมนุษย์สามัญ เพื่อให้สมควรแก่ภาวะของพระพุทธองค์ผู้เป็นบรมศาสดา ต้องสร้างลักษณะพุทธปฏิมาขึ้นตามหลักของประติมากรรม และต้องสร้างให้ถูกต้องตามตำรามหาปุริสลักษณะ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธรูปจึงมีลักษณะสำคัญเหมือนกันทุกชาติดังนี้ คือ

๑) พระเกตุมาลา คือ ส่วนที่งูขึ้นตรงกระหม่อมกลางศีรษะ ตามตำรามหาปุริสลักษณะเรียกว่า อุณหิส มีลักษณะตั้งขึ้นอย่างสง่างามดั่งมงกุฎ หรือผ้าโพกศีรษะ การสร้างพระพุทธรูปให้มีเกตุมาลาดังกล่าวจึงทำให้แตกต่างจากรูปพระสาวกและมนุษย์ทั่วไป

๒) พระศก คือ ผมที่มีลักษณะขมวดเข้ากันอย่างอย่างกันหอย ทั้งนี้เกิดจากการตีความในตำรามหาปุริสลักษณะที่กล่าวว่า ผมแยกเส้นกันและขมวดเวียนขวา พระศกของพระพุทธรูปจึงไม่เป็นไปตามลักษณะของมนุษย์สามัญ เพราะมุ่งสร้างเพื่อเป็นการส่งเสริมให้พระพุทธรูปซึ่งเป็นรูปของเอกอุตมสมมติล้ำเลิศเหนือรูปสมมติทั้งปวง

๓) พระรัศมี คือ รูปเปลวที่ตั้งอยู่บนพระเกตุมาลา เดิมพระรัศมีเป็นแสงสว่างวงกลม ล้อมพระเศียร มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่กึ่งกลางระหว่างคิ้ว ภายหลังลดขนาดเป็นดวงกลมขนาดเล็กอยู่เหนือพระนลาฏ ต่อมาประดิษฐานเหนือพระเกตุมาลาตั้งปัจจุบันพระรัศมีเป็นส่วนส่งเสริมให้พระพุทธรูปมีลักษณะเด่นกว่ารูปทั่วไปมากขึ้น และเป็นสิ่งแสดงถึง พระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้าด้วย อนึ่ง มีข้อสันนิษฐานว่า รัศมี เพิ่งมีขึ้นเมื่อการสร้างพระพุทธรูปแพร่เข้ามาในสุวรรณภูมินี้เอง

จากการวิเคราะห์ลำดับเหตุการณ์ผู้ศึกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธรูป ซึ่งตรงกับข้อความของสุชีพ ปุญญานุภาพ^{๒๐}ว่าพระพุทธรูปศาสนาเข้ามาในดินแดนที่เป็นประเทศไทย

^{๒๐}สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น ๒๕๔๐), หน้า ๗-๘.

สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ พ.ศ.๓๐๐ โดยพุทธศาสนาเรียกว่า สถิรวาทิน หรือนิกายเถรวาทะ เข้ามาสมัยนั้นดินแดนยังเป็นถิ่นฐานของชาติละว้า ราชธานีอยู่ ณ เมืองนครปฐม ดินแดนแคว้นชื่อว่า ทวาราวดี ตามชื่อที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุจีน และชื่อว่าสุวรรณภูมิประเทศตามหนังสือมหาวงศ์ อันเป็นพงศาวดารแต่งในลังกาโดย พระมหานาม ระหว่าง พ.ศ.๑๐๐๒-๑๐๒๐ (ค.ศ. ๔๕๙-๔๗๗)

๔.๓.๒ ลักษณะรูปแบบของพระพุทธรูปไม้เมืองเลย

ผู้ศึกษาได้ศึกษาลักษณะรูปแบบของพระพุทธรูปไม้ของจังหวัดเลย การสร้างพระพุทธรูปไม้ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากไม้ ช่างพื้นบ้านตั้งแต่อดีตนิยมแกะสลักด้วยไม้ชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น สามารถหาได้อย่างง่ายเพื่อนำมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปไม้ไว้บูชา เพราะยุคก่อนการที่จะสร้างพระพุทธรูปด้วย ปูนปั้นหรือโลหะคงหาได้ยากยิ่ง ดินแดนที่อยู่ห่างไกลความเจริญด้วยแล้วคงขาดโอกาสที่จะได้มา เพาะฉะนั้นสิ่งที่จะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจหรือเป็นศรัทธาของคนในสมัยโบราณก็น่าจะเป็นพระพุทธรูปไม้ ที่สร้างขึ้นมาจาก ส่วนการที่จะเน้นเรื่องลักษณะความถูกต้องเหมาะสม ให้ถูกส่วนตามหลักทางศิลปะนั้น อาจเป็นเพราะช่างพื้นบ้านโบราณที่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการกำหนดสัดส่วน ผลงานที่แกะสลักจึงออกมาในเรื่องของความเข้าใจ อาจมาจากคำบอกเล่าของผู้รู้ ที่บอกลักษณะให้ช่างพื้นบ้านรู้ และช่างก็นำมาแกะสลักให้เป็นพระไม้ตามความรู้สึกของตนเอง

๔.๔ การสำรวจพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดเลย

การสำรวจค้นพบพระพุทธรูปไม้ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนอกจากที่ค้นพบตามจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้ที่เป็นงานศิลปวัตถุทางอีสาน จากการศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีการออกสำรวจพระพุทธรูปไม้จังหวัดของภาคอีสาน พบมากกว่าพันองค์แล้วและมีลักษณะที่เด่นชัดแตกต่างกันออกไป

จากการออกสำรวจพระพุทธรูปไม้ ในเขตจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและออกสำรวจตามหมู่บ้าน ตำบล ในพื้นที่จังหวัดเลย พบพระพุทธรูปไม้ยังมีอยู่มากมายกระจัดกระจายอยู่ตามวัด ที่สำคัญของหมู่บ้าน หรือตามตำบลมากมายหลายแห่งในพื้นที่เขตจังหวัดเลย

๔.๕ สถานที่พบพระพุทธรูปไม้ในเขตจังหวัดเลย

การศึกษาพระพุทธรูปไม้ในพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งมีอำเภอต่าง ๆ ๑๒ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ ผู้วิจัยได้พบพระพุทธรูปไม้ตามสถานที่ดังนี้ คือ

๑) อำเภอเชียงคาน มีพระพุทธรูปไม้อยู่เป็นจำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์และมีกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ อาทิ วัดมหาธาตุ (เดิมชื่อวัดท่านาจันทร์) สร้าง ปี พ.ศ. ๒๑๙๗ พบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญมากมาย หลายปางที่ปฏิและในพระอุโบสถ จำนวน ๒๐๐ กว่าองค์ เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นด้วยศิลปะล้านนา ผสมผสานศิลปะล้านช้างที่คนโบราณสร้างไว้มากมาย ด้วยเหตุผลที่สร้างก็เพราะ ความเข้าใจที่ว่าสร้างพระไม้จะได้านิสงส์มากเกิดในชาติต่อไป^{๒๒} และพบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดศรีคุณเมือง ตามประวัติเล่าว่า วัดศรีคุณเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๗ มีพระครูบุตรดี เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ร่วมกับพระยาอนุพินาศ เป็นประธานฝ่ายฆราวาสนำชาวบ้านสร้างวัดพร้อมกับการตั้งบ้านเมือง เป็นวัดเก่าแก่ของชาวบ้านมีสถาปัตยกรรมที่สำคัญคือ โบสถ์ เป็นศิลปะอิทธิพลล้านนาและล้านช้างหลัง^{๒๓} คาช่อนกัน ๒ ชั้น แต่ละชั้นทำลดหลั่นลงมาจากข้างบน ลงล่าง ๒ ชั้น หน้าบันและคันทวยประดับตกแต่งลวดลายปูนปั้น มีซุ้มประตูยอดเจดีย์ ๓ ยอด ยอดใหญ่อยู่ตรงกลางมียอดเล็กอยู่ซ้ายขวา ช่วงบนของฐานยอดทำเป็นรูปโค้งต่อไปสู่ยอด ซุ้มประตูประดับลวดลายปูนปั้นเช่นกัน ภายในโบสถ์มีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ อิทธิพลศิลปะสมัยสุโขทัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑ เมตร อยู่ในยุคสมัยอยุธยาตอนปลาย ลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรูปไม้จำหลักกลึงลัด ปิดทองปางประธานอภัย พระกรรณค่อนข้างแหลมและยาว มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ นอกจากนั้นยังพบพระพุทธรูปไม้ที่วัดป่าใต้ สร้าง พ.ศ. ๒๔๑๕ พบพระพุทธรูปไม้ ๓๘ องค์ วัดท่าแขก พบพระพุทธรูปไม้ ๕ องค์ วัดท่าคก พบพระพุทธรูปไม้ ๔๕ องค์ บนศาลาการเปรียญ และในพระอุโบสถ ที่สร้างขึ้น ปี พ.ศ. ๒๓๕๙ วัดมณีนิมาราม พบพระพุทธรูปไม้ ๒๑ องค์

๒) อำเภอด่านซ้าย พบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดโพนชัย บ้านเดิ่น พบพระพุทธรูปไม้กว่า ๑๑๐ องค์ วัดศรีสะอาด บ้านนามแห่ง สร้าง พ.ศ. ๒๑๒๑ พบพระพุทธรูปไม้กว่า ๔๐ องค์ วัดสว่างโพนลาน บ้านนาหว้า พบพระพุทธรูปไม้กว่า ๔๕ องค์ วัดโพนชัย มีพระพุทธรูปไม้มากถึง ๘๙ องค์ วัดโพนแท่น พบพระไม้ จำนวน ๗ องค์ วัดจอมมณี พบพระไม้ จำนวน ๓๒ องค์^{๒๔} วัดโพธิ์ศรี บ้านนาดี เป็นวัดที่เก่าแก่มากโดยเฉพาะวิหาร สอบถามจากพระภิกษุในวัดบอกว่าสร้างมานานกว่า ๓๐๐ ปี ภายในวิหารเก่าแก่มาก จนมองเห็นเป็นรอยแตกแยกจากกันพระพุทธรูปบางส่วนถูกฝังดินไว้^{๒๕}

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุขุมบุญโสภณ, เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ประพนธ์ พลอยพุ่ม, สถาปนนิกรมจังหวัดเลย, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระอธิการอยู่ ติสโร, เจ้าอาวาสวัดโพนแท่น, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๔๘.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิธรรมโสภณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี, ๑๗ กรกฎาคม, ๒๕๔๘.

๓) อำเภอนาแห้ว พบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดโพธิ์ชัย บ้านนาหึ่ง สร้างประมาณ ๔๐๐ ปี มีพระพุทธรูปไม้ จำนวนมากกว่า ๖๐ องค์ วัดโพนสว่างพัฒนาราม บ้านเหมืองแพร์ พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๑๕ องค์ วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา สร้างปี พ.ศ. ๒๑๓๓ พบพระไม้ จำนวน ๘๕ องค์^{๖๖}

๔) อำเภอภูเรือ พบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดโพนทอง บ้านหนองบัว พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๓๒ องค์ พระไม้ที่พบจากค้ำบอกเล่าของเจ้าอาวาสที่วัด เป็นพระพุทธรูปไม้เก่าแก่มากร้างคัมบาตร เป็นพระพุทธรูปที่แปลกตามากสร้างได้อย่างแนบเนียน^{๖๗}

๕) อำเภอท่าลี่ พบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดลาดปู่ทรงธรรมอินทราราม สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ พบ พระพุทธรูปไม้ จำนวน ๕ องค์วัดดอนชัย พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๑๘ องค์ วัดห้วยคัง ซึ่งสภาพเป็นวัดร้างไม่มีพระภิกษุสามเณรอาศัยอยู่ พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๑๗ องค์ วัดจอมแจ้ง พบพระไม้ จำนวน ๔๘ องค์ วัดโพธิ์ชัย พบพระไม้ จำนวนที่พบ ๓๐ องค์ เป็นพระพุทธรูปไม้ที่เก่าแก่มาก โดยเฉพาะปางปราบพญานาค เป็นปางที่แปลกประหลาดมาก

๖) อำเภอวังสะพุง พระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดศรีชมชื่นพบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๑๒ องค์ วัดจอมมณี บ้านปากเป่ง พบพระไม้ จำนวน ๖๙ องค์ เป็นช่างชาวบ้านที่แกะสลักคือ อาจารย์ เต็น ชาวตา สร้างเพื่อเป็นพุทธรูชา พระสมัยก่อนไม่มีพระพุทธรูปปูนปั้น หรือโลหะสัมฤทธิ์ ชาวบ้านจะนำพระไม้มาสงน้ำในวันสงกรานต์แล้วขอพรเพื่อเป็นสิริมงคล^{๖๘} วัดเวฬุวัน บ้านเล้า พบพระไม้ จำนวน ๘ องค์ วัดกู่คำ บ้านทรายขาว พบพระไม้ จำนวน ๔๕ องค์ วัดยอดแก้วบ้านนาบัว พบพระไม้ ๒๑ องค์

๗) กิ่งอำเภอเอราวัณ พบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดอุฒิสมาณชัย บ้านเอราวัณ วัดบ้านผาสายยอด เป็นพระพุทธรูปไม้ที่มีทั้งเก่า และพระไม้ที่สร้างขึ้นใหม่ เพราะศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านนี้มีอยู่มาก โดยจึงนิยมแกะพระไม้ที่ทำจากไม้ซ้อ^{๖๙}

๘) อำเภอปากชม พบพระพุทธรูปไม้ที่สำคัญที่วัดจอมมณี บ้านท่าดินหมี พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๑๓๐ องค์ วัดศรีสะอาด บ้านนุสม พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๘๙ องค์ พระไม้ที่วัดนี้มีลักษณะทำแปลกคือมีหูยาวมาก มีสังฆาฏิขาดไปด้านหลัง ดูคล้ายผู้หญิง^{๗๐} วัดศรีชมชื่น

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระอธิการกิ่ง มหาปัญญา, เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระแท้ล สุวานุตโตโร, เจ้าอาวาสวัดโพนทอง, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายปึก แก้วคำพา, ชาวบ้านปากเป่ง, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายดู เต้จัน, ชาวบ้านนุสม, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระวิน วิสุทธสีโล, เจ้าอาวาสจอมมณี, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

พบพระพุทธรูปไม้ ๑๔ องค์ วัดศรีชุมภักดี พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๕ องค์ วัดโพธิ์แก้ว
พบพระพุทธรูปไม้ ๒๘ องค์ วัดอินทร์แปลง พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๓๒ องค์ วัดอภินันทาราม
พบพระพุทธรูปไม้ จำนวน ๒๒ องค์

๔.๖ การสำรวจพบพระพุทธรูปไม้เขตอำเภอเมืองเลย

จากการที่ผู้วิจัยได้ออกสำรวจพระพุทธรูปไม้ที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ทำให้เกิดความรู้ลักษณะการสร้างรูปแบบของพระพุทธรูปไม้ที่พบในเขตอำเภอเมืองเลย สามารถแบ่งการสร้างตามรูปแบบที่พบ ออกได้ ๒ กลุ่ม คือ สกulpture ช่างพื้นบ้าน กลุ่มอิทธิพลจากช่างหลวงพระบาง โดยสังเกตจากพุทธลักษณะขององค์พระไม้ที่เห็นชัดเรื่องความแตกต่างของรูปทรง ความงามทางทัศนศิลป์ ความยากง่ายของการทำรายละเอียดขององค์ประกอบ ดังพอจะพรรณนาได้ ต่อไปนี้

๔.๖.๑ สกulpture ช่างพื้นบ้าน

งานฝีมือของช่างพื้นบ้านที่เป็นผลงานชัดเจนคือเรียบง่าย รูปทรงขององค์พระไม้ เน้นความสวยงาม ส่วนมาก เป็นการแกะสลักตามจินตนาการ ส่วนลวดลายนั้นมีน้อยมาก หรือมีก็ค่อนข้างหายาก ไม่ซับซ้อน รูปแบบจึงไม่เน้นเรื่องสัดส่วนหรือสรีระความงาม บ่งบอกถึงความรู้ของช่างพื้นบ้านที่ไม่ค่อยมีความรู้ แต่การสร้างอาจจากคำบอกเล่าลักษณะท่าทางมากกว่า งานออกมาจึงเป็นงานฝีมือที่บริสุทธิ์ หรือสวยแบบชื่อ แบบตรงไปตรงมา ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษของพระไม้ กลุ่มพื้นบ้านบริสุทธิ์ ดังนี้

- พระพักต์มีลักษณะกว้างแบน บางครั้งก็มีการทำให้เป็นแบบเรียวยาว ไม่สมจริง
- พระเศียรส่วนมากแบบเรียบโดยการแกะให้เป็นร่องลึก หรือใช้มีดขูดตาก แบบเกลี้ยงเรียบ ที่ปรากฏเป็นปมกันหอย เป็นตุ่มทู่ พบค่อนข้างน้อย
- พระเศียรมาลา หรือพระรัศมี เป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์
- พระกรรณ (หู) ที่พบส่วนที่เป็นหูแบบสี่เหลี่ยม แบบสามเหลี่ยม แบบยานยาว ลักษณะดูแข็ง ทื่อ บางครั้งก็เป็นการบากเพื่อลดความแข็งลงบ้าง
- พระวรกาย ถ้าเป็นแบบองค์ผอมบางก็ สูงชะลูด หรือกลมอ้วน ไม่มีทรวดทรง
- พระกร (แขน) ค่อนข้างยาวทั้งสองข้าง แบบขีดพระวรกาย ลักษณะนิ้วพระหัตถ์เรียงชิดกัน มีความยาวเท่ากัน ยกเว้นหัวแม่มือ เรียงกันคล้ายถูกมัด สับตัด ขาดความประณีต

๔.๖.๒ สกulptช่างหลวงหรือหลวงพระบาง

คือกลุ่มอิทธิพลช่างหลวงพระบาง เป็นช่างที่มาจากฝั่งซ้ายของกลุ่มแม่น้ำโขง ลักษณะรูปแบบของช่างทางหลวงพระบางมีความความงดงาม ตามคติอย่างเคร่งครัด เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมฝีมือจะประณีตมากกว่ากลุ่มพื้นบ้าน เพราะสกุลช่างจะได้รับการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบแบบแผน งานออกมาจึงคล้ายงานในราชสำนัก ที่แตกต่างกันไปมากคือรูปแบบขององค์พระเป็นศิลปะอิทธิพลล้านนาและล้านช้างผสมผสานกันอย่างกลมกลืน พระไม้ในกลุ่มนี้ นิยมทำเป็นพระประทับยืน เช่น ปางประทานพร ปางแสดงธรรม เป็นต้น ที่ปรากฏชัดเจน คือ

พระเศกมาลา(รัศมี)ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ปลายไม้แหลมทู่ ทรงดอกบัวตูม บัวเหลี่ยม มีการแกะสลักลายคล้ายชั้นหมากเบ็ง หรือยอดธาตูลี้ฐานนิยมประดับด้วยกระจกสี

- พระพักตร์ค่อนข้างอิมเอบ รูปไข่ พระพักตร์ ค่อนข้างใหญ่ พระโขนงโค้งงอน สวยงาม
- พระเกศาขมวดเป็นรูปก้นหอย เม็ดพระศกปลายแหลม ไม่มีไรพระศก
- พระเนตรมองต่ำ พระนาสิกบานเป็นเหลี่ยม พระโอษฐ์ส่วนมากแย้มพระสรวลเล็กน้อย
- พระสอสั้น พระกรรณค่อนข้างแหลมและยาว
- พระวรกาย ค่อนข้างอ้วนอวบ ไหล่กว้างดูสง่าตามอุดมคติ เขาคอด สะโพกผาย สูง

ใหญ่ได้สัดส่วน และทำชายสังฆาฏิ มีบันหน่งส่วนปลายสังฆาฏิเป็นหยักคล้ายเขี้ยวตะขาบ พระกรยาวทั้งสองข้างมาประสานไว้ที่พระอุระฝั่งผาย นิ้วพระหัตถ์เรียงชิดติดกันเห็นนิ้วเรียวยาวเท่ากัน ส่วนฝ่าพระบาทอยู่ในท่านั่งสมาธิแบบเรียบ

๔.๗ ตำบลต่าง ๆ ที่ออกสำรวจพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองเลย

พระพุทธรูปไม้เป็นศิลปวัตถุที่มีความเชื่อทางด้านศาสนา เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวไทยเลย จึงมีพระพุทธรูปมากมาย ที่สร้างขึ้นด้วยไม้ปรากฏอยู่ทั่วไปตามวัดในเขตอำเภอต่าง ๆ ทั่วจังหวัดเลย โดยเฉพาะอำเภอเมืองเลยซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อ เทคนิคและวิธีการสร้างโดยการเลือกเอกวัสดุประเภทไม้นำมาใช้ในการแกะสลัก การค้นพบพระพุทธรูปไม้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยออกสำรวจภายในพื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย มีพระพุทธรูปไม้พบอยู่ในวัดพบมากอยู่ในสิม หรือโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ หรือต้นไม้ใหญ่ภายในวัด พระไม้ที่พบในเขตอำเภอเมืองเลย ผู้วิจัยได้แบ่งการสำรวจออกเป็นตำบลต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง จำนวนทั้งสิ้น ๑๔ ตำบล จำนวนหมู่บ้าน ๑๓๑ หมู่บ้าน ได้พบพระพุทธรูปไม้ที่ได้นำมาเล่าประวัติความเป็นมา ตลอดจนการนำพระพุทธรูปไม้มาแยกเป็นตำบลและหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) ตำบลลุดป้อง เป็นตำบลที่อยู่ในเขตเทศบาลมีเนื้อที่ทั้งหมด ๑๒.๔๑ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๗๕๖ หรือประมาณ ๗,๗๕๖ ไร่ จำนวนประชากรทั้งสิ้น ๑๐,๔๓๙ คน เป็นชาย ๕,๑๓๙ คน เป็นหญิง ๕,๓๕๕ คนสถานที่สำคัญของตำบล อาทิ วัดศรีภูมิ เป็นวัดเก่าแก่ สร้างโดยท้าวทองสุก เจ้าเมืองในสมัย นั้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๐

จากการออกสำรวจพระพุทธรูปไม้ที่ตำบลลุดป้อง พบว่ามีพระไม้ที่มีความเก่าแก่ซึ่งการสำรวจพบว่าวัดศรีภูมิ มีพระพุทธรูปมิ่งเมือง สำคัญและเก่าแก่มาก ส่วนพระไม้มีอยู่จำนวนน้อยมากในปัจจุบัน วัดศรีสุทธาวาส (พระอารามหลวง) หรือชาวบ้านเรียกว่าวัดเลยหลง มีพระพุทธรูปที่สำคัญที่ประดิษฐานอยู่คือพระบางทรายขาว หลวงพ่อหิน และพระไม้ ที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย จำนวนที่พบพระไม้ในตำบลลุดป้อง ๑๘ องค์โดยพบพระพุทธรูปไม้ ที่วัดและกุฎิ ศาลา การเปรียญ และมีอยู่กระจัดกระจายตามบริเวณรอบวัด มีพระพุทธรูปไม้เหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปที่มีความเก่าแก่มากพอสมควร ด้วยข้อมูลหลักฐานที่ไม้เน่าชืดทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถที่จะคำนวณอายุของพระพุทธรูปไม้จำนวนเหล่านั้นได้ และพระพุทธรูปไม้ที่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตตำบลลุดป้อง เท่าที่เหลือปรากฏให้เห็น พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้คือ

ปางมารวิชัย มีทั้งหมด ๘ องค์

ปางสมาธิ มีทั้งหมด ๖ องค์

ปางห้ามญาติ มีทั้งหมด ๒ องค์

จากการสัมภาษณ์นายประพนธ์ พลอยพุ่ม นายกสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ เล่าว่าวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเมืองเลย โดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะรูปแบบที่สวยงามมีส่วนใกล้เคียงกับศิลปกรรมของลาว ที่พบที่เมืองหลวงพระบาง เมืองไชยบูลี เมืองแก่นท้าว ซึ่งเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความเก่าแก่และงดงามมากควรค่าแก่การศึกษา^{๑๑}

๒) ตำบลเมือง เริ่มตั้ง เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๕ ซึ่งในขณะนั้นมีหมู่บ้านเพียง ๓ หมู่บ้านต่อมาได้เจริญและพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ปัจจุบันมี การปกครองประกอบด้วยหมู่บ้านดังนี้ หมู่บ้านเพชรเจริญ (เดิมชื่อบ้านกำเนิดเพชร) หมู่บ้านท่าแพ หมู่บ้านปากภู หมู่บ้านน้ำภู หมู่บ้านสามแยก หมู่บ้านน้อยสนามบึง หมู่บ้านโพนไทร หมู่บ้านหนองผักก้าม หมู่บ้านฟากเลย หมู่บ้านกกม่วงซี หมู่บ้านแอ้

จากการออกสำรวจพระพุทธรูปไม้ที่ตำบลเมือง จากการสำรวจตำบลเมืองพบว่ามีพระไม้ที่มีความเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดเลย โดยเฉพาะที่วัดบ้านปากภู บ้านน้ำภู พบพระพุทธรูปไม้บนศาลา ปางสมาธิปางสะดุ้งมาร จำนวน ๑๙ องค์ มีรูปแบบที่ดีและเริ่มผุพัง และที่

^{๑๑}สัมภาษณ์ ประพนธ์ พลอยพุ่ม, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙.

พบพระไม้ที่มีความงดงามและมีรูปทรงที่แปลกคือ พระพุทธรูปไม้ทำนั่งสมาธิพนมมือ มีสิบเศียร พบในกุฏิหลังเก่าที่พระเดชพระคุณพระธรรมวราลังการ (หลวงปู่ศรีจันทร์ วรธนาโก) วัดศรีสุทธาวาส หรือวัดเลยหลง จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่พบ มีทั้งหมด ๑๙ องค์ พบอยู่บนศาลาการเปรียญ และอยู่ในพระอุโบสถ และพระพุทธรูปไม้ที่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตตำบลเมืองพอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้คือ

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๑๒ องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๕ องค์
ปางห้ามญาติ	มีทั้งหมด	๒ องค์

จากการสัมภาษณ์นายสัมฤทธิ์ สุภามา ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๙ พระพุทธรูปไม้ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านมาช้านาน การสร้างพระพุทธรูปไม้ชาวบ้านได้รับอิทธิพลมาจากช่างหลวงพระบาง ประเทศลาว ดังนั้นงานพุทธศิลป์ของชาวเมืองเลยจึงมีลักษณะที่โดดเด่น สวยงามไม้แพ้งาน ศิลปกรรมของจังหวัดอื่น พระพุทธรูปไม้ที่อยู่ในจังหวัดเลยมีมากมายเกือบทุกอำเภอ โดยเฉพาะที่อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอเชียงคาน มีพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมากที่น่าศึกษา และอนุรักษ์ไว้^{๒๒}

๓) ตำบลชัยพฤกษ์ ความหมายของชื่อตำบลชัยพฤกษ์ เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งในจำพวกกุย เป็นไม้โตขนาดกลาง แก่นแข็ง ฤดูแล้งออกดอกสวยงาม ถือเป็นไม้มงคล นิยมเอาไปทำพิธีมงคลต่าง ๆ และปลูกไว้ ณ สถานที่ใดถือว่า เป็นมงคลแก่สถานที่นั้น ประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อตำบล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้จัดให้มีโครงการพัฒนาหมู่บ้านขึ้น บ้านก้างปลาเป็นหมู่บ้านหนึ่งในข่ายของโครงการพัฒนาหมู่บ้านในฝัน โครงการแผ่นดินทอง และในระหว่างทำการพัฒนาหมู่บ้านป่าไม้อำเภอได้นำพันธุ์ไม้ชัยพฤกษ์มาแจกจ่ายให้กับกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ บ้านก้างปลา บ้านท่าข้าม บ้านหัวฝาย บ้านนาบอน เพื่อให้ชาวบ้านนำไปปลูกเชื่อมกันระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน และภายในหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน ปัจจุบันตำบลชัยพฤกษ์ ประกอบด้วยหมู่บ้านดังนี้ หมู่บ้านท่าข้าม หมู่บ้านหัวฝาย หมู่บ้านก้างปลา หมู่บ้านนาบอน หมู่บ้านโนนสว่าง หมู่บ้านกุดโง้ง หมู่บ้านโพนสะอาด หมู่บ้านชัยพฤกษ์

^{๒๒}สัมภาษณ์ สัมฤทธิ์ สุภามา, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๙.

ผู้ศึกษาได้ออกสำรวจพบพระพุทธรูปไม้เหลืออยู่เป็นจำนวนมากที่วัดศรีสัตตนาตตั้งอยู่หมู่บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปไม้ที่เก่าแก่มากที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย พบมากถึง ๑๖๖ องค์ ซึ่งตำบลชัยพฤกษ์ แยกออกเป็น ๒ คุ่ม คือ คุ่มบ้านก้างปลาเหนือ และคุ่มบ้านก้างปลาใต้ พบพระพุทธรูปไม้ที่มีความเก่าแก่ที่สำคัญ อาทิ เช่น

- จากการศึกษาพบพระพุทธรูปไม้ที่วัดบ้านก้างปลาเหนือ อยู่บนศาลาการเปรียญเป็นพระพุทธรูปที่ปางมารวิชัย จำนวน ๖ องค์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๒ เซนติเมตร ความสูง ๕๖ เซนติเมตร องค์พระพุทธรูปไม้ฐานสูงพระอิริยาบถ นั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวาคำที่พระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้ที่พระธรณี ตั้งแต่พระเศียรทรงกรวยแหลมเคลือบด้วยสีเงิน พระกรรณยาวทั้งสองข้าง จีวรสีเหลือง

- จากการศึกษาพบพระพุทธรูปไม้ที่วัดก้างปลาใต้ พบพระพุทธรูปไม้ที่ วัดศรีสัตตนาตมากที่สุด และเก่าแก่ที่สุด จำนวน ๑๖๐ องค์ ภายในโบสถ์มีพระพุทธรูปไม้จำนวนมาก มีทั้งไม้ที่เป็นแผ่นลักษณะคล้ายบานประตู มีพระพุทธรูปไม้เป็นองค์เล็ก รอบฐานพระประธานมีพระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย ด้านข้างเป็นพระพุทธรูปไม้ปางประทับยืน พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายขวาแนบพระวรกายในท่าปกติ ประดิษฐานบนแผ่นไม้ขนาดยาวประทับนั่งเรียงกัน เคลือบด้วยสีทอง สลับแดง พระกรไม้ทาสี

จากการสัมภาษณ์ นายอำคา สุวรรณไกรสร อายุ ๘๙ ปี เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๙ ชาวบ้านที่อยู่ใกล้วัดศรีสัตตนาต ให้สัมภาษณ์ ว่าการสร้างพระไม้นั้น คนบวชเรียนหรือก่อนจะสึกจากพระเป็นผู้สร้าง โดยนำไม้กระโดน ช้ามทาง (คือไม้กระโดนที่ขึ้นอยู่ตามถนนแต่มีกิ่งแตกออกข้ามถนน ชาวบ้านเรียกว่าไม้กระโดนช้ามทาง) นำมาแกะสลักเป็นพระไม้จึงจะดี^{๓๓}

สัมภาษณ์นายโต สิริกันรัตน์ อายุ ๘๘ ปี เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘ ชาวบ้านให้สัมภาษณ์ว่าเมื่อประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ ปี มาแล้ว ^{๓๔}“มีสองพี่น้องจากประเทศลาว คือท้าวโธ่น มาสร้างวัดห้วยท่าว และคนน้องคือท้าวจูน มาสร้างวัดบ้านนาบอน ต่อมาน้ำเลยท่วม จึงย้ายวัดมาตั้งที่บ้านก้างปลา เรียกชื่อตามต้นไม้ แล้วนำไม้มาแกะสลักเป็นพระจำนวนมาก เพื่อเป็นพุทธบูชาของคนในยุคนั้น การสร้างพระไม้เพื่อเป็นเครื่องกราบสักการบูชา ความเชื่อของคนโบราณมีพระไม้เพื่อป้องกันภูตผีวิญญาณร้ายไม่ให้มาอย่างกรายทำร้าย

สัมภาษณ์นางทอง โคมนคร อายุ ๑๐๔ ปี เมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๔๙ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในท้องถิ่น ทำให้ทราบว่าพระพุทธรูปไม้ที่อยู่ในตำบลชัยพฤกษ์มีความเก่าแก่และมีการสร้างใน

^{๓๓}สัมภาษณ์นายอำคา สุวรรณไกรสร, ชาวบ้านก้างปลา, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๙.

^{๓๔}สัมภาษณ์ นายโต สิริกันรัตน์, ชาวบ้านก้างปลาเหนือ, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

สมัยโบราณตั้งแต่คนเฒ่าคนแก่ได้มีการแกะสลักขึ้นมาเพื่อเป็นที่สักการบูชา ความเป็นมาความเชื่อ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔^{๓๕} ปัจจุบันมีพระไม้ที่สำคัญอยู่ที่ วัดสีลธรรม วัดโพธิ์ชัย วัดโพธิ์งาม มีพระพุทธรูปไม้ปางต่างๆ ดังนี้ และพระพุทธรูปไม้ที่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตตำบลชัยพฤกษ์ พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้คือ

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๑๓๕	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๒๕	องค์
ปางห้ามญาติ	มีทั้งหมด	๓	องค์
ปางลีลา	มีทั้งหมด	๒	องค์
พระบด	มีทั้งหมด	๑	องค์

๔) ตำบลนาอาาน เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมือง ตำบลนาอาาน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๑๐,๙๔๔ คน เป็นชาย ๕,๔๑๒ คน เป็นหญิง ๕,๕๓๒ คนประกอบด้วยหมู่บ้าน ดังนี้ หมู่บ้านติดต่อก หมู่บ้านขอนแก่น หมู่บ้านแหล่งควาย หมู่บ้านฟากนา หมู่บ้านไร่ทาม หมู่บ้านนาอาาน หมู่บ้านนาข่า หมู่บ้านภูกระแต

จากการออกสำรวจพระพุทธรูปไม้ที่ตำบลนาอาาน พบว่ามีพระไม้ที่มีความเก่าแก่ซึ่งการสำรวจพบว่าวัดโพธิ์ชัย บ้านนาอาาน พบพระพุทธรูปไม้บนศาลาปางสะดุ้งมาร ขนาดความสูง ๑๘ เซนติเมตร ฐานรูปดอกบัว กว้าง ๖ เซนติเมตร และยังพบพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องแบบมหายาน วัดโพธิ์ศรีสมโพธิ บ้านขอนแก่นพบพระพุทธรูปไม้อยู่ภายในโบสถ์ ปางมารวิชัย วัดบ้านไร่ทาม พบพระพุทธรูปไม้ปางสมาธิ และวัดโพธิ์สูง บ้านแหล่งควาย มีพระไม้ยังเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก จำนวนที่พบพระไม้ตำบลนาอาาน ๒๐ องค์ ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะการเก็บรักษาและให้คนในท้องถิ่นรู้จักการอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา

จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ ที่ตำบลนาอาาน มีพระพุทธรูปไม้เหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปที่มีความเก่าแก่มากพอสมควร ด้วยข้อมูลหลักฐานที่ไม่แน่ชัดทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถที่จะ คำนวณ อายุของพระพุทธรูปไม้จำนวนเหล่านั้นได้ และพระพุทธรูปไม้ที่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตตำบลนาอาาน มีทั้งภาพดีและเริ่มผุพัง พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้ จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่พบ มีทั้งหมด ๒๐ องค์ พบอยู่บนศาลาการเปรียญ และอยู่ในพระอุโบสถ ลักษณะปางที่พบ คือ

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๙	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๖	องค์

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางทอน โฉมนคร, ชาวบ้านก้างปลาใต้, ๘ มกราคม ๒๕๔๙.

ปางห้ามญาติ	มีทั้งหมด	๒	องค์
ปางไสยาสน์	มีทั้งหมด	๑	องค์
ปางประทับยืน	มีทั้งหมด	๒	องค์

จากการสัมภาษณ์นายคำ สุริยะ อายุ ๗๗ ปี ชาวบ้าน เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๘ การสร้างพระพุทธรูปไม้ เพื่อเป็นการแก้บนในการขอให้ตนและครอบครัวมีความสุขพระไม้ยังมีความศักดิ์สิทธิ์ แต่เนื่องจากความไม่เข้าใจทำให้มีการทำลายหรือสูญหายไปเป็นจำนวนมาก^{๑๖}

๕) ตำบลนาโป่ง ความหมายของชื่อตำบล นา หมายถึง พื้นที่ราบทำเป็นคันสำหรับปลูกข้าว โป่ง หมายถึง ดินที่มีรสเค็ม สัตว์ป่าชอบมาเลียกินดินชนิดนี้ นาโป่ง จึงหมายถึงทุ่งนาที่มีดินรสเค็ม เพราะหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ทุ่งนาโป่ง จึงได้ชื่อตามทุ่งนา ประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อตำบลคือเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปี มาแล้วมีนายพรานคนหนึ่งมาล่าสัตว์ และได้เห็นภูมิประเทศแห่งนี้เป็นที่น่าอยู่อาศัยเพราะมีสัตว์ป่าชุกชุม ประกอบมีลำน้ำห้วยไหลผ่าน จึงได้ชักชวนเพื่อน ๆ มาตั้งรกรากก่อนต่อมาก็ได้มีราษฎรมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้น จึงตั้งชื่อว่า หมู่บ้านนาโป่ง และยกฐานะเป็นตำบล ให้ชื่อว่า ตำบลนาโป่ง มีหมู่บ้าน ๑๔ หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่บ้านห้วยโตก หมู่บ้าน นาโป่ง หมู่บ้านถิ่น หมู่บ้านขอนแก่น หมู่บ้านตัวน้อย หมู่บ้านป่าข้าวหลาม หมู่บ้านหัวนา หมู่บ้านหนองบอน หมู่บ้านน้ำฮวย หมู่บ้านกกชุมแสง หมู่บ้านบง หมู่บ้านโนนกุดจับ หมู่บ้านหัวนาคำ หมู่บ้านหัวน้อยพัฒนา

จากการสำรวจพบพระไม้ที่ หมู่บ้านนาโป่งที่วัดโพธิ์ชัยมีความเก่าแก่จำนวนมาก บ้านถิ่นและบ้านหัวนา พบพระไม้จำนวนมาก ส่วนที่วัดศรีชมพู่ บ้านน้ำฮวย พบพระไม้ปางห้ามญาติ องค์ยืนขนาดใหญ่ ๓ องค์ ปางมารวิชัย จำนวน ๑๐๐ องค์ ปางสมาธิ ๑๖๕ ปางนาคปรก ๑ องค์ ปัจจุบันพระไม้ในตำบลนี้มีจำนวนมากถึง ๒๖๖ องค์ สมควรที่จะอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา พระไม้ที่พบมีความเก่าแก่ในพื้นที่ตำบลนาโป่ง จากการสำรวจเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘ ที่วัดโพธิ์ชัยมงคล บ้านขอนแก่นหนองบอน ได้เข้าไปในวิหารเก่าแก่ของวัด ภายในวิหารได้หลวงพ่อใหญ่ประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปถือปูนปั้นยุคโบราณ และมีพระพุทธรูปอีกมากมาย จากการสำรวจพบพระพุทธรูปไม้จำนวนทั้งสิ้น ๙ องค์ โดยองค์ที่แรกเป็นพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร ลักษณะ พระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ทั้งสองแบบตั้งขึ้น เสมอพระอุระ (อก) เป็นกิริยาห้าม พระพักตร์ยิ้ม พระเนตรโตเรียว พระเกศาเป็นปุ่มแหลมเล็ก ยอดพระเมธี เป็นเปลวเพลิง พระกรรณแหลมยาว ตลอดทั้งองค์เคลือบด้วยสีทอง มีขนาดฐาน ๒๗ เซนติเมตร ขนาดความสูง ๑๒๘ เซนติเมตร องค์ที่สองเป็นพระพุทธรูปปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ลักษณะ พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์

^{๑๖}สัมภาษณ์ นายคำ สุริยะ, ชาวบ้านนาอาน, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๘.

ขวดยกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงตามปกติ พักพระชานู (เข้า) เบื้องซ้าย พระพักตร์ยิ้ม พระเกศาเป็นปมแหลมเล็ก ยอด พระเมฬีเป็นฐานสองชั้นปลายแหลม พระกรรณแหลม ยาวพระตลอดทั้งองค์เคลือบด้วยสีทอง มีขนาดฐาน ๒๗ เซนติเมตร ขนาดความสูง ๑๒๘ เซนติเมตร องค์ที่ ๓ เป็นพระพุทธรูปขนาดกลางปางมารวิชัย ลักษณะ องค์พระพุทธรูปไม้ฐานสูงพระอิริยาบถ นั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาคำว่าที่พระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้ที่พระธรณี ตลอดทั้งองค์มีสีดำ ส่วนองค์เล็กมีอีก ๒๕ องค์ มี ปางสมาธิ ขนาดหน้าตัก ๖.๕ เซนติเมตร ขนาดความสูง ๑๖ เซนติเมตร มีลักษณะที่แปลกเป็นรูปพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรและปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์องค์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด จากคำบอกเล่าว่า เมื่อมีการสร้างบ้านแปลงเมืองแล้วก็จะมีการสร้างวัด ซึ่งวัดโพธิ์ชัยมงคลนี้เป็นวัดเก่าแก่ในพื้นที่โดยสร้างในสมัยเจ้าขุนแก้ว โดยมีศิลปะโบราณต่างๆ รวมทั้งแบบแผนและผัง การสร้างวัดได้นำเอารูปแบบและศิลปะวัดบูรพารวมทั้งแผนผังมาทำการสร้างวัดโพธิ์ชัยมงคล โดยพระภิกษุคำดี ชาวนครเวียงจันทน์ ประเทศลาวที่มีความคุ้นเคยกับขุนแก้ว และขุนจางวาง เป็นผู้นำพระพุทธรูปไม้จากประเทศลาวเข้ามาไว้ที่หมู่บ้านนาโป่ง ตราบจนทุกวันนี้

การสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ ที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลนาโป่งมีทั้งภาพดีและเริ่มผุพัง พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้ จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่พบ มีทั้งหมด ๒๖๖ องค์ พบอยู่บนศาลาการเปรียญ และอยู่ในพระอุโบสถ ลักษณะปางที่พบ คือ

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๑๗๔	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๘๖	องค์
ปางห้ามญาติ	มีทั้งหมด	๔	องค์
ปางประทับพระยืน	มีจำนวน	๑	องค์
พระบด	มีจำนวน	๑	องค์

จากการสัมภาษณ์นางบัวลา ภักดีมี อายุ ๗๘ ปี ชาวบ้านตึ๊งน้อย เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๘ พระไม้เมื่อก่อนที่วัดโพธิ์ชัย บ้านตึ๊งน้อย จำนวนพระไม้มีเป็นจำนวนมากชาวบ้านกราบไหว้บูชา ช่วงเทศกาลวันปีใหม่ของชาวไทย ชาวบ้านนิยมนำพระไม้มาตวงน้ำ^{๑๑}

สัมภาษณ์ พระอธิการศิลปะพรหมโชโต เจ้าอาวาส อายุ ๗๐ ปี เจ้าอาวาสวัดศรีชมภู บ้านน้ำฮวย ตำบลนาโป่ง เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๔๘ ให้สัมภาษณ์ว่าพระพุทธรูปไม้ที่มีอยู่ในวัดได้มาจากที่อื่นบ้าง สมัยก่อนมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันไม่รู้หายไปไหน อาจเป็นเพราะชาวบ้านนำไปไว้ที่อื่น ที่เหลืออยู่น้อยมาก อยากจะอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานไว้ดูต่อไปเพราะเชื่อว่า

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางบัวลา ภักดีมี, ชาวบ้านตึ๊งน้อย, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๘.

พระไม้สำคัญและยังมีความศักดิ์สิทธิ์^{๑๘}

๖) ตำบลกกตุ้ เดิมเรียกว่า "ตำบลลาดค้อ" ราษฎรอพยพมาจากบ้านบ่อแต่น แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ป่าต้นประดู่ ความหมายของชื่อตำบล มาจาก คำว่า ประดู่ ซึ่งเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ภาษาชาวบ้านเรียกว่า ไม้ตุ้ เป็นไม้เนื้อแข็ง ต้นประดู่ดังกล่าวมีขนาดใหญ่มาก บริเวณต้นกกตุ้ ในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านกกตุ้ หมู่บ้านในตำบลมี บ้านลาดค้อ หมู่ ๒ บ้านตบโกบ หมู่ ๓ บ้านกำพี้ หมู่ ๔ บ้านท่าเปิบ หมู่ ๕ บ้านโป่งป่าจิว หมู่ ๖ บ้านห้วยเหล็ก หมู่ ๗ บ้านห้วยหวาย หมู่ ๘ บ้านกกตุ้ หมู่ ๙ บ้านกกไผ่โทน จากการสอบถามชาวบ้านว่ายังมีพระพุทธรูปไม้ที่ ในถ้ำพระมีพระไม้ พระครึ่ง จำนวนมาก แต่เนื่องจากพื้นที่อยู่บริเวณภูเขาซึ่งปล่อยให้รกร้างไม่สามารถที่จะขึ้นไปสำรวจได้ และบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ถูกสัมปทานทำบ่อหินแกรนิต ซึ่งเป็นเขตที่ไม่อนุญาตให้เข้าไป จึงเป็นการยากที่จะออกสำรวจพื้นที่ดังกล่าว ส่วนที่วัดสีมาพัฒนาราม บ้านกกไผ่โทน พบพระไม้จำนวน ๗ องค์ และที่วัดบ้านกกตุ้ พบพระไม้จำนวน ๑๐ องค์

จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปไม้ที่อยู่ตำบลกกตุ้พบว่า มีพระไม้ที่สร้างหรือแกะสลักในสมัยใหม่มีอยู่จำนวนหลายองค์ ส่วนสภาพเก่าแก่นั้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทราบว่าพระพุทธรูปไม้ ถูกทำลาย และบางที่ก็ถูกขโมย จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ ที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลกกตุ้ ทราบว่ายังมีพระพุทธรูปไม้อยู่ในถ้ำพระ^{๑๙} ส่วนพระไม้ที่พบที่วัดกกตุ้ มีทั้งภาพติและเริ่มผุพัง พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๙	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๗	องค์
พระนาคปรก	มีจำนวน	๑	องค์

จากการสัมภาษณ์พระอธิการสุวิวัฒน์ อภิวิฑูมโต เจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.ที่บ้านกกตุ้มีพระไม้เหลืออยู่จำนวนไม่มากนักสาเหตุเป็นเพราะการทำลาย หรือก็ถูกขโมยจากคนที่ไม่เข้าใจ เช่นพระไม้ที่ถ้ำพระ โดยชาวบ้านออกไปหาเก็บของป่าเห็นก็นำติดตัวไปด้วย

๗) ตำบลเสี้ยว ความหมายของชื่อหมู่บ้าน เสี้ยว เป็นชื่อของพรรณไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งทางภาคกลางเรียกว่า ชงโค เป็นไม้เนื้ออ่อนที่จัดเป็นไม้ประดับ ยอดอ่อนใช้รับประทานได้ ใบอ่อนใช้ประกอบเป็นอาหารพื้นบ้าน ต้นเสี้ยวมีขึ้นอยู่ทั่วไปรอบบริเวณ ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านเสี้ยว จากคำบอกเล่าของนายตา แก้วกันหา ตำบลเสี้ยวตั้งมาประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ ตำบลเสี้ยว

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระอธิการศิลป์ พรหมโชโต, เจ้าอาวาสวัดศรีชมพู่, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๔๘.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระอธิการสุวิวัฒน์ อภิวิฑูมโต, เจ้าอาวาสกกตุ้, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

ประกอบด้วยหมู่บ้าน ๖ หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่บ้านกอไร่ใหญ่ หมู่บ้านเสี้ยวเหนือ หมู่บ้านโพนป่าแดง หมู่บ้านภูสวรรค์ หมู่บ้านน้ำคิ้ว

จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปไม้พบว่ามีพระไม้ที่สร้างหรือแกะสลักในสมัยใหม่มีอยู่จำนวนหลายองค์ ส่วนสภาพเก่าแก่ นั้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ทราบว่าพระพุทธรูปไม้ ถูกทำลาย และบางทีก็ถูกขโมย จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ ที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลเสี้ยว มีทั้งภาพดีและเริ่มผุพัง พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้

ปางมารวิชัย มีทั้งหมด ๓ องค์

ปางสมาธิ มีทั้งหมด ๒ องค์

จากการสัมภาษณ์ พระบุญเลี้ยง ปุณฺณทโร. เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ ให้ข้อมูลว่าพระไม้ที่อยู่ในตำบลนี้มีน้อยมาก ความเชื่อและศรัทธาของชาวบ้านยังมีอยู่ แต่พระไม้เกิดการสูญหายและถูกทำลายไปเพราะขาดการดูแลรักษา

๘) ตำบลนาแวม เดิมเป็นหมู่บ้านหนึ่ง ขึ้นอยู่กับตำบลกกตู อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของบ้านนาแวม มีประชากรจำนวนมากขึ้น ทุ่งกุลและการคมนาคมไม่สะดวก จึงยกฐานะบ้านนาแวมขึ้นเป็นอีกตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองเลย ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๖ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๖๘,๗๕๐ ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น ๘ หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่บ้านนาแวม หมู่บ้านวังยาง หมู่บ้านห้วยทราย หมู่บ้านโป่ง หมู่บ้านห้วยทรายคำ หมู่บ้านแวม หมู่บ้านโป่งเจริญ สภาพหมู่บ้านอยู่บนเนินภูเขา สลับซับซ้อน คงเหลือสภาพป่าสมบูรณ์ไม่มากนัก พระพุทธรูปไม้พบว่ามีพระไม้ที่สร้างหรือแกะสลักในสมัยใหม่

จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปไม้พบว่ามีพระไม้ที่สร้างหรือแกะสลักในสมัยใหม่ พระพุทธรูปไม้ที่พบอยู่ที่วัดอรัญญาวาส นาแวม พบพระไม้ จำนวน ๔๐ องค์ และพบเศียรพระพุทธรูปไม้ ๕ เศียร เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านไม่ให้ความสำคัญ คือพระไม้ที่พบถูกชาวบ้านหรือพระภิกษุสงฆ์ได้นำพระพุทธรูปไม้ไปตั้งไว้ที่ซุ้มไม้กลางแจ้ง ที่มีหลังคาคล้ายเพิงหมาแหงน เวลาฝนตกก็จะถูกฝนทุกวัน หรือเวลาแดดออกพระพุทธรูปไม้ก็ถูกแดดอยู่เช่นนั้นมานานนับแรมปี อาจทำให้พระไม้เกิดการสูญหายหรือผุสลายได้ง่ายยิ่งขึ้นตำบลนาแวมมีพระพุทธรูปไม้ทั้งภาพดีและเริ่มผุพัง พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้

ปางมารวิชัย มีทั้งหมด ๒๕ องค์

ปางสมาธิ มีทั้งหมด ๕ องค์

ปางห้ามญาติ มีทั้งหมด ๑ องค์

เศียรพระ มีจำนวน ๙ เศียร

๙) ตำบลน้ำหวาน ดังตามชื่อ "ห้วยน้ำหวาน" ซึ่งเป็นห้วยที่ถือกำเนิดจากภูผาหมาน ความหมายของชื่อตำบล ภูผาหมาน เป็นที่เกิดของแม่น้ำหลายสาย เป็นภูเขาสูงตั้งอยู่โดดเดี่ยว ด้านหนึ่งของภูเขาเป็นหน้าผาสูงชัน อีกด้านหนึ่งเป็นที่ลาดชันบริเวณภูเขาสูงนี้มีถ้ำอยู่แห่งหนึ่ง ปากถ้ำมีหินย้อยมีน้ำตกแต่ไม่ใหญ่นัก มีน้ำไหลอยู่ตลอดเวลา ไหลลงสู่ที่ราบ เรียกเป็นแม่น้ำหมาน ตำบลน้ำหวาน ประกอบไปด้วยหมู่บ้าน ๖ หมู่บ้านดังนี้ หมู่บ้านไร่ม่วง หมู่บ้านห้วยหลวงไซ หมู่บ้านโป่งเบี้ย หมู่บ้านสำน หมู่บ้านห้วยสีเสียด หมู่บ้านไร่ม่วง

ผู้ศึกษาได้สำรวจพบว่าตำบลน้ำหวาน มีพระไม้ยังเหลืออยู่ไม่มากนัก และยังมีอยู่ที่หมู่บ้านห้วยหลวงไซ หมู่บ้านโป่งเบี้ย หมู่บ้านสำน พระพุทธรูปไม้ที่มีความเก่าแก่ไม่มากนักโดยสำรวจพบที่บ้านโป่งเบี้ยเพียง บ้านห้วยหลวงไซและบ้านสำน พบที่วัดศรีโนนเมือง พระไม้จำนวนที่พบ ๒๘ องค์ จากหลักฐานจารึกไว้ที่ฐานพระพุทธรูปไม้ ปางมารวิชัย สร้างโดยนายผิน และนายสมดี (ไม่ทราบนามสกุล) และสามเณรฉลาด แกะสลักไม้แก่นมะขาม พระอาจารย์ชา แกะสลักไม้ขนุน ควรที่จะอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา พระพุทธรูปไม้ ที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลน้ำหวานมีทั้งภาพดีและเริ่มผุพัง พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้ จำนวนพระพุทธรูปไม้ที่พบ มีทั้งหมด ๒๘ องค์ พบอยู่บนศาลาการเปรียญ และอยู่ในพระอุโบสถ ลักษณะปางที่พบ คือ

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๒๕	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๓	องค์

จากการสัมภาษณ์ นางมี สุขยะชัย อายุ ๘๘ ปี ชาวบ้านสำน เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๘ พระไม้ที่มีอยู่ในหมู่บ้านนี้สมัยเป็นเด็กเห็นผู้ใหญ่ทำโดยการนำไม้ที่มีอยู่ในป่ามาแกะสลักบ้างก็ทำแท่นแล้วนำไปไว้ตามวัด^{๙๐} หรือบนศาลา และสัมภาษณ์ นายทองคำ อุตตะคำอายุ ๘๐ ปี ชาวบ้าน เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๘ การแกะพระไม้ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นคนทำ เพื่อนำไปไว้ที่วัดให้ลูกหลานได้กราบไหว้บูชา และนำมาประกอบพิธีในวันสงกรานต์ คือให้ลูกหลานได้สรงน้ำพระ^{๙๑}

๑๐) ตำบลกกทอง สภาพทั่วไป ตำบลกกทองตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองเลย ห่างจากตัวจังหวัด ๒๔ กิโลเมตร มีพื้นที่รวม ๖๔ ตารางกิโลเมตร พื้นส่วนมากเป็นภูเขามีสถาบันสูงเชิงเขาสลับที่ราบลุ่มระหว่างร่องภูเขา ยังคงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ และสัตว์ป่า มีหมู่บ้าน ๕ หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่บ้านห้วยกระทิง หมู่บ้านสวนหอม หมู่บ้านกกทอง และหมู่บ้านสวนกล้วย ซึ่งประชากรของตำบลกกทอง ประกอบอาชีพทำสวน และทำนาบนเชิงเขา และทางองค์การบริหารส่วนตำบลกกทองได้ส่งเสริมพัฒนาอาชีพให้กับราษฎรในหมู่บ้าน โดยจัดกลุ่มเรือนแพ

^{๙๐} สัมภาษณ์ นางมี สุขยะชัย, ชาวบ้านสำน, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายทองคำ อุตตะคำ, ชาวบ้านห้วยกระทิง, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

เพราะพื้นที่ถูกกักเป็นอ่างดินเก็บน้ำที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัด จึงพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย

จากการสำรวจพบพระไม้ที่ หมู่บ้านห้วยกระทิง มีพระไม้เหลืออยู่ ๒๕ องค์ หมู่บ้านกกทอง มีพระไม้อยู่จำนวน ๑๓ องค์ และหมู่บ้านสวนกล้วย มีพระไม้อยู่จำนวน ๑๐ องค์ พระพุทธรูปไม้พบว่า มีพระไม้ที่วัดในเขตตำบลทั้งสิ้น จำนวน ๔๘ องค์ พระพุทธรูปไม้พบว่า มีพระไม้ที่วัดศรีโนนเมือง พบพระพุทธรูปไม้จำนวนถึง ๑๓ องค์ และที่วัดศรีชมพู ส่วนที่หมู่บ้านอื่น ไม่พบพระพุทธรูปไม้พระไม้ในตำบลนี้มี

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๑๑	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๒	องค์

จากการสัมภาษณ์พระวิน วิสุทธสีโล เจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘ มีพระไม้ที่กกทอง ที่วัดบ้านสวนกล้วย เพราะเป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาได้ไม่นานการแกะสลักพระไม้ของคนในหมู่บ้านเมื่อก่อนจึงไม่ค่อยมีฝีมือในการแกะพระไม้^{๔๖}

๑๑) ตำบลศรีสองรัก เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมือง มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๗,๙๒๙ คน เป็นชาย ๔,๘๐๔ คน เป็นหญิง ๓,๐๘๙ คน ประกอบด้วยหมู่บ้าน ดังนี้ หมู่บ้านน้อยนาข้าว หมู่บ้านนาโคก หมู่บ้านใหม่พัฒนา หมู่บ้านนาม่วง หมู่บ้านท่าบุง หมู่บ้านปากหมาก หมู่บ้านวังโป่ง หมู่บ้านท่าวังแคน หมู่บ้านโคกสว่าง หมู่บ้านศรีสองรัก จากการสำรวจพบพระไม้ที่ หมู่บ้านปากหมาก จำนวนน้อยมาก สมควรที่จะอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา พระพุทธรูปไม้พบมีจำนวนน้อยมากคือที่วัดนาโคกสมัยก่อนยังมีแต่ปัจจุบันไม่หลงเหลือแล้ว ส่วนที่วัดราษฎร์ศรัทธา บ้านท่าบุง พบพระไม้ปางมารวิชัย จำนวน ๕ องค์ นอกนั้นสอบถามชาวบ้านว่าสมัยก่อนเคยมีแต่ด้วยความที่ชาวบ้านไม่เห็นคุณค่า เพราะพระไม้ไม่มีค่า ไม่สวยงาม จึงนำไปทิ้งบ้างก็ทำลายเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันพระไม้ในตำบลนี้จึงเหลือน้อย

จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ มีพระพุทธรูปไม้เหลืออยู่จำนวนน้อยมาก ที่พบเป็นพระพุทธรูปที่มีความเก่าแก่มากพอสมควร ด้วยข้อมูลหลักฐานที่ไม่แน่ชัดทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถที่จะคำนวณ อายุของพระพุทธรูปไม้จำนวนเหล่านั้นได้ และพระพุทธรูปไม้ที่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตตำบลศรีสองรักมีทั้งสภาพดีและเริ่มผุพัง พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๓	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๒	องค์

^{๔๖} สัมภาษณ์พระวิน วิสุทธสีโล, เจ้าอาวาสศรีโนนเมือง, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

สัมภาษณ์ พระครูสุมนฺตมุนีกร เจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ พระไม้เหลืออยู่จำนวนไม่มากเพราะชาวบ้านไม่มีความเลื่อมใสศรัทธา จึงสูญหายและถูกทำลายไป^{๔๗}

๑๒) ตำบลนาอ้อ ความหมายของชื่อตำบล เริ่มจากที่มาตั้งหมู่บ้าน ริมฝั่งหนองน้ำมีพงอ้ออยู่รอบหนองและบริเวณหนองเป็นที่ราบลุ่มจึงได้บุกเบิกเป็นที่นา แล้วก็เลยถือเอาที่นาและพงอ้อ เป็นชื่อบ้าน เป็นบ้านนาอ้อ และตำบลนาอ้อในเวลาต่อมา (นา หมายถึง พื้นที่สำหรับปลูกข้าว) อ้อ หมายถึง ไม้จำพวกหนึ่งลำต้นแข็งเป็นปล้องข้างในกลวง มักขึ้นตามที่ชื่อและ นาอ้อ หมายถึง ทุ่งนาซึ่งมีพงอ้อขึ้นอยู่หมู่บ้านนาอ้อ ประกอบด้วยหมู่บ้านดังนี้ หมู่บ้านนาอ้อ หมู่บ้านท่ามะนาว หมู่บ้านโพนค้าย หมู่บ้านหนองมะผาง

การสำรวจพบพระไม้ที่ หมู่บ้านนาอ้อ ซึ่งเป็นหมู่บ้านประวัติศาสตร์ของเมืองเลย พบว่ามีพระไม้ที่มีความเก่าแก่ในตำบลนาอ้อ ได้พบพระพุทธรูปไม้จำนวนมากตามวัดต่างๆ ดังนี้

- วัดศรีจันทร์ จากการศึกษาพบพระพุทธรูปไม้ที่ศาลาการเปรียญเก่าปัจจุบันใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแสดงวัตถุโบราณท้องถิ่น พบจำนวน ๑๔๓ องค์ มีปางมารวิชัยขนาดหน้าตักกว้าง ๓๐ เซนติเมตร ความสูง ๖๕ เซนติเมตร องค์พระพุทธรูปไม้ฐานสูงพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวาคำว่าที่พระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้ที่พระธรณี ตั้งแต่พระเศียรทรงกรวยแหลมเคลือบด้วยสีเงิน พระกรรณยาวทั้งสองข้าง จีวรสีเหลือง

- วัดศรีชมชื่น จากการศึกษาพบพระพุทธรูปไม้ที่โบสถ์ จำนวน ๘ องค์ ลักษณะพระพุทธรูปปางมารวิชัยปรากฏเป็นองค์เล็ก ๑ องค์มีลักษณะไม่เหมือนองค์อื่นคืออยู่ในพระอิริยาบถ พนมพระหัตถ์ มีขนาดใกล้เคียงกันทุกองค์ คือขนาดหน้าตัก ๔.๕ เซนติเมตร ขนาดความสูง ๑๓ เซนติเมตร ประดิษฐานรอบฐานพระประธานในพระอุโบสถ

- วัดศรีสะเกษ บ้านท่ามะนาว พบอยู่ในพระอุโบสถ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย ๙ องค์ เป็นพระไม้ที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับการสร้างวัดเมื่อสมัยก่อนมีจำนวนมาก แกะด้วยไม้ซ้อ และไม้จิวจากการพบเหลือเพียง ๙ องค์ พุทธลักษณะองค์ใหญ่ปางมารวิชัย ฐานสลักเป็นเอวคอด มีลายบัวคว่ำบัวหงาย แกะลายก้ามปูรอบฐานพระพักตร์คล้ายใบหน้าคนมากที่สุด พระเนตรกลมโต พระเกตุปลายไม่แหลม พระเกศาแกะร่องเป็นเส้นยาวคล้ายเส้นผม พระวรกายไม่ลงสี ผ้าจีวรและสังฆาฏิมีสีเหลือง

การออกสำรวจพบพระพุทธรูปไม้ที่ตำบลนาอ้อมีพระไม้เหลืออยู่ เป็นจำนวน ๑๔๗ องค์ พบอยู่บนศาลาการเปรียญ และอยู่ในพระอุโบสถ ตู้กระจกในพิพิธภัณฑสถานบ้านนาอ้อ มากที่สุด เพราะจากหลักฐานประวัติความเป็นมาของตำบลนาอ้อเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งของจังหวัดเลย

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูสุมนฺตมุนีกร, เจ้าอาวาสราษฏร์ศรัทธา, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

จากสภาพบ้านเรือนของชาวบ้านตลอดจนวัดวาอารามที่ยังคงสภาพที่สวยงามสมบูรณ์ จึงมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มาดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นภายในบริเวณวัดศรีจันทร์ จึงมีประชาชนตลอดจนนักท่องเที่ยวเวียนมาเยี่ยมชม จึงเป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักพระพุทธรูปไม้ได้เป็นอย่างดีขึ้นไป พระพุทธรูปไม้ที่พบพอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๘๕	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๕๐	องค์
ปางห้ามญาติ	มีทั้งหมด	๕	องค์
พระนาคปรก	มีจำนวน	๒	องค์
พระยืน	มีจำนวน	๔	องค์
พระบด	มีจำนวน	๑	องค์

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๔๙ บ้านนาอ้อเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่งของเมืองเลย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำรวจค้นพบไม่ว่าจะเป็นทางด้านโบราณคดี ที่ทำให้กำหนดประเภทของประวัติศาสตร์ออกเป็นยุคสมัยต่างๆ ได้ อาทิ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีมนุษย์ยังเร่ร่อนไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง หรือตั้งแต่ยังไม่มิตัวอักษรใช้แทนคำพูด มาถึงยุคประวัติศาสตร์ ที่แบ่งออกเป็นสมัยโบราณ สมัยกลาง และยุคประวัติศาสตร์ ทำให้มนุษย์สามารถศึกษาเรื่องราวของมนุษย์มาได้จนถึงปัจจุบันการพบซากวัด ห้วยหนาว^{๔๔} เป็นหลักฐานที่สำคัญอย่างยิ่งทั้งด้านประวัติความเป็นมาของจังหวัดเลย อีกทั้งยังมีพระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปที่ปั้นด้วยดินเผา และพระไม้ เหลืออยู่เป็นจำนวนมาก

๑๓) ตำบลนาดินดำ ความหมายของชื่อตำบลนาดินดำเดิมชื่อว่า บ้านหนองดินดำ เพราะบริเวณที่เป็นหนองนาดินดำ กลายสภาพเป็นที่นาไปหมดจึงเรียกชื่อใหม่เป็นบ้านนาดินดำ ตำบลนาดินดำประกอบด้วยหมู่บ้าน ดังนี้ หมู่บ้านนาดินดำ หมู่บ้านหนองหญ้าไซ หมู่บ้านหนองผำ หมู่บ้านหนองท่อม หมู่บ้านทรัพย์มงคล หมู่บ้านห้วยม่วง หมู่บ้านหนองนาทราย หมู่บ้านเจริญสุข หมู่บ้านหนองฮี หมู่บ้านห้วยลึก หมู่บ้านนาดินดำ เหตุที่เรียกชื่อหมู่บ้านนาดินดำนั้น เนื่องจากดินบริเวณที่ตั้งบ้านนั้นส่วนมากเป็นดินดำสนิทไม่มีดินอย่างอื่นปน

การออกสำรวจพระพุทธรูปไม้อยู่ที่วัดบ้านนาดินดำเหลืออยู่จำนวนน้อยมาก ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปที่มีความเก่าแก่มากพอสมควร ด้วยข้อมูลหลักฐานที่ไม่แน่ชัดทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถที่จะ คำนวณ อายุของพระพุทธรูปไม้จำนวนเหล่านั้นได้ และพระพุทธรูปไม้ที่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตตำบลนาดินดำ พบพระพุทธรูปไม้ที่มีความเก่าแก่ที่ตำบลนาดินดำโดย

^{๔๔}สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดนุพล ไชยสินธุ์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๔๙.

เฉพาะที่วัดจอมแจ้ง มีพระพุทธรูปไม้จำนวน ๑๑ องค์ และวัดตามหมู่บ้านอื่นๆอีก ๑๐ องค์ รวมทั้งพบพระพุทธรูปไม้จำนวน ๒๑ องค์ พอที่จะแยกแยะได้ ดังนี้คือ

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๑๐	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๖	องค์
พระประทับนั่งในกล่อ่งไม้	มีทั้งหมด	๕	องค์

จากการสัมภาษณ์พระครูรัตนธรรมมานุยุต เจ้าอาวาสวัดศรีสะอาด เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๘ ให้ข้อมูลว่าพระไม้เด็ยนี้ไม่เป็นที่นิยมสำหรับชาวบ้านเท่าไรนัก เพราะพระพุทธรูปที่ทำด้วยโลหะสัมฤทธิ์มีความงดงาม ชาวบ้านจึงเคารพเลื่อมใสมากกว่าพระที่ทำด้วยไม้ ดังนั้นพระไม้ที่อยู่ในตำบลนี้จึงสูญหายและถูกทำลายไปเกือบจะหมด^{๔๕}

๑๔) ตำบลน้ำสวย คำว่าน้ำสวยเป็นชื่อของแม่น้ำสายหนึ่งในเขต อำเภอนาดวงมีลักษณะเป็นลำน้ำยาวสวยงามตามธรรมชาติ ตำบลน้ำสวยประกอบด้วยหมู่บ้านดังนี้ หมู่บ้านเพี้ย หมู่บ้านสุข หมู่บ้านนา น้ำมัน หมู่บ้านหนองดอกบัว หมู่บ้านสะอาด หมู่บ้านวังแคน หมู่บ้านข้าพ หมู่บ้านนาสำราญ หมู่บ้านศรีชมชื่น หมู่บ้านลายเหนือ หมู่บ้านลายใต้ หมู่บ้านมุ่งเจริญ

การออกสำรวจพบพระพุทธรูปไม้จำนวนไม่มากนักที่วัดบ้านเพี้ย มีลักษณะแตกต่างจากพระไม้ในตำบลอื่นๆ มาก และที่ถ้าผาล้อม มีพระไม้ปางสมาธิ ๒ ปางมารวิชัย ๒ ปางนาคปรก จำนวน ๑ องค์ที่มีความเก่าแก่มาก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ วนอุทยานภูผาล้อมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านเพี้ย พบพระไม้ที่ จำนวน ๑๖ องค์ พระไม้ในตำบลนี้มีจำนวนน้อยสมควรที่จะอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา

จากการออกสำรวจผู้ศึกษาได้พบพระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปไม้พบว่ามีพระไม้ที่มีความเก่าแก่ที่วัดภูผาล้อม จำนวน ๗ องค์ พระพุทธรูปไม้ถูกตั้งวางไว้ในบริเวณที่เปียกชื้น ทำให้พระพุทธรูปไม้เริ่มมีการผุพังไปบ้างแล้ว จึงเรียนเสนอให้กับเจ้าอาวาสให้นำไปประดิษฐานไว้ในศาลาการเปรียญเพื่อเป็นการอนุรักษ์สภาพขององค์พระไม้ไว้ โดยเฉพาะพระพุทธรูปปางนาคปรกซึ่งจากการสันนิษฐานว่าคงจะเป็นพระไม้ที่เก่าแก่มากองค์หนึ่ง ส่วนที่วัดศรีสว่าง พบพระไม้เป็นจำนวน ๙ องค์ พระพุทธรูปไม้ ที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลน้ำสวย มีทั้งภาพติและเริ่มผุพัง มีทั้งหมด ๑๖ องค์ พบอยู่บนศาลาการเปรียญ และอยู่ในพระอุโบสถ ลักษณะปางที่พบ คือ

ปางมารวิชัย	มีทั้งหมด	๙	องค์
ปางสมาธิ	มีทั้งหมด	๕	องค์
ปางห้ามญาติ	มีทั้งหมด	๒	องค์

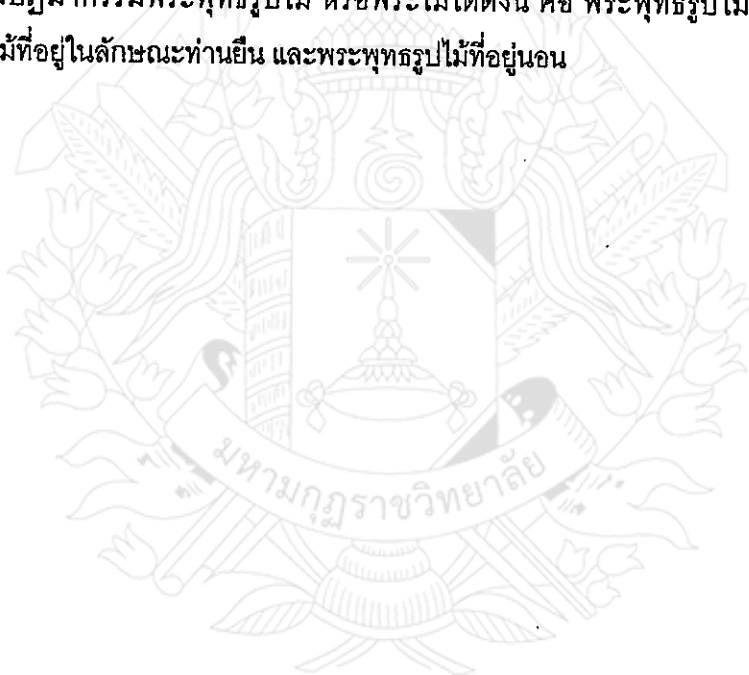
^{๔๕}สัมภาษณ์ พระครูรัตนธรรมมานุยุต, เจ้าอาวาสวัดศรีสะอาด, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๘.

จากการสัมภาษณ์ พระกว้าง วัดศรีสว่างวารี บ้านสูบ ตำบลน้ำสวย เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๔๘ พระไม้เป็นเคารพศรัทธาของชาวบ้านสูบ เพราะเป็นสิ่งที่มีความยิ่งของชาวบ้านอย่างหนึ่ง การเก็บรักษาได้นำมาไว้ในโบสถ์เพราะกลัวว่าพระไม้จะถูกขโมย องค์พระไม้เก่าแก่สวยงามเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาภาคสนามเป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธรูปไม้ที่ผู้วิจัยได้ออกสำรวจในครั้งนี้ พบว่าการทำพระไม้ยังนิยมทำกันมาจนปัจจุบัน เพราะเท่าที่ได้พบยังมีพระไม้ที่แกะสลักขึ้นมาในปัจจุบันจำนวนมากไม่น้อย ส่วนตำแหน่งที่พบพระพุทธรูปไม้มากที่สุดคือ อยู่ในโบสถ์หรือบางครั้งก็พบที่กุฏิเจ้าอาวาส ส่วนในพิพิธภัณฑ์พบน้อยที่สุด การเก็บรักษาชาวบ้านหรือแม้แต่พระภิกษุสงฆ์ยังไม่เห็นคุณค่าเท่าไร มีบางวัดที่เก็บรักษาพระพุทธรูปไม้ได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษเป็นผู้สร้างขึ้นมา จะเก็บรักษาไว้ในโบสถ์ที่มีคิณฑิ์ที่สุดผู้คนเข้าออกตามอำเภอใจไม่ได้

สรุปภาพรวมจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา สำรวจพระไม้ตามตำบล ต่างๆ ในพื้นที่อำเภอเมืองเลยทั้งหมด ๑๔ ตำบล และหมู่บ้านทั้งหมด ๑๓๑ หมู่บ้าน ใช้เวลาออกสำรวจเป็นเวลากว่า ๖ เดือน พบจำนวนพระพุทธรูปไม้ที่สมบูรณ์ทั้งสิ้น ๘๑๖ องค์ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ แล้วนำมาแยกประเภทของปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ หรือพระไม้ได้ดังนี้ คือ พระพุทธรูปไม้ที่อยู่ในทำนงพระพุทธรูปไม้ที่อยู่ในลักษณะท่านยืน และพระพุทธรูปไม้ที่อยู่นอน

บทที่ ๕

สรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

พระพุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งที่จรรโลงสรรพสิ่งสร้างให้สังคมโลกอยู่อย่างสงบสุข พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีแนวทางสอนสั่งให้คนที่เลื่อมใสศรัทธา โดยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีหลักคำสอนที่เป็นสัจจะธรรม ลักษณะโดยรวมของพระพุทธศาสนาคือเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ได้แก่การศึกษาเรื่องศีล ศึกษาเรื่องจิตหรือสมาธิ และศึกษาเรื่องปัญญา

จากการวิจัยพบว่า ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้หรือพระพุทธรูปไม้เมืองเลย มีพัฒนาการมายาวนานนับศตวรรษแล้วจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันตามลำดับกล่าวคือ พระพุทธรูปไม้มีจุดกำเนิดมาจากแนวความคิดปรัชญาทางศาสนา มากำหนดโครงสร้างของสังคมได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิตที่ดำเนินการสืบทอดเป็นมรดกอย่างต่อเนื่องด้วยความมีศรัทธาแรงกล้าต่อองค์พระพุทธเจ้า ที่คนที่นี่นับถือพระพุทธศาสนาเคารพบูชาถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตัวของคนตลอดจนครอบครัวทำให้เกิดความสุข คตินิยมในการสร้างรูปเคารพจากวัตถุดิบในท้องถิ่น ที่พึ่งเกิดขึ้นและหาได้ยาก

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยความเชื่อถือศรัทธาแรงกล้าต่อพระพุทธเจ้าทำให้มีชนบทรวมเนืองประเพณีที่ตึงงาม มีการสร้างสิ่งสักการบูชา เพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปที่เป็นพระศาสดาของโลก มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเพื่อเป็นพุทธรูบูชา

พระพุทธรูปไม้ที่นำมาศึกษาข้อมูลในการทำสารนิพนธ์ได้ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ไปสำรวจ จากวัดต่างๆ ในเขตหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อนำมาวิเคราะห์ ดูลักษณะทั่วไปของปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ ที่มีพุทธลักษณะที่สมบูรณ์สามารถมองเห็นได้ คุณค่าความงามที่ชาวบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดออกมาจากความรู้ความเข้าใจในลักษณะพุทธปฏิมา ที่คนทั่วไปในปัจจุบันสามารถมองเห็นได้ด้วยตา คือองค์พระพุทธรูปไม้

การวิจัยเรื่องปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้เมืองเลย หรือพระพุทธรูปไม้เมืองเลย ผู้วิจัยได้ศึกษาความเป็นมาของพระพุทธรูปไม้ ตลอดทั้งได้ออกเก็บข้อมูลภาคสนาม สำรวจประชากรที่อยู่ในพื้นที่ตำบล ในเขตอำเภอเมืองเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๔ ตำบล จำนวน ๑๓๑ หมู่บ้านได้สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ พัฒนาการพระพุทธรูปไม้ ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย โดยผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลพระพุทธรูปไม้ที่ปรากฏตามวัดที่สำคัญ ในเขตตำบล อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย แล้วนำมาแยกเป็นปางต่างๆ ได้จำนวนทั้งสิ้น ๙ ปาง คือ

๑. ปางมารวิชัย	มีจำนวน	๕๕๒	องค์
๒. ปางสมาธิ	มีจำนวน	๑๘๓	องค์
๓. ปางห้ามพระสมุทร	มีจำนวน	๑๖	องค์
๔. ปางไสยาสน์	มีจำนวน	๖	องค์
๕. ปางนาคปรก	มีจำนวน	๖	องค์
๖. ปางรำพึง	มีจำนวน	๔	องค์
๗. ปางปาเลไลย์	มีจำนวน	๒	องค์
๘. ปางลีลา	มีจำนวน	๒	องค์
๙. ประทับนั่งในกล่อไม้	มีจำนวน	๕	องค์

พระพุทธรูปไม้ที่ปรากฏให้เห็น จากการสำรวจในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๑๖ องค์

๕.๑.๒ คุณค่าการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้

๑) คุณค่าด้านศิลปะ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของความงาม

คุณค่าด้านศิลปะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของความงามคุณค่าด้านศิลปะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของความงาม ดังนั้นความงามที่ปรากฏออกมาในการสร้างสรรค์งานปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ เป็นเรื่องราวของมนุษย์ ตั้งแต่ ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงยุคปัจจุบัน

๒) คุณค่าด้านศาสนา ได้แก่โบราณวัตถุที่พบในประเทศไทยมากที่สุดคือพระพุทธรูป ที่มีการสร้างขึ้นมาหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนสยามประเทศ เมื่อประมาณ ๑,๐๐๐ ปีกว่ามาแล้ว พัฒนาความเชื่อของคนยุคก่อนว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ศาสดามีตัวตน

๓) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ จากการวิจัยด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์นั้น เป็นการศึกษาเรื่องราวชีวิตของประเทศชาติ ดังนั้นเรื่องราวชีวิตของประเทศชาติ ก็คือความเป็นมาของชนชาติกลุ่มใหญ่ หรือสังคมของมนุษย์ตั้งแต่อดีตที่เชื่อมโยงจนมาถึงปัจจุบัน

๕.๑.๓ ลักษณะขององค์พระพุทธรูปไม้ ที่พบในอำเภอเมือง จังหวัดเลย พระพุทธรูปไม้ที่

พบในจังหวัดเลย มีความงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของสกุลช่างชาวบ้านและสกุลช่างหลวงพระบาง มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๑. พระพุทธรูปไม้ส่วนมากจะสลักเป็นองค์ลอยตัว
  ๒. พุทธลักษณะ ขององค์พระพุทธรูป พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ชวาคว่าที่พระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้ที่พระธรณี (ปางมารวิชัย)
  ๓. พระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ทั้งสองแบตั้งขึ้น เสมอพระอุระ (อก) เป็นกิริยาห้าม(ปางห้ามสมุทร)
  ๔. พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงตามปกติ พักพระชานู (เข่า) เบื้องซ้าย
  ๕. ลักษณะพระพักตร์ยิ้ม พระเนตรโตเรียว มีบางวัดที่เขียนด้วยสีเป็นเส้นขาวดำ
  ๖. ลักษณะยอดพระเกศเป็นรูปทรงข้าวบิณฑ์ คือปลายแหลม และสูงชะลูดค่อนข้างเอียงโค้งไปด้านหลังเล็กน้อย ส่วนทรงพุ่มดอกบัวตูมมีน้อย พระเกศาเป็นปุ่มแหลมเล็ก ยอดพระเมทนีเป็นเปลวเพลิง การสลักพระศอกของพระพุทธรูปไม้ ที่พบในอำเภอเมือง จังหวัดเลย มีบางวัดที่แยกระหว่างพระศอก กับพระวรกายออกจากกัน พบที่วัดวัดอรัญญาวาส บ้านนาแวม ตำบลกกตู๋ และวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ แต่โดยส่วนมากจะมีส่วนของพระเศียรกับพระวรกายเป็นส่วนเดียวกัน โดยมีแท่งพระศอกสลักให้คอดกลมเรียว
  ๗. ลักษณะการสลักสังฆาฏี ส่วนมากนิยมสลักเป็นเส้นตรง หนุนคู่ มักทำให้แนบเนื้อ พาดจากพระพาหาซ้ายลงมาถึงพระนาคิ แยกเป็นชายจีวรให้เห็นบ้างเล็กน้อย ส่วนพระพาหาขวาปล่อยให้เปลือยเปล่า
  ๘. การสลักพระพุทธรูปไม้ โดยให้พระกรสองข้างแยกออกจากพระวรกาย แต่สามารถนำมาต่อกันได้โดยทำเป็นเจาะเป็นรูสลักไว้ด้านแขนข้างพระวรกาย แล้วนำเอาพระกรที่แยกออกมาเสียบที่ตรงจุดที่เจาะเป็นรูสลักไว้แล้ว จะได้พระพุทธรูปไม้ที่มีพระกรสมบูรณ์แบบ
  ๙. ลักษณะการสร้างฐานของพระพุทธรูปไม้ หรือการสร้างฐานชุกชี ช่างพื้นบ้านชาวไทเลยได้มีการแกะสลักหรือได้มีสร้างฐานพระพุทธรูปไม้ค่อนเน้นที่ลวดลาย ส่วนมากจะเป็นฐานเรียบไม่สูงมากนัก ที่พบเป็นส่วนน้อยมากที่มีการแกะฐานเป็นลายบัวคว่ำ บัวหงาย เน้นให้องค์พระมีความสวยงาม
- จากการศึกษา ผู้ศึกษาได้ข้อสรุปลักษณะรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปไม้ ภาพโดยรวมส่วนใหญ่แล้วปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ที่พบในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย เกิดจากฝีมือช่างโบราณที่รับ

อิทธิพลมาจากล้านช้าง ผลงานที่สร้างออกมาค่อนข้างหายาบ เพราะช่างในสมัยโบราณสร้างขึ้นโดยไม่คำนึงถึงสัดส่วนตามลักษณะกายวิภาค งานออกมาเลยเป็นงานที่หายาบไม่ประณีต มีสัดส่วนไม่สมดุล เพราะช่างที่แกะสลักไม่คำนึงความสวยงามเกินไปกว่าประโยชน์ทางด้านความเชื่อมากกว่า ต่อมาหลังจากนั้นสกุลช่างเมืองเลยได้รับอิทธิพลมาจากล้านนาและล้านช้าง จากหลักฐานที่พบพระพุทธรูปที่วัดโพธิ์ชัยมงคล ที่บ้านถิ่น ตำบลนาโง่ง พระพุทธรูปไม้จันทน์ ที่นำมาจากเมืองเวียงจันทน์ เป็นงานศิลปะล้านช้าง ผสมล้านนา การกำหนดรูปลักษณะจึงมีความละเอียดมากขึ้น งานปฏิมากรรมพระพุทธรูปจึงมีความสวยงามมากยิ่งขึ้น เช่นพระพุทธรูปไม้ที่เป็นพระประธานที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน เป็นต้น

ขอบเขตของการศึกษาในการศึกษาสารนิพนธ์นี้ เป็นการศึกษา ความเป็นมา วิเคราะห์ความสำคัญ จากพระพุทธรูปไม้ที่พบในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย แยกเป็นพุทธลักษณะต่างๆ โดยศึกษาตั้งแต่การกำเนิดพระพุทธรูปจนถึงพระพุทธรูปไม้ที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยมีเอกสารวิชาการเป็นข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตดังนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลพระพุทธรูปไม้ที่ปรากฏตามวัดที่สำคัญ ในเขตตำบล อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ตลอดจนศึกษาข้อมูลจาก บุคคลที่เกี่ยวข้อง และพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในชุมชน ที่มีพบพระพุทธรูปไม้ในพื้นที่ ๑๔ ตำบล อำเภอเมือง จังหวัดเลย ระยะเวลาในการศึกษา ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย พระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม ๒๕๔๘ ถึงสิงหาคม ๒๕๔๙

วิธีการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้หรือพระพุทธรูปไม้เป็นการศึกษาข้อมูลในเชิงคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาซึ่งได้จากเอกสาร โดยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งเอกสารออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรกเกี่ยวกับความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของพระพุทธรูป การกำเนิดพระพุทธรูป, กลุ่มที่สอง ศึกษาประเภทของปางต่างๆ โดยผู้จัดทำได้ออกศึกษาตามแหล่งข้อมูล ประกอบด้วย ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในท้องถิ่น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบและแนวทางในการศึกษา การสัมภาษณ์และจากการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วจึงรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และตีความสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อเรียบเรียงผลแล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการกำเนิดพระพุทธรูปมีทฤษฎีกำเนิดพระพุทธรูป ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ แต่มีประเด็นที่ ไม่พบหลักฐานทางด้านศิลปวัตถุ จึงเกิดความเชื่อ คือ เชื่อว่าพระพุทธรูปเกิดมาในสมัยพระพุทธรองค์ยังทรงพระชนชีพอยู่ ในหนังสือ ของพระดังซัมจัง ซึ่งเดินทางเข้าอินเดีย ได้

กล่าวถึงพระเจ้าอูเทน เมืองโกสัมพี สร้างพระพุทธรูปไม้จันทน์บูชาพระพุทธองค์ และพระเจ้าปเสนทิโกศล เมืองสาวัตถี ก็ได้มีการสร้างพระพุทธรูปเหมือนกัน ความเชื่อว่า เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ามิลินท์ หรือเมนันเดอร์ เป็นกษัตริย์ซึ่งครองอินเดีย โดยมีเมืองหลวงที่ เมืองสาละ นับเป็นยุคแรกแห่งการสร้างพระพุทธรูป ลักษณะของพระพุทธรูปประติมากรรม และความเชื่อที่ว่าเกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะ มหาราช ปกครองอินเดียเหนือโดยมีศูนย์กลางที่เมืองปุระปุระ หรือเปชวาร์ สมัยพระเจ้ากนิษกะ สร้างตามแนวพุทธลักษณะศิลปะผสม กรีก-โรมัน เข้ามาเผยแพร่ในอินเดีย จึงมีการสร้างรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีลักษณะคล้ายคลึงมนุษย์ขึ้นเป็นครั้งแรก ในสมัยพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กษณะ (พ.ศ. ๖๖๒-๗๐๒) โดยนำเอารูปแบบของเทพพระเจ้ามาสร้าง จึงบังเกิดเป็นพระพุทธรูปองค์แรกของโลกที่แคว้นคันทาราช คือ คันทาระ

ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของไทย กล่าวกันว่าดินแดนไทยได้มีการสร้างศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่มีรูปแบบและสัญลักษณ์เฉพาะทางด้านประติมากรรมวิทยา การสร้างพระพุทธรูปและศิลปกรรมลักษณะอื่นๆ กล่าวโดยรวมแล้ว มีอยู่หลายสกุลช่างสำคัญ ได้แก่ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปในสมัยศิลปะทวารวดี เป็นสมัยที่เก่าแก่ที่สุด และได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียมาก ปางต่างๆ ที่นิยมสร้างกันได้แก่ วิตรรกมูทรา (ปางทรงแสดงธรรม) อภัยมูทรา (ปางอภัยทาน ปางห้ามสมุทร) ปางมารวิชัย ปางตรัสรู้ (ปางสมาธิ) พระอิริยาบถ และปางที่เป็นที่นิยมสร้างน้อยกว่าที่ได้กล่าวมาแล้วได้แก่ ปางถวายเนตร ปางประดิษฐานรอยพระบาท ปางประทับยืน ปางอุ้มบาตร ปางนาคปรก ปางลีลา (ซึ่งหมายถึงพระพุทธรูปเมื่อเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) ปางไสยาส ซึ่งมักสร้างขนาดใหญ่ และมักหมายถึงพุทธประวัติตอนเสด็จสู่มหาปรินิพพาน) สรุปได้ว่าพระพุทธรูปต่างๆจะอยู่ในอิริยาบถหนึ่งใน ๔ อิริยาบถ ได้แก่ นั่ง ยืน นอน เดิน ซึ่งรวมปรากฏอยู่ในพุทธประวัติตอนพระพุทธรูปทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ ที่ได้ต้นมะม่วง ณ เมืองสาวัตถี

การสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขึ้นมานิยมสร้างตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติ นับแต่ประสูติ ตรัสรู้ จนปรินิพพาน แสดงพุทธประวัติ ตอนใดตอนหนึ่ง ของพระพุทธองค์ การสร้างลักษณะรูปแบบต่างๆ จึงเรียกว่า ปาง นอกจากปางแล้วยังมีการเรียกชื่อตามลักษณะท่าที่ เรียกว่า มูทรา

ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้หรือพระพุทธรูปไม้เมืองเลยเป็นศิลปวัตถุที่มีความเชื่อทางด้านศาสนา เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวไทยเลย จึงมีพระพุทธรูปประติมากรรมพระพุทธรูปไม้

หรือพระพุทธรูปไม้ ที่สร้างขึ้นปรากฏอยู่ทั่วไปตามวัด ในเขตอำเภอต่างๆทั่วจังหวัดเลย โดยเฉพาะ อำเภอเมืองเลย ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อ เทคนิคและวิธีการสร้างโดยการเลือก อกวัสศูประเภทไม้นำมาใช้ในการแกะสลัก พระไม้ที่พบในเขตอำเภอเมืองเลย

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การสร้างปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ ของชาวบ้านในอำเภอเมืองเลย มีสาเหตุการสร้าง กล่าวคือสมัยก่อนจังหวัดเลยอยู่ในถิ่นกันดารห่างไกลจากเมืองหลวงมาก ไม่สามารถนำปูนหรือโลหะ มาสร้างเป็นพระพุทธรูปได้ ชาวบ้านจึงเลือกไม้ที่เป็นมงคล นำมาสลักเป็นพระพุทธรูปไม้ เพื่อได้กราบสักการะบูชา อีกสาเหตุหนึ่งอาจเป็นการเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นชาวไทยเลย ที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวล้านช้าง เพราะ จังหวัดเลย เป็นจังหวัดที่อยู่ติดแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การที่คนในยุค ก่อนนั้นเป็นบ้านที่เมืองน้อง คนไทยเลย กับคนทางหลวงพระบางยังติดต่อไปมาหาสู่กัน หรืออาจมีการ อพยพครอบครัวมายังดินแดนฝั่งไทย การนำเอาวัฒนธรรมของลาวเข้ามายังดินแดนไทย แล้วนำมา ผสมผสานกับวัฒนธรรมของไทย การสร้างพระพุทธรูปไม้มาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปไม้ที่พบอยู่ตามวัดต่าง ๆ มีวิวัฒนาการทางความเชื่อ และวิธีการการสร้างตามแบบอย่างจากอิทธิพลของล้านช้าง และล้านนา ตลอดจนแบบอย่างที่ได้รับ ความรู้มาจากอินเดียของคนในสมัยก่อน

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพัฒนาการพระพุทธรูปไม้ถ้ากล่าวถึงพัฒนาการตั้งแต่กำเนิด พระพุทธรูป ต่อมาถึงวิวัฒนาการการสร้างแต่ละยุคสมัย กระทั่งจนถึงปัจจุบัน เรื่องราวเกี่ยวกับ พระพุทธรูปตามตำนานที่กล่าวว่า นานนับศตวรรษแล้วที่ชาวไทยมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับ พระพุทธศาสนา นำแนวคิดปรัชญาทางศาสนา มากำหนดโครงสร้างของสังคมได้อย่างสอดคล้อง กลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิตที่ดำเนินการสืบทอดเป็นมรดกอย่างต่อเนื่องด้วยความมีศรัทธาแรงกล้า ต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่คนทั่วไปเคารพบูชาถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตัวของคนตลอดจน ครอบครัวทำให้เกิดคตินิยมในการสร้างรูปเคารพจากวัตถุดิบในท้องถิ่น ที่ฟุ้งเกิดขึ้นและหาได้หลังจาก ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนา ก็ได้กระจายไปสู่ดินแดนต่างๆ โดยจากการ เผยแผ่ของพระธรรมทูต มีพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้การอุปถัมภ์ในสมัยการทำสังคายนา พระธรรม วินัยครั้งที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ว่าพระพุทธศาสนา ได้เข้ามาสู่แคว้นสุวรรณภูมิ ราวพุทธศักราช ๕๐๐ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป การ เผยแพร่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้นก็เป็นปัจจัยทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามาเจริญรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้า

อโศกมหาราช สมัยนั้นดินแดนยังเป็นถิ่นฐานของชาติละว้าราชธานีอยู่ ณ เมืองนครปฐม ดินแดนแคว้นแคว้นชื่อว่า ทวาราวดี ตามเชื่อในจดหมายเหตุว่า สุวรรณภูมิประเทศ เมืองที่มีดินแดนที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ หรือประเทศไทยในปัจจุบัน ศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีงามทำให้สังคม โลกมีอารยธรรมที่ดี มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสืบทอดมรดกอย่างต่อเนื่องด้วยความเชื่อถือศรัทธาแรงกล้าในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำให้มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีการสร้างสิ่งสักการบูชา เพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ที่เป็นพระศาสดาของโลก

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

สารนิพนธ์นี้สำเร็จขึ้นได้จากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำหนังสือพิมพ์เพื่อนครู ในการเป็นผู้สื่อข่าวทำให้มีโอกาสพบเจอภักชยานมิตรที่ดี และได้ถ่ายทอดความรู้บางสิ่งที่ยังไม่รู้ให้ ส่วนการออกพื้นที่นั้นในเรื่องข่าวสารข้อมูลในอาชีพนักข่าวอีกอาชีพหนึ่งทำให้มีโอกาสได้ไปเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากแหล่งข้อมูลจริงตามตำบล ๑๔ ตำบล และหมู่บ้าน ๑๓๑ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอเมืองเลย เป็นการเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านและส่วนที่ได้มากกว่านั้นคือ การได้เข้าไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่นอกจากตำรา ยิ่งผลประโยชน์อีกด้านหนึ่งคือการได้ข้อมูลข่าวสารจากชาวบ้าน แหล่งท่องเที่ยว ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนทั้งได้มีโอกาสเขียนคอลัมน์เที่ยวไปในถิ่นเลย ถ้าผู้ที่จะมาศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธปฏิมากรรมที่ทำจากไม้ต้องมีใจรักด้านนี้และต้องมีโอกาสได้ไปเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากแหล่งข้อมูลจริง ศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดในด้านเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่สำคัญด้านพระพุทธศาสนา และส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป ที่สำคัญต้องลงพื้นที่จริงๆด้วย

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เชื่อว่าประสบการณ์แห่งการค้นพบเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย น่าจะเป็นข้อมูลที่สำคัญนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังสำหรับผู้ที่สนใจ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียน อบต. สภาวัฒนธรรมอำเภอ สภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย ควรเห็นคุณค่าของมรดกที่มีค่ายิ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างน้อยควรมีหน่วยงานเบื้องบนขึ้นไปให้ความสำคัญ จะเป็นประโยชน์กับผู้สนใจสามารถนำไปอ้างอิงได้ เพราะข้อมูลจากผู้วิจัยศึกษามาเป็นข้อมูลที่สามารถ

สืบค้นได้จากแหล่งข้อมูลจริงหน่วยงานที่สามารถนำไปใช้ได้ เช่น โรงเรียน ห้องสมุดในสถาบันทางการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยทุกวิทยาเขต สำนักพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ได้พยายามแสดงความชัดเจนเกี่ยวกับปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ ออกมาทั้งในแง่ของทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พัฒนาการ กำเนิดของพระพุทธรูป อันเป็นข้อมูลที่สำคัญที่จะทำให้ผู้สนใจมีความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปไม้ไม่ได้ทั้งหมด จึงเสนอแนวทางสำหรับผู้ที่จะมาศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้เมืองเลย ไว้ ๔ ประเด็น คือ

๑. ควรศึกษาความแตกต่างเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ที่สร้างในสมัยโบราณ กับพระพุทธรูปไม้สมัยใหม่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ ของคนในจังหวัดเลยกับคนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบสกุลช่างแกะสลักพระพุทธรูปไม้ ของศิลปกรรมล้านนา กับศิลปกรรมล้านช้าง

๓. ควรศึกษาพุทธลักษณะของพระพุทธรูปไม้พระพุทธรูปไม้ ที่มีศิลปะ การใช้สี การแกะลวดลายลงบนฐานพระที่พบอยู่ตามวัดและยังเหลืออยู่ใน ในเขตอำเภออื่นของจังหวัดเลย

๔. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ประติมากรรมพระพุทธรูปไม้ในประเทศไทย

บรรณานุกรม

๑. หนังสือทั่วไป

- คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย. มงคลัตถทีปนี แปล. เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- จวน อูฐรายี. มงคลในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.
- เฉลิมพล ไสมอินทร์. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖.
- ไชยศรี ศรีอรุณ. พระพุทธรูปปางต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖.
- ดอกบัวขาว และภิกษุ ตั้งคณะสิงห์. หินยาน - มหายาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๐๗.
- ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณุสภา, ๒๕๑๘.
- เทพพร มังธานี. พุทธประวัติฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๒.
- ทศพล จังพานิชย์กุล. พระพุทธรูป มรดกล้ำค่าในเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คอมม่า, ๒๕๔๕.
- นิยม วงศ์พงษ์คำ ผศ. และคณะ. พระไม้อีสาน. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ มหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. สมุดภาพพระพุทธประวัติ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘.
- บุญมี แท่นแก้ว, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๕.
- บุญศรี ตาแก้ว. ธรรมเนียมประเพณีอีสาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.ธรรมกัณฑ์, ๒๕๒๕.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,
กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พี.นิตติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระมหาสยام. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวय,
๒๕๔๖.

พลาติคัย สิทธิธัญกิจ. ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับเสริมการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทตฤตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๗.

สุโขทัยธรรมาราช, มหาวิทยาลัย. มนุษย์กับอารยธรรม ประเภทของศิลปะ. กรุงเทพมหานคร :
อรุณาการพิมพ์, ๒๕๓๘.

วุฒิชัย มูลศิลป์. ประวัติศาสตร์ชาติไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
จำกัด, ๒๕๔๗.

สมเกียรติ โล่เพชรรัตน์. วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะ พระพุทธรูปใน
เอเชีย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),
๒๕๒๖.

สุชีพ ปุญญาอนุภาพ. ประวัติศาสตร์ศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมศาสตร์, ๒๕๔๐.

เสฐียร พันธงสี. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ,
๒๕๔๒.

เสถียร โภธินันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : สำนักพิมพ์
บรรณาการ, ๒๕๑๓.

สงวน บุญรอด. ศิลปะกับมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ศาสตราจารย์. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.

อารี สุทธิพันธ์. ศิลปะนิยม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กระดาศสา, ๒๕๒๘.

๒.วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์

บุษบา กิติจันทรโรภาส. "คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปไม้ในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม".

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
๒๕๓๙.

พรพิทักษ์ แม้นศิริ. "เทศกาลกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลยกับวิถีไทยเลย".

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,
๒๕๕๕.

พระมหาทองสุข สุภโร (แสงดาว). "อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิถีไทย". วิทยานิพนธ์
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๕๕.

๓. สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายคำ สุริยะ. ชาวบ้าน. ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายทองคำ อุดทะคำ. ชาวบ้าน. ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ ดอกไม้ เพชรอ้อม. ชาวบ้าน. ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ ดนุพล ไชยสินธุ์. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางมี สุขยะชัย. ชาวบ้าน. ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ ทอน โฉมนคร. ชาวบ้าน. ๘ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายปึก แก้วคำพา. ชาวบ้าน. ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายพุก อุตธา. ชาวบ้าน. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ แพง น้อยดี. ชาวบ้าน. ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ เมฆ วงศิริ. ชาวบ้าน. ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นางบัวลา ภักดิ์มี. ชาวบ้าน ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ ประพนธ์ พลอยพุ่ม. นายกสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย. ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายปิ่น จันดาศรี. ชาวบ้าน. ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายลู เต้จั้น. ชาวบ้าน. ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ สุวิบูลย์ จำบุญศิริ. ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดเลย. ๒๐ มกราคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ สัมฤทธิ์ สุภามา. ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย. ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายไส สิริกันรัตน์. ชาวบ้าน. ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายหวั่น ก้อมมณี. ชาวบ้าน. ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายอำคา สุวรรณไกรสร. ชาวบ้าน. ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระบุญเลี้ยง ปุณฺณทโร. เจ้าอาวาส. ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูรัตนธรรมานุยุต. เจ้าอาวาส, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๘.

- สัมภาษณ์ พระครูวิชิตธรรมกร. ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระครูวีระธรรมโสภณ. เจ้าอาวาส. ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระครูสุขสันต์ศิริปญฺโญ. เจ้าอาวาส. ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระครูสมถะวรมิตร. เจ้าอาวาส. ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระครูอรุณวรวิวัฒน์. ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระครูสุขุม บุญโสภณ. เจ้าอาวาส. ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระอธิการกิ่ง มหาปญฺโญ. เจ้าอาวาส. ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระอยู่ ดิสรโณ. เจ้าอาวาส. ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระสน ปภัสสโร. เจ้าอาวาส. ๒๕ สิงหาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระสุวัฒน์ อภิวิฑฒโน. เจ้าอาวาส. ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระน้อย ฐานกโร. เจ้าอาวาส. ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระสุวัฒน์ อภิวิฑฒโต. เจ้าอาวาส. ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระศิลป์ พรหมโชโต. เจ้าอาวาส. ๒๕ สิงหาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระมหาสุริยา สุนทรธมฺโม. ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระสถิตย ฐิตธมฺโม. เจ้าอาวาส. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระภิกษุกว้าง. ๑๕ กันยายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระเดือน ญาณทีโป. ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระทองดำ อุตทะคำ. ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระมงคล โพธิวตร. ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระมัน ฐิตปญฺโญ. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระวิน วิสุทธสีโล. ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระวิราศ ปสิโก. ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระสน ปภัสสโร. ๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระแท้ ฐานุตโตโร. ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ พระโอบบุญ ปุญญกาโม. ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
ข้อมูลจังหวัดเลย

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ข้อมูลจังหวัดเลย

๑. ประวัติความเป็นมาและการจัดตั้งเมืองเลย

เลยเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ตั้งอยู่ตอนบนสุดของภาคอันเป็นรอยต่อที่เชื่อมระหว่างภาคเหนือกับภาคอีสาน มีอาณาเขตติดลำน้ำโขงเป็นระยะทางยาวประมาณ ๑๙๕ กิโลเมตร ซึ่งเป็นพรมแดนคั่นกลางระหว่างจังหวัดเลยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ทางด้านแขวงไชยะบูลีและแขวงเวียงจันทน์ ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ดังกล่าว กอปรกับวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวเลยมีความหลากหลายและมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรม ซึ่งผ่านการสั่งสมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาจนทุกวันนี้ จังหวัดเลยมีตราประจำจังหวัดและธงประจำจังหวัดเป็นรูปองค์พระธาตุศรีสองรักซึ่งเป็นปูชนียสถานสำคัญที่ชาวไทเลยเคารพสักการะ มีสีฟ้าเป็นสีประจำจังหวัดและมีต้นไม้ประจำจังหวัด คือ ต้นสนสามใบ โดยมีคำขวัญว่า เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม อันแสดงถึงภาพลักษณ์ของจังหวัดเลยได้อย่างเด่นชัด

จังหวัดเลย จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พุทธศักราช ๒๔๙๖ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดสั่งให้พระยาท้าวน้ำออกสำรวจจับบัญชีไพร่พลและเขตแขวงของประเทศไทย ซึ่งอยู่ติดชายแดน ริมฝั่งโขงตรงข้ามเมืองหลวงพระบาง ได้พบศูนย์กลาง ที่หมู่บ้านแ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหมาน และแ่อาณาเขตไปถึงแม่น้ำเลยทางทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นที่ราบ อุดมไปด้วยแหล่งน้ำมีพลเมืองหนาแน่นจึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล เพื่อทรงทราบ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็นเมืองหลักชื่อตามนามของแม่น้ำเลยว่า "เมืองเลย"

ก่อนหน้านั้นในยุคก่อนประวัติศาสตร์ชาติไทย มีหลักฐานจากการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นถึงชุมชนที่เข้ามาอยู่ในจังหวัดเลยหลายกลุ่มหลายเมือง มีการก่อตั้งชุมชนมาก่อนนานแล้ว อาทิ จากข้อความที่จารึกบนฐานองค์พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่แสดงให้เห็นถึงการมีเมืองมาก่อนแล้วหลายเมือง เช่น เมืองหล่มเก่า เมืองด่านซ้าย เมืองด่านขวา เมืองเซไล และเมืองเชียงคาน เป็นต้น หรือจากการศึกษาของอดีตปราชญ์เมืองเลย นายสาร สารทัศนานันท์ ที่กล่าวไว้ว่า "...ชาวเมืองเลยพื้นเมืองแท้เป็นชาวไทยเผ่าหนึ่งซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเผ่าไทยโบราณ และเดิมคงจะอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ทางตอนใต้ประเทศจีน แล้วอพยพมาตาม ลำน้ำโขงมาอยู่ในบริเวณอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเรียกว่าไทยน้อย ต่อมาจึงอพยพเข้า

มาอยู่ในท้องที่จังหวัดเลยปัจจุบัน เข้าใจว่าได้อพยพเข้ามาก่อน ค.ศ. ๑๕๐๐^๑ คือ ก่อนตั้งกรุงสุโขทัย และแย่งแยกกันออกเป็นหลายสาย โดยคงจะพากันมาตั้งบ้านเล็กเมืองน้อยขึ้น ในบรรดาเมืองที่คนไทยมาตั้งอยู่ในเขตจังหวัดเลย สมัยก่อนคงมีหลายเมืองซึ่งปัจจุบันกลายเป็นเมืองร้างไปแล้ว เช่น เมืองด่านขวา ในท้องที่อำเภอท่าลี่ นครหงส์ในอำเภอปากชม ภูครั่ง และภูท่งในอำเภอภูเรือ เป็นต้น

๒. ความเป็นมายุคก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดความเป็นมาของจังหวัดเลย ได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงในท้องที่อำเภอเชียงคาน เป็นพวกเครื่องมือหินกะเทาะทำจากหินกรวดแม่น้ำ และเศษภาชนะดินเผา นักโบราณคดีมีความเห็นว่ามีลักษณะคล้ายเครื่องมือหินยุคก่อนด้านเกษตรกรรมที่มนุษย์ยังชีพด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชพันธุ์เป็นอาหารแบบวัฒนธรรมโรบินเทียนตอนปลายอายุราว ๙,๐๐๐ ปี นอกจากนี้ยังได้พบฐานในยุคหลังลงมา คือ เครื่องมือหินขัด ในท้องที่อำเภอท่าลี่ อำเภอปากชม และอำเภอเชียงคานตอนเหนือ ต่อลงมาตามแนวที่ราบตอนกลางและตอนใต้ของจังหวัด ในบริเวณอำเภอเมืองเลย และอำเภอวังสะพุง ซึ่งมีอายุราว ๕,๐๐๐ ปี สันนิษฐานว่าคงเป็นศิลปะร่วมสมัยกับแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงที่จังหวัดอุดรธานี รวมทั้งภาพเขียนสีในถ้ำและเพิงผาบริเวณอำเภอเมือง และอำเภอภูกระดึงอีกหลายแห่ง

๒.๑ ยุคสัมฤทธิ์ (๔๐๐๐ - ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว) โดยพบหลักฐานอยู่หลายแห่งของเมืองเลย แสดงให้เห็นว่าในท้องที่จังหวัดเลยนั้นมีมนุษย์อาศัยอยู่เป็นเวลานานมาแล้ว อย่างน้อยก็ตั้งแต่ยุคสังคml่าสัตว์มาแล้ว

๒.๒ ยุคประวัติศาสตร์ พบหลักฐานที่เป็นแท่งหินสลัก หรือเสมาหิน ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมในยุคทวารวดี (พ.ศ. ๑๒๐๐ - ๑๖๐๐.) ซึ่งมีกระจายอยู่ในบริเวณอำเภอวังสะพุง รวมทั้งที่พบร่องรอยของกำแพงเมืองโบราณปรากฏอยู่เชื่อกันว่า คือเมืองเซเลอว หรือเซไล ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว โบราณคดีค้นพบในจังหวัดเลยนั้นถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มที่สามคือ โบราณคดีที่พบบริเวณแอ่งสกลนคร ซึ่งปรากฏอยู่ในเอกสารรายงานการสำรวจทางโบราณคดีของดอนน์ ไบยาร์ด (Donn Bayard) ชื่อ (Pa Mong Archaeological Survey Programme ๑๙๗๕ - ๑๙๗๙) ส่วนมากพบโบราณคดีในเขตจังหวัดเลยที่อำเภอวังสะพุง โดยถูกเคลื่อนย้ายออกมาจาก

^๑ วัฒนธรรมจังหวัด, พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดเลย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรมศิลปากร, กระทรวงมหาดไทย, ศึกษาธิการกระทรวง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

แหล่งเดิม หลักฐานต่างๆ ที่ค้นพบนี้ให้เห็นว่ากลุ่มชนโบราณที่อาศัยอยู่ในแถบจังหวัดเลย มีลักษณะที่เป็นกลุ่มชนในสังคมก่อนเกษตรกรรม หรือสังคมล่าสัตว์ในระยะเริ่มแรก แล้วต่อมาก็ได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นสังคมเกษตรกรรม โดยที่อาจเป็นกลุ่มชนเดียวกันที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง หรืออาจเป็นกลุ่มชนอื่นที่อพยพเข้ามาก็ได้ เมื่อพิจารณาจากการศึกษาของนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีในยุคนี้ จึงพบว่าบุคคลที่อยู่อาศัยในจังหวัดเลยนั้น มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน อดีตหัวหน้าสำนักงานจังหวัดเลย กล่าวว่า ประวัติศาสตร์จังหวัดเลยตรงกับสมัยอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐ มีหลักฐานที่ได้กล่าวถึงเมืองเลย แรกตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง แต่มีเมืองในท้องที่จังหวัดเลย ตั้งมาก่อนแล้วหลายเมือง เช่น เมืองด่านซ้าย เมืองเซไล และเมืองเชียงคาน เป็นต้น เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่จารึกไว้เป็นหลักฐานคือ จารึกที่ฐานองค์พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

สอดคล้องกับการศึกษาของ นักประวัติศาสตร์โบราณคดีอีกหลายท่านที่พบว่า มีภาพเขียนสี ศิลปะถ้ำ เครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หลักฐานจากศิลาจารึก หลักฐานที่เป็นโบราณสถาน และจดหมายเหตุ ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นร่องรอยของมนุษย์ในอดีตที่เคยอยู่อาศัยในบริเวณนี้มาก่อน เมื่อประมวลจากหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เช่น ศิลาจารึกวัดห้วยเห่า (เห่า) หรือวัดวังแท่นใกล้หมู่บ้านท่าข้าม อำเภอเมืองเลย หลักฐานโบราณสถานที่ตั้งของวัดศรีภูมิ อยู่ในเขตเทศบาลเมืองเลย และจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ ๓ สรุปได้ว่ามีชุมชน หรือมีเมืองมาก่อนการก่อตั้งเมืองอย่างเป็นทางการ ถึงกว่าสองร้อยปี หรืออย่างน้อยที่สุด ก็เป็นชุมชน มาก่อนถึงยี่สิบหกปี สอดคล้องกับการศึกษาของนักประวัติศาสตร์โบราณคดี และนักมนุษยวิทยาอีกหลายท่านที่ค้นพบร่องรอยมนุษย์ในบริเวณพื้นที่จังหวัดเลยในอดีต เช่นการค้นพบแหล่งศิลปะถ้ำในเขตอำเภอภูกระดึงของเจมส์ เพนนี่ (James Penny) การค้นพบภาพเขียนสีอยู่บนเพิงผาวัดถ้ำผา อำเภอเมืองเลย หรือร่องรอยการตัดหินแกรนิตที่ถ้ำพระ บ้านกกตู อำเภอเมืองเลย หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเหล่านี้ ล้วนแสดงให้เห็นถึงร่องรอยมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่จังหวัดเลยมาก่อนทั้งสิ้น

จากประวัติและความเป็นมาดังกล่าว สามารถสรุปได้ตามเอกสารแนะนำจังหวัดเลยเล่มล่าสุด พ.ศ. ๒๕๔๙ ซึ่งได้สรุปประวัติและความเป็นมาของจังหวัดเลยในอดีตซึ่งแบ่งเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ โดยสรุปคือ เมื่อ เก้าร้อยปี ยุคหิน วัฒนธรรมโฮบีนเนียนตอนปลาย ครั้งที่มนุษย์ยังเร่ร่อนยังชีพด้วยการเก็บของป่าล่าสัตว์และเก็บพืชพันธุ์ในป่าเป็นอาหาร มีการค้นพบหลักฐานพวกเครื่องมือหินกะเทาะซึ่งทำจากหินกรวดแม่น้ำ และเศษภาชนะดินเผาบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ในท้องที่อำเภอเชียงคาน จากนั้นในยุคห้าพันปี ยุคหิน ร่วมสมัยกับแหล่ง

โบราณคดีบ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี มีการค้นพบหลักฐานคือเครื่องมือหินขัด เช่นขวานหินขัด และ กำไลหินกระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ เกือบ ๑๐๐ แห่ง ในท้องที่อำเภอท่าลี่ อำเภอปากชมและ อำเภอเชียงคานทางตอนเหนือต่อลงมาตามแนวที่ราบตอนกลางและตอนใต้ของจังหวัด ในบริเวณ อำเภอเมืองเลยและอำเภอวังสะพุง ช่วง ๔๐๐๐-๒๐๐๐ ปี ยุคสัมฤทธิ์พบหลักฐานที่ทำให้ สันนิษฐานได้ว่ามีการขุดแร่เหล็กและทองแดงในบริเวณอำเภอปากชมและอำเภอเมืองเลยขึ้นมาใช้ ในยุคประวัติศาสตร์นั้นสรุปได้ว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๗ ในสมัยทวารวดีพบใบเสมาหินที่ ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เกิดการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้น สามแห่งในพื้นที่จังหวัดเลยคือบ้านเซไล^๖ ในที่ราบลุ่มตอนกลางของจังหวัด เมืองเชียงคานทาง ตอนเหนือติดริมฝั่งแม่น้ำโขง และเมืองด่านซ้ายทางทิศตะวันตก เมืองทั้งสามแห่งนี้ และเมือง ไกลเคียงอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง ต่อมาอาณาจักรล้านช้างและเมืองเชียง คานตกเป็นประเทศราชของไทยในสมัยกรุงธนบุรี จากนั้นเลยจึงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นจังหวัด ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาสันนิษฐานว่าคนเมืองเลยหรือเรียกกันว่า ไทเลย นั้นสืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรหลวงพระบาง โดยมีการใช้ภาษาพูดที่มีสำเนียงคล้ายคลึงกัน เรียกว่า ภาษาไทเลย ซึ่งมีความแตกต่างจากภาษาอีสานในจังหวัดอื่นๆ ภาษาพูดของชาวไทเลยมี เส้นที่ แตกต่างจากภาษาอีสานทั่วไป ต่อมาได้มีคนทางภาคอีสานอพยพย้ายถิ่นฐานครัวเรือนมา ตั้งอยู่ในจังหวัดเลยมากขึ้นเพราะเป็นที่เข้าใจว่าสภาพพื้นที่ของจังหวัดเลยยังอุดมสมบูรณ์ไม่แห้ง แล้งเหมือนจังหวัดอื่นในภาคอีสาน กลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากถิ่นอื่นปรากฏอยู่ในอำเภอต่างๆ สามารถแบ่งได้ดังนี้

คนอำเภอเชียงคาน มีกลุ่มคนไท ๒ กลุ่ม คือ ไทดำ และไทพวน ไทดำอพยพมาจากเมือง เมืองเชียงขวาง แคว้นพวน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คนไทพวนนั้นมีราก เดิมอยู่ที่เมืองเตาไห (อยู่ห่างจากเมืองหลวงพระบางไปประมาณ ๓ กิโลเมตร) ต่อมาถูกพวกจีนฮ่อ กุลาและเงี้ยว รุกรานจึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนุโฮม และบ้านกลางอำเภอเชียงคาน

คนอำเภอด่านซ้าย บางส่วนมาจากอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก คนอำเภอวังสะพุง ส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมที่ตั้งรกรากมานาน มิได้อพยพมาจาก ถิ่นอื่นคนอำเภอผาขาว ส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอสีชมพู จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัด ขอนแก่น คนกิ่งอำเภอเอราวัณส่วนมากเป็นไทยครัวที่อพยพถิ่นฐานมาจากจังหวัดต่างๆทางภาค อีสาน เพื่อมาทำอาชีพเกษตรกรรม

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

จากการที่เมืองเลยมีประวัติการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนาน ไทเลย และกลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากถิ่นอื่นมาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันทั้งชาวไทยดำและไทพวน ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวไทยหลวงพระบางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเซไล ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๙๖) ได้ย้ายมาอยู่บ้านแห่หรือ (บ้านแฮ่ในปัจจุบัน) และได้ตั้งบ้านเมืองเรียกว่า เมืองเลย นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ชาวไทเลยมีวิถีชีวิตความเป็นแบบเรียบง่ายอยู่อย่างสงบและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น เช่นการเข้าวัดฟังเทศน์ในวันพระ การทำบุญในประเพณีดั้งเดิมต่างๆ เช่น ประเพณีบุญหลวง ประเพณีการทำบุญเข้าพรรษา งานนมัสการพระธาตุดินแทนและงานประเพณี ทั้ง ๑๒ เดือน ที่เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ นอกจากนี้คนเลยยังมีเอกลักษณ์ที่สำเนียงการพูดที่แปลก นุ่มนวล สุภาพ อ่อนโยน พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่โหวกหก่า ยิ้มแย้มแจ่มใส และไม่ค่อยพูดเสียงดังยามเอ๋ยเอื้อนก็มีศัพท์สำเนียงอ่อนหวานนุ่มนวลละม้ายคล้ายการพูดของชาวหลวงพระบาง วิถีชีวิตชาวไทเลยเวลามีแขกมาเยี่ยมเยือน ต้อนรับผู้มาเยือนด้วยความเป็นกันเองและอภัยค้ำไมตรีอันดีถือว่าผู้มาเยือนเหมือนญาติ "

จากข้อมูลดังกล่าวมา ผู้วิจัยสันนิษฐานได้ว่า ชาวเลยอยู่อาศัยในบริเวณแห่งนี้มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนพัฒนาเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ซึ่งมีระยะเวลาอันยาวนาน ในที่สุดการสังสมวัฒนธรรมของคนในชุมชนจึงได้มีการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนวัฒนธรรมไทยเลยได้ยึดถึงแบบอย่างมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

๓. สภาพทั่วไปของจังหวัดเลย

จังหวัดเลย ตั้งอยู่เหนือสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๕๒๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตรารางกิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้น ๖๓๕,๙๒๑ คน เป็นชาย ๓๒๒,๘๐๓ คน เป็นหญิง ๓๑๓,๑๑๘ คน ลักษณะภูมิประเทศ จะรายล้อมไปด้วยภูเขาทุกด้านตัวจังหวัดเป็นที่ราบมีภูเขาล้อมรอบ ภูมิอากาศ มักมีความแปรเปลี่ยนง่าย เวลาร้อนจะร้อนจัดถึง ๔๐ องศาเซลเซียส เวลาหนาวกลับหนาวจัดถึง ๐ องศาเซลเซียส ถึงกับมีน้ำค้างกลายเป็นน้ำแข็งเรียก "แม่คะนิง" เมืองเลยมีทรัพยากรที่สมบูรณ์ มีภูมิประเทศที่สวยงาม อากาศดีนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจแห่งหนึ่งของภูมิภาควิถีชีวิตของชาวเลยเป็นแบบเรียบง่ายสภาพบ้านเรือนหลังใหญ่ ยกพื้นสูงมีชานยื่นออกไปด้านหน้าและมีเรือนครัว อยู่รวมกันเป็นครอบครัว

"พรพิทักษ์ แม้นศิริ. "เทศกาลกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลยกับวิถีไทยเลย", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย), ๒๕๔๕, หน้า ๒๑-๓๐.

ใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักมีพืชเศรษฐกิจคือฝ้ายมะขาม ดอกไม้เมืองหนาว และ
ยางพารา

๔. สภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดเลยมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ (Absolute Location) ตั้งอยู่ที่เส้นละติจูด ๑๗ องศา ๒๗
ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ ๑๐๔ องศา ๔๗ ลิปดาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตาราง
กิโลเมตร หรือมีเนื้อที่ประมาณ ๗,๑๔๐,๐๐๐ ไร่ ตั้งอยู่เหนือสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ห่าง
จากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๒๐ กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ (ตามเส้นทาง กรุงเทพฯ - ชัยภูมิ
- เลย) ที่ตั้งของจังหวัดเลยอยู่ในแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ สถานที่ตั้งของจังหวัดเลยนั้นติดกับ
ชายแดนต่างประเทศ ๑ ประเทศได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และจังหวัด
ใกล้เคียง ๖ จังหวัด มีอาณาเขตในทิศต่าง ๆ ดังนี้

อาณาเขต

๑) ทิศเหนือ ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำ
เหืองเป็นแนวพรมแดน

๒) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น อำเภอน้ำหนาว และ
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๓) ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย อำเภอนาเยีย อำเภอโนนสะอาด
จังหวัดอุดรธานี อำเภอสุวรรณคูหา อำเภอนาวัง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

๔) ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

๕. สภาพภูมิอากาศ

ภูมิอากาศของจังหวัดเลย มีลักษณะคล้ายภาคเหนือ คือ มีอากาศหนาวเย็นและมีหมอก
ปกคลุมอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดเลยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัด
พาเอาความหนาวเย็นจากประเทศจีนมาอย่างเต็มที่ และทางตอนบนของจังหวัดยังมีภูมิประเทศที่
เปิดโล่ง ลมหนาวจึงพัดผ่านมาเข้ามาโดยไม่มีขุนเขาขวางกั้นความหนาวเย็นนั้น ทำให้เกิด
ปรากฏการณ์น้ำค้างกลายเป็นน้ำแข็ง หรือที่ชาวเลยเรียกว่า “แม่คะนิง” โดยเฉพาะอำเภอภูเรือซึ่ง
เป็นพื้นที่ ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของความหนาวเย็น จนเคยติดอันดับอุณหภูมิต่ำสุด - ๕ องศาเซลเซียส
ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ทั้งยังเป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทยที่เคยมีอากาศหนาวจัด จน
อุณหภูมิลดลงถึง ศูนย์องศาเซลเซียส^๔

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

เครื่องเงิน เครื่องทองประดับ

๔) ชาวไทได้อพยพ มาจากภาคอีสานจังหวัดอื่นๆอพยพเข้ามามากในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นต้นมา บางครั้งเรียกไทคร้ว มาจับจองที่ดินทำเกษตรเป็นหลักทำให้บางหมู่บ้านมีภาษาพูดเป็นไทได้*

งานประเพณีที่สำคัญ นอกจากงานประจำปีตามแบบอย่างของชาวอีสานทั่วไปแล้ว ชาวเลยยังมีงานประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันมา เช่น บุญหลวง งานนมัสการพระธาตุศรีสองรัก บุญข้าวฉี่ บุญแจกข้าว บุญข้าวประดับดิน ประเพณีลงแขก ประเพณีแห่ผีตาโชน งานประเพณีแห่ต้นดอกไม้ เครื่อง งานดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลย งานฤดูหนาว เป็นต้น

๘. การปกครอง

จังหวัดเลย แบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๒ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวังสะพุง อำเภอนาดูน อำเภอเชียงคาน อำเภอท่าลี่ อำเภอภูหลวง อำเภอภูเรือ อำเภอผาขาว อำเภอภูกระดึง อำเภอด่านซ้าย อำเภอปากชม อำเภอนาแห้ว กิ่งอำเภอเอราวัณ และกิ่งอำเภอหนองหิน

๙. สถานที่ท่องเที่ยว

ด้านการท่องเที่ยว นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจและถือเป็นนโยบายสำคัญของจังหวัดที่มีการส่งเสริมมาโดยตลอด งานด้านการท่องเที่ยว จังหวัดเลยมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป จังหวัดเลยมีปัจจัยที่เอื้อต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก ซึ่งได้แก่ เกาะ แก่ง ภูเขา น้ำตก ถ้ำ ป่า ชากดึกดำบรรพ์ แหล่งประเพณี และวัดต่างๆ จำนวน ๙๐ แห่ง ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ๖๒ แห่ง ประเภทประวัติศาสตร์ ๑๒ แห่ง ประเภทวัฒนธรรม ๖ แห่ง ประเภทกิจกรรม ๘ แห่ง และประเภทศิลปกรรม ๒ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ของจังหวัดเลย มีดังนี้

๑) ศาลหลักเมืองเจ้าพ่อกุดป่อง

อำเภอ ตั้งอยู่ริมสวนสาธารณะกุดป่อง องค์ศาลหลักเมืองทำด้วยไม้ราชพฤกษ์ ยอดเสาแกะสลักเป็นรูปหัวเม็ดทรงมณฑล ลงรักปิดทองทั้งองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงพระสุหร่ายและทรงเจิมองค์เสาหลักเมือง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน และได้มีการอัญเชิญเจ้าพ่อกุดป่องให้สถิตอยู่ในศาลแห่งนี้ด้วย

*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

จึงเรียกว่า "ศาลหลักเมืองเจ้าพ่อกุดป่อง"^๖

๒) สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติฯ

ตั้งอยู่ตรงข้ามเทศบาลเมืองเลย เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่อยู่ติดกับแม่น้ำเลย มีเนื้อที่ประมาณ ๒๔ ไร่ มีการจัดสวนไม้ดอกไม้ประดับไว้เป็นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ มีสะพานแขวนให้นักท่องเที่ยวเดินข้าม เข้าไปเที่ยวชมได้อย่างสะดวกสบายใช้เป็นที่พักผ่อนและออกกำลังกายให้กับประชาชนชาวเมืองเลย

๓) แก่งคุดคู้

เป็นเกาะแก่งกลางลำน้ำโขงที่สวยงาม ตั้งอยู่บนถนนสายเชียงคาน-ปากชม ห่างจากตัวเมืองเชียงคาน ประมาณ ๒ กิโลเมตร ผ่านหมู่บ้าน บ้านน้อย ตำบลเชียงคาน ที่มีกลุ่มอาชีพสตรีทำอาหาร อาทิ มะพร้าวแก้ว ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วย บริเวณแก่งคุดคู้จะมองเห็นโขดหินเป็นแนวทอดขวางลำน้ำโขงในฤดูแล้ง (มีนาคม-เมษายน) โดยมีทางน้ำไหลผ่านประมาณ ๑๐๐ เมตร หาดทรายที่แก่งคุดคู้ขาวสะอาด สวยงามมาก

๔) กลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านก้างปลา

เป็นกลุ่มทอผ้าฝ้ายที่รวมตัวกันของสตรีบ้านก้างปลา เพื่อหารายได้เสริมจนสามารถทำเป็นอาชีพ โดยใช้กกระตุก และกี่พื้นเมือง สามารถทอผ้าได้หลายรูปแบบจนมีชื่อเสียง เป็นที่ศึกษาดูงานการทอผ้าให้กับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่สนใจ และจำหน่าย ตั้งอยู่ บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ ห่างจากตัวเมือง ๕ กิโลเมตร

๕) วัดศรีคุณเมือง

เป็นวัดที่เก่าแก่ อยู่ที่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปไม้ ศิลปะล้านช้างสร้างราว ศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ภายในวัดมีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญคือ ตัวพระอุโบสถมีหลังคาลาดเอียงเช่นเดียวกับวัดแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่ยังคงเหลือไว้ให้ศึกษาเป็นอย่างดี

๖) อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำหมานดอนบนและห้วยกระทิง

ตั้งอยู่บนถนนสาย เลย-ด่านซ้าย กิโลเมตร ที่ ๑๔ อยู่ในพื้นที่ของวนอุทยานหริภิรัชชาบ้านรวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มอาหารพื้นเมือง และมีแพไม้ไผ่ให้บริการ โดยนำส่งถึงแพที่กลางน้ำอากาศสดชื่นเย็นสบาย และมีแพสำหรับให้บริการตลอด ๒๔ ชั่วโมง

๗) หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ

เป็นแหล่งศึกษาวัฒนธรรมพื้นเมืองของชนเผ่าไทดำที่อพยพมาจากเมืองเชียงขวาง

^๖สำนักงานจังหวัดเลย, คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดเลย, (เลย : โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์ ๒๕๔๘), หน้า ๓๙.

ประเทศลาว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเชียงคาน มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาวไทยดำ ที่อพยพมาจากประเทศลาว แสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต

๘) ศูนย์ศิลปปัสรินธร

ศูนย์แสดงศิลปะเด็ก ตั้งอยู่ที่โรงเรียนศรีสงครามวิทยา อำเภอวังสะพุง ได้รับพระราชทานนามจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นศูนย์กลางแสดงงานศิลปะเด็กในระดับจังหวัด แสดงผลงานศิลปะเด็กนักเรียนและเยาวชนระดับภาคอีสาน แสดงผลงานศิลปะเด็กและเยาวชนระดับประเทศ และนำผลงานทางศิลปะเด็กระดับนานาชาติมาจัดแสดง สัญจรให้นักเรียนและประชาชนที่สนใจเข้าเยี่ยมชมได้ไม่เว้นวันหยุดราชการ

๙) อุทยานแห่งชาติภูกระดึง

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เลื่องชื่อของจังหวัดเลย ที่นักท่องเที่ยวนิยมกางเต็นท์ สัมผัสความหนาวเย็นและท่องเที่ยวดูธรรมชาติ ขึ้นชมพรรณไม้ดอกไม้เมืองหนาว น้ำตกที่มีมากมาย เช่น น้ำตกวังแก้ว น้ำตกเพ็ญพบ น้ำตกถ้ำใหญ่ น้ำตกธารสวรรค์ สระอโนดาต สระแก้ว และชมวิทิวทัศน์ตามผาต่างๆ อาทิ ผานกนางแอ่น ผานมกูดุก ผาหล่มสัก ตั้งอยู่ในเขตอำเภอภูกระดึง

๑๐) อุทยานแห่งชาติภูเรือ

อุทยานแห่งชาติภูเรือ ตั้งอยู่ในเขต อำเภอภูเรือ มีพื้นที่ครอบคลุมอำเภอภูเรือและอำเภอท่าลี่ มีเนื้อที่ประมาณ ๗๕,๕๒๕ ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูง บนยอดเขาเป็นที่ราบทุ่งหญ้าเมืองหนาว มีต้นสนขึ้นสลับ สภาพอากาศหนาวเย็นตลอดปี และยังมีพันธุ์ไม้ดอกไม้เมืองหนาวให้ชมเกือบตลอดปี

๑๑) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

มีพื้นที่ครอบคลุม ๔ อำเภอ คือ วังสะพุง ด่านซ้าย ภูเรือ และภูหลวง มีพื้นที่ ๕๓๐,๐๐๐ ไร่ หรือประมาณ ๘๔๘ ตารางกิโลเมตร สภาพทั่วไปเป็นลักษณะที่ราบสูง มีเทือกเขาสลับซับซ้อน ยอดเขาสูงที่สุด คือ ยอดภู สูงประมาณ ๑,๕๗๑ เมตร จากทะเลปานกลาง อากาศหนาวเย็นตลอดปี มีพืชพรรณป่าไม้ดั้งเดิม ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์จนได้รับชื่อว่า "มรกตแห่งอีสาน"

๑๒) พระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรัก ศิลปะแบบล้านช้างที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา พ.ศ. ๒๑๐๓ เพื่อเป็นสักขีพยานในความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างพระไชยเชษฐาธิราช ประเทศลาวและสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเลยมาโดยตลอด

*สำนักงานจังหวัดเลย, คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดเลย, อ่างแก้ว, หน้า ๕๘.

และนิยมนำมาเป็นตราสัญลักษณ์ของจังหวัด

๑๓) วัดเนรมิตวิปัสสนา

วัดเนรมิตวิปัสสนา มีโบสถ์ก่อสร้างด้วยศิลาแลงทั้งหลังอย่างสวยงาม ภายในโบสถ์มีพระพุทธรูปราชจำลองจากองค์จริงที่จังหวัดพิษณุโลก มีภาพเขียนพุทธประวัติอย่างสวยงามวิจิตร ตั้งอยู่อำเภอด่านซ้าย

๑๔) พระธาตุสี่จระ

ตั้งอยู่บริเวณวัดลาดปู่ บ้านท่าลี่ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข ๒๐๑ แยกเข้าทางหลวงพระบางหมายเลข ๒๑๑๕ ท่าลี่-อาฮี ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าลี่ ๒ กิโลเมตร องค์พระธาตุประกอบด้วยดอกบัวบาน มีกลีบ ๓ ชั้น ตั้งอยู่รอบองค์พระธาตุ มีความสูง ๓๓ เมตร คล้ายคลึงกับพระธาตุพนม สร้างขึ้นเพื่อสืบต่อดวงชะตาพระธาตุพนม ที่เคยหัดโค่นลงในอดีต

๑๕) โบราณสถานทราย

โบราณสถานบ้านปากเปงเป็นโบราณสถานทราย ขุดค้นได้จากเนินดิน อยู่ห่างจากที่ตั้งอำเภอวังสะพุงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ ๓ กิโลเมตรพบครั้งแรกเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๐๘ มีรูปร่างลักษณะและลวดลายต่าง ๆ กัน ขณะนี้ได้ค้นพบและรวมเอาไว้บริเวณเนินดินที่พบครั้งแรก ประมาณ ๓๐ หลัก และพบโบราณสถานที่บ้านนาหลัก อำเภอวังสะพุง อีก ๓ หลัก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ เชื่อว่าเป็นศิลปกรรมในยุคทวารวดี (พ.ศ. ๑๒๐๐ - ๑๖๐๐.) ถือเป็นหลักเมืองสมัยโบราณ

๑๖) สวนผาหินงาม คุณหมิงเมืองไทย

สวนผาหินงาม คุณหมิงเมืองไทย เป็นเขาหินธรรมชาติที่สวยงาม ประกอบด้วยภูเขาหินขนาดใหญ่และเล็กกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ตั้งอยู่บ้านผางาม ตำบลปวนพุก กิ่งอำเภอหนองหิน ปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีชื่อแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย

๑๗) พระพุทธรูปยืน สูง ๑๙ เมตร ตั้งอยู่บนผาคอกิ้ว ปากแม่น้ำเหืองไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง บ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เจริญพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษา บริเวณนี้สามารถเห็นแม่น้ำโขงไหลผ่านประเทศ สาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ชมพระอาทิตย์ตกสวยงามมาก ตั้งอยู่บ้านท่าดีหมี จัดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^๕

^๕สำนักงานจังหวัดเลย, คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดเลย, อ่างแล้ว, หน้า ๗๖.

๑๘) สะพานมิตรภาพไทยลาว

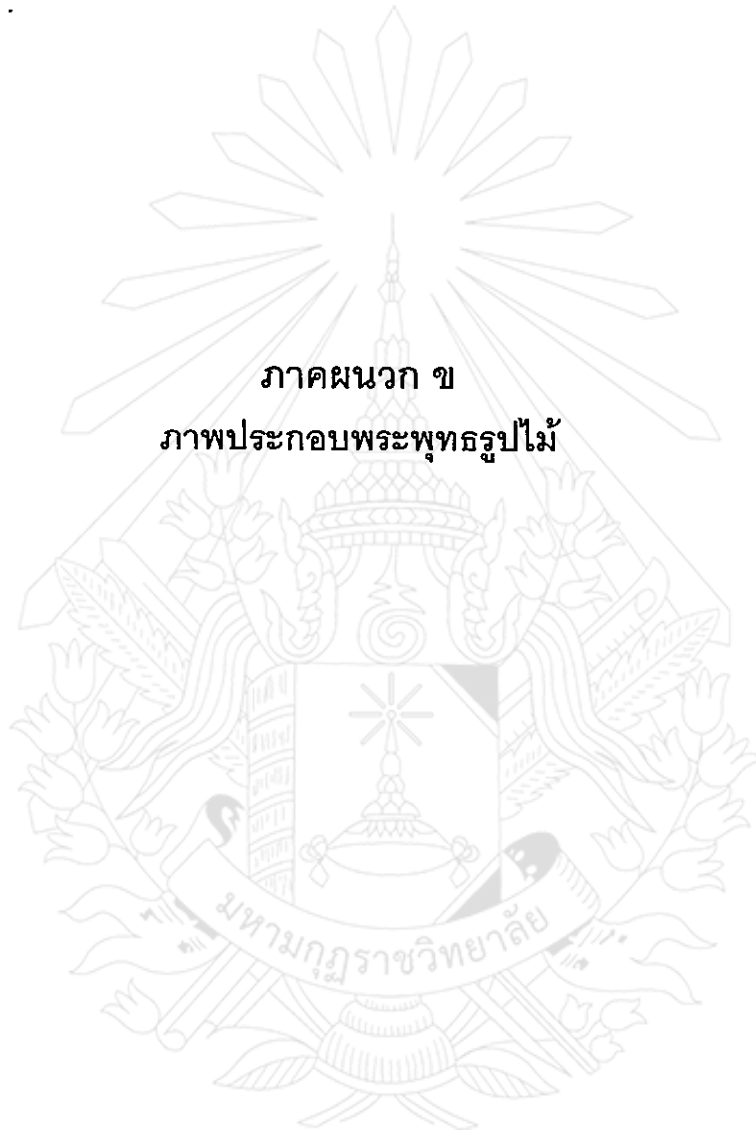
เป็นสะพานข้ามแม่น้ำเหือง เชื่อมระหว่าง สปป.ลาว ที่บ้านนากระเซ็ง ตำบลลาฮี อำเภอท่าลี่ สามารถเดินทางผ่านแขวงไซยะบูลี สู่มืองหลวงพระบาง เมืองมรดกโลก ระยะทาง ๓๖๓ กิโลเมตร ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๗ โดยรัฐบาลไทยและรัฐบาล สปป.ลาว ใช้เป็นที่ติดต่อระหว่างประเทศไทย และประเทศลาว

๑๙) อุทยานแห่งชาตินาแห้ว

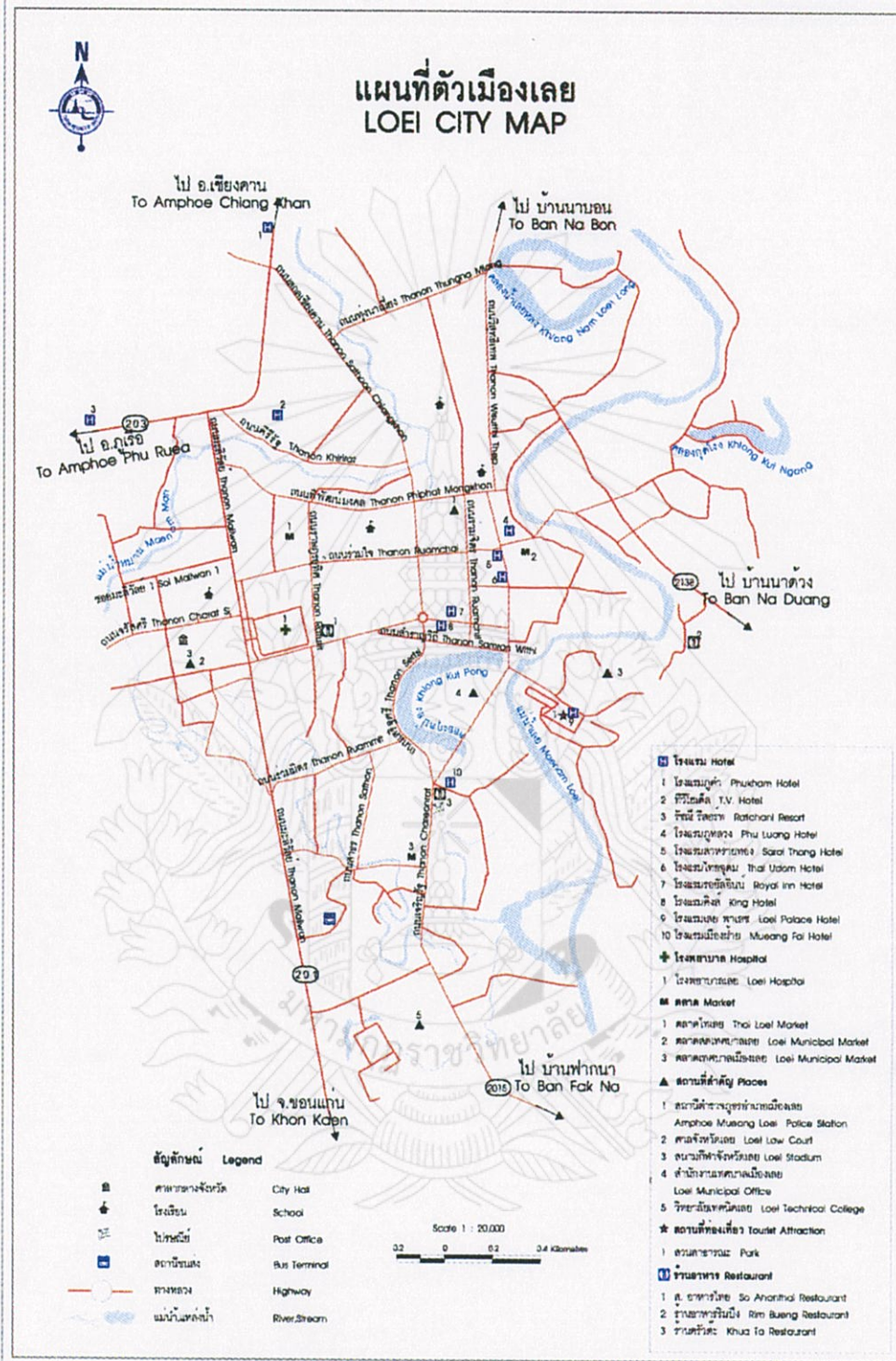
ตั้งอยู่ห่างจากเลยประมาณ ๑๖๐ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๗๓,๒๒๕ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา สลับซับซ้อน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและน้ำตกสวยงามหลายแห่ง เช่น น้ำตกครึ่ง น้ำตกวังตาด น้ำตกตาดเหือง เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจุดชมวิว ที่อุทยานแห่งชาติภูสวนทราย เหมาะสำหรับนักเดินป่า ผจญภัย ฤดูหนาวอากาศหนาวจัด

จากที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพทั่วไปของ จังหวัดเลย จากหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดความเป็นมาของ จังหวัดเลย ได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงในท้องที่อำเภอเชียงคาน และหลายพื้นที่มีวัฒนธรรมทั้งแตกต่างกันคือเรื่องภาษา เพราะชาวไทยเลยมีภาษาพูดที่มีสำเนียงออกเสียงคนทางประเทศลาว อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อุดมไปด้วยธรรมชาติที่งดงาม และวัฒนธรรมประเพณีอีกมากมายทุกอำเภอ ตลอดเส้นทาง มีที่พักตากอากาศมากมายตามเชิงเขา มีอากาศที่เย็นสบายในตอนกลางวันโดยเฉพาะแถบชายเขาจะหนาวเย็นถึงเย็นจัด บางปีมีอุณหภูมิลดถึงลบ ทำให้หยดน้ำที่เกาะอยู่ตามใบไม้กลายเป็นแม่คะนิง จนมีคำขวัญของชาวเลยว่า เลยเมืองทะเลแห่งภูเขา สูดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู เป็นที่ถูกใจนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาพักผ่อนและสัมผัสกับบรรยากาศที่หนาว ในด้านการท่องเที่ยวจังหวัดเลยถือได้ว่าเป็นจุดเน้นในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและทางด้านอื่นๆ ของจังหวัด สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเป็นอย่างมาก สร้างความมั่นใจแก่นักลงทุนทางด้านนี้มาลงทุนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในระดับประเทศมากมายที่เข้ามาลงทุนในจังหวัดเลย

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบพระพุทธรูปไม้

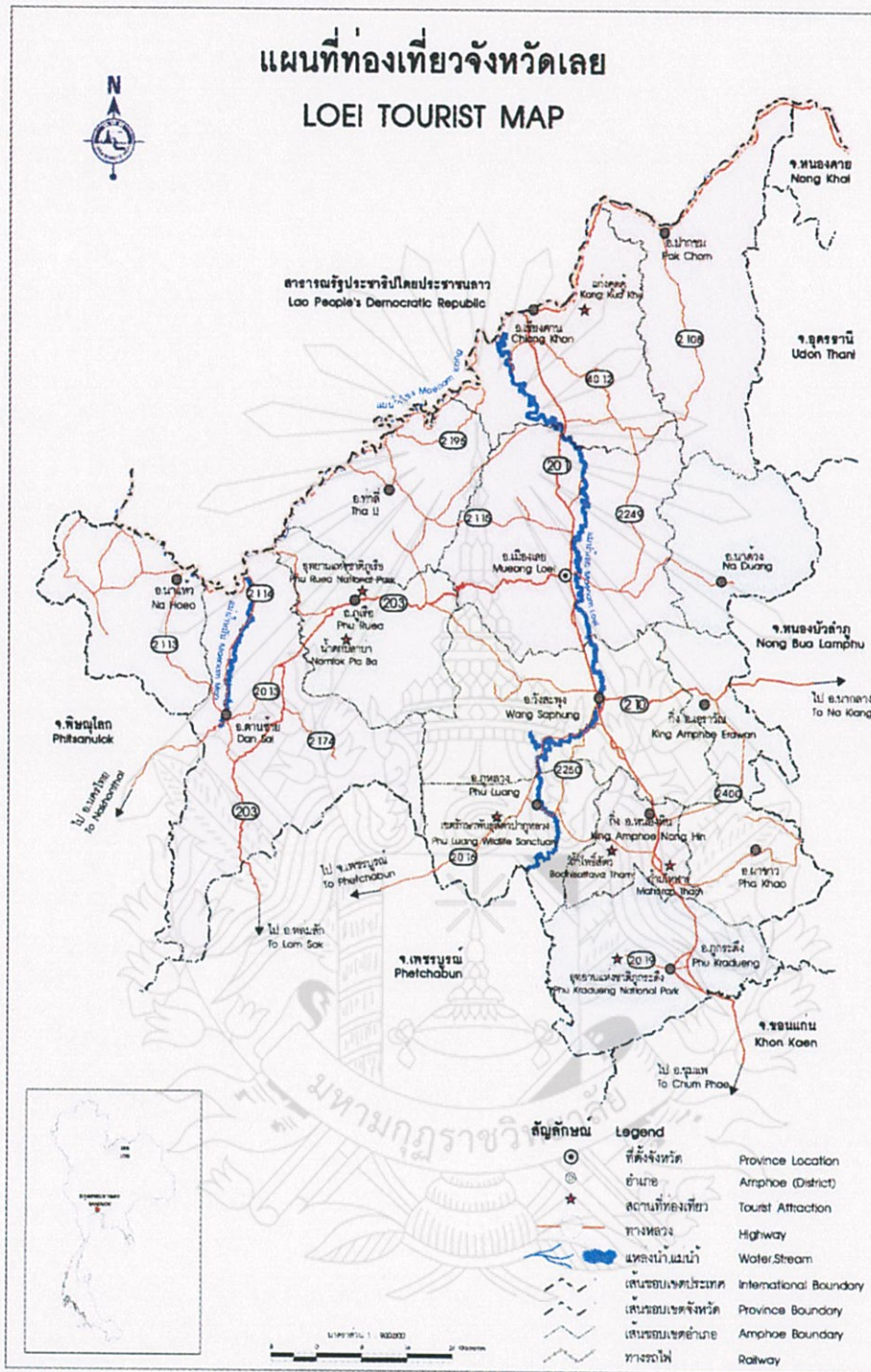

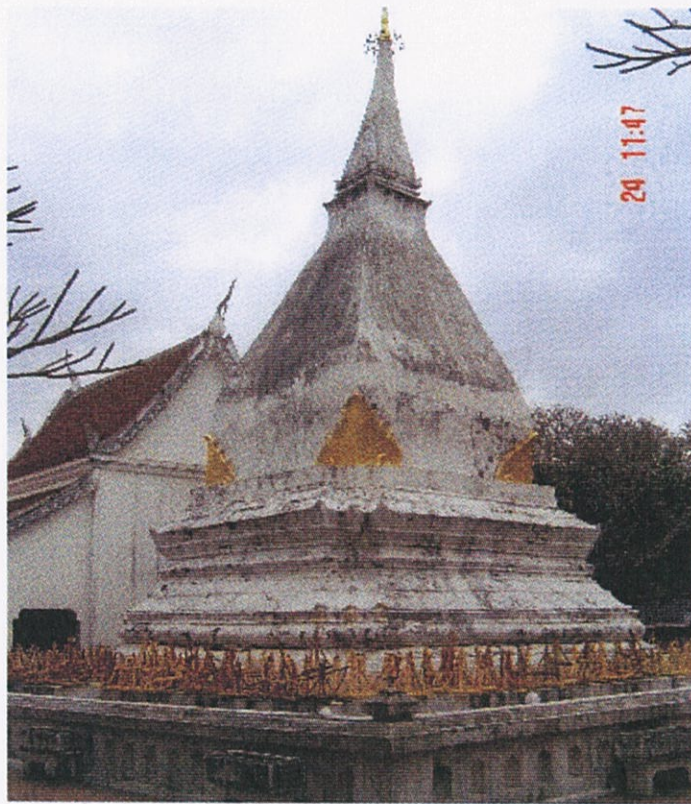
ภาพประกอบที่ ๑ แผนที่จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๒ แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๓ พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๔ พระธาตุสี่จระ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๕ ภูหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๖ ป่าสนภูกระดึง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๗ แก่งคุตคู้ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๘ ผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

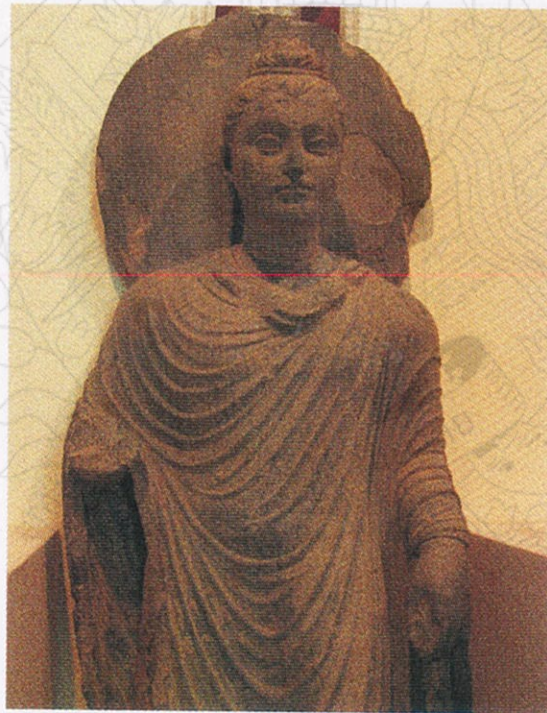

ภาพประกอบที่ ๙ เสมานินทราย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๑๐ วัดศรีสัตนาต มีอายุประมาณ ๒๐๐ ปี อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๑๑-๑๒ พระพุทธรูปยุคคันธาระ รัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ

ภาพประกอบที่ ๑๓ พระพุทธรูปไม้ปางนาคปรกแกะ ศิลปะล้านช้าง อำเภอเชียงคาน

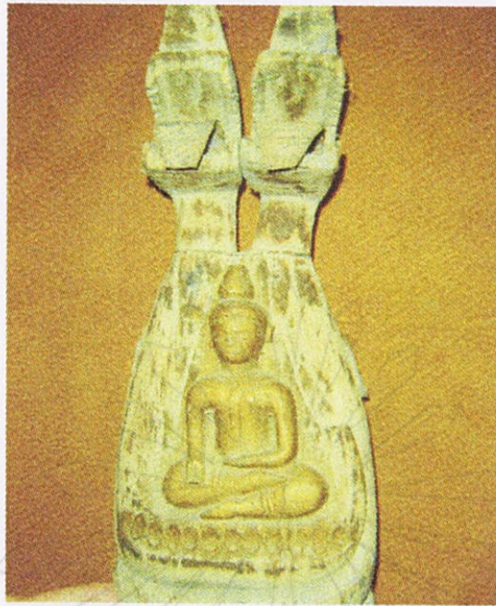

ภาพประกอบที่ ๑๔ พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย วัดบ้านหัวนา ตำบลนาโป่ง อำเภอมือง

ภาพประกอบที่ ๑๕ พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย วัดโพนงาม ตำบลนาโป่ง อำเภอมือง

ภาพประกอบที่ ๑๖ พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย วัดบ้านสูง อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๑๗ พระพุทธรูปไม้ปางสมาธิวัดโพนสูง ตำบลนาอาน อำเภอเมือง

ภาพประกอบที่ ๑๘ พระพุทธรูปไม้ปางห้ามสมุทรและปางมารวิชัย วัดโพธิ์ชัย
ตำบลนาโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๑๙ พระพุทธรูปไม้ยืนและปางห้ามสมุทร ภายในวัดศรีรัตนาราม

ภาพประกอบที่ ๒๐ พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย พระประธานในพระอุโบสถ
วัดศรีรัตนาราม ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๒๑ พระพุทธรูปไม้ปางสมาธิและปางต่างๆ วัดศรีจันทร์
ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาพประกอบที่ ๒๒ พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยที่พิพิธภัณฑสถาน ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง

ภาพประกอบที่ ๒๓ พระพุทธรูปไม้วัดห้วยกระทิง ตำบลน้ำหวาน อําเภอเมือง

ภาพประกอบที่ ๒๔ พระพุทธรูปไม้วัดป่าไม้ ตำบลเมือง อําเภอเมือง จังหวัด

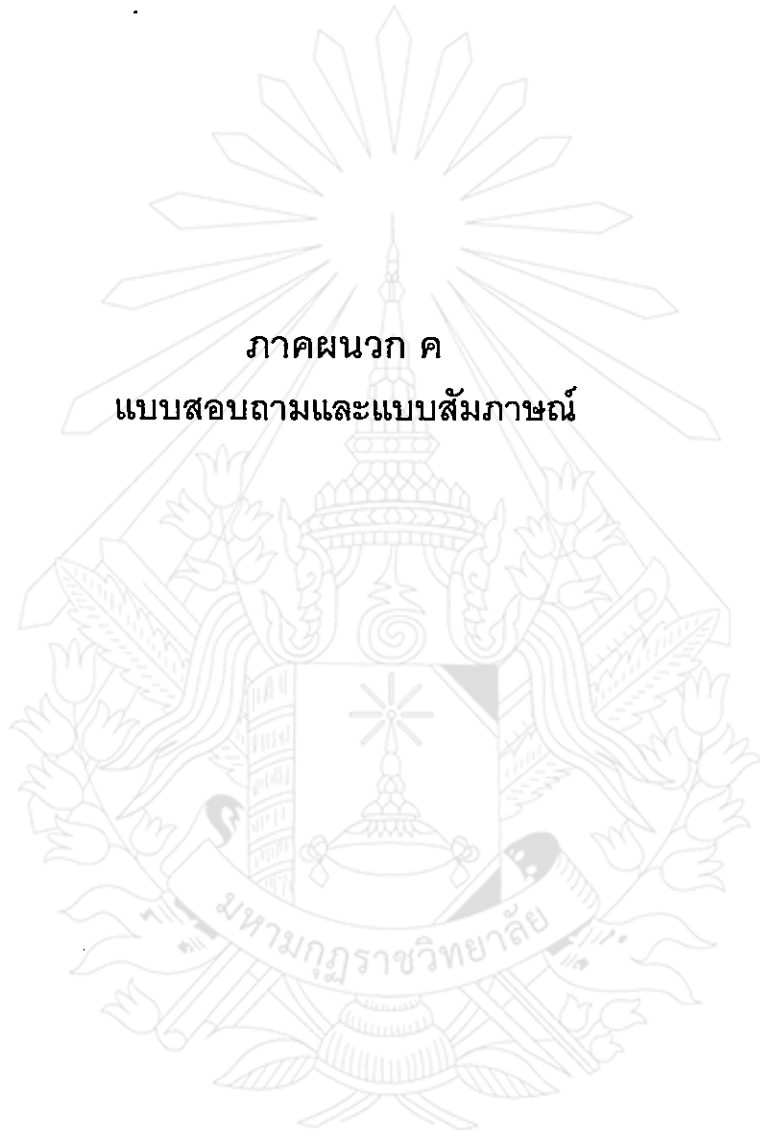

ภาพประกอบที่ ๒๕ พระพุทธรูปไม้มีเศียรรอบทิศ วัดศรีสุทรวาส ตำบลเมือง

ภาพประกอบที่ ๒๖ พระพุทธรูปไม้วัดศรีชมชื่น ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัด

ภาคผนวก ค
แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

แบบสอบถาม/สัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง

ปฏิมากรรมพระพุทธรูปไม้ : ศึกษากรณีอำเภอเมืองเลย

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ : ..... ฉายา/นามสกุล.....
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัดเลย รหัสไปรษณีย์.....
วันและเวลาที่ให้สัมภาษณ์ วันที่..... เวลา.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

๑. เพศ ( ) ชาย ( ) หญิง
๒. อายุ.....ปี
๓. การศึกษา ( ) ประถมศึกษา ( ) มัธยมศึกษา
( ) ปริญญาตรี ( ) สูงกว่าปริญญาตรี
๔. อาชีพ ( ) รับจ้าง ( ) ข้าราชการ
( ) เกษตรกรรม ( ) พนักงานรัฐวิสาหกิจ
( ) พระภิกษุ

ตอนที่ ๒ ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้

๒.๑ ในอำเภอเมือง จังหวัดเลย มีพระพุทธรูปไม้กี่ปาง และปางใดมีมากที่สุด

๑. ในอำเภอเมืองเลยท่านเคยพบเห็นพระพุทธรูปไม้มากเพียงใด

- ( ) น้อยมาก ( ) น้อย
( ) ปานกลาง ( ) มาก ( ) มากที่สุด

๒. ท่านเห็นพระพุทธรูปกี่ปาง

- ( ) ๑ ปาง ( ) ๒ ปาง
( ) ๓ ปาง ( ) ๔ ปาง ( ) มากกว่า ๔ ปาง

๓. ท่านเห็นพระพุทธรูปไม้ ปางใดบ้าง

- ( ) ปางมารวิชัย (สะดุ้งมาร) ( ) ปางห้ามสมุทร (ห้ามญาติ)
( ) ปางสมาธิ ( ) ปางปางประสูติ ( ) ปางประทับยืน

๔. ท่านคิดว่าพระพุทธรูปไม้ ปางใดพบมากที่สุด

- ( ) ปางมารวิชัย (สะดุ้งมาร)   ( ) ปางห้ามสมุทร (ห้ามญาติ)
 ( ) ปางสมาธิ   ( ) ปางปางประสูติ ( ) ปางประทับยืน

๒.๒ แต่ละปางมีคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปไม้อย่างไร

๑. ท่านเชื่อการสร้างพระพุทธรูปไม้อย่างไร

- ( ) ปางมารวิชัย (สะดุ้งมาร)   ( ) ปางห้ามสมุทร (ห้ามญาติ)
 ( ) ปางสมาธิ   ( ) ปางปางประสูติ ( ) ปางประทับยืน

๒. ความรู้เกี่ยวกับปาง ของพระพุทธรูปไม้ท่านมีความเชื่อมากน้อยเพียงใด

- ( ) น้อยมาก   ( ) น้อย
 ( ) ปานกลาง   ( ) มาก
 ( ) มากที่สุด

๒.๓ เมื่อเกิดความเชื่อแล้ว นำไปใช้ในวิถีชีวิตไทยเลยกับการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้อย่างไร

๑. ท่านทราบประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้มากเพียงใด

- ( ) น้อยมาก   ( ) น้อย
 ( ) ปานกลาง   ( ) มาก
 ( ) มากที่สุด

๒. ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับช่างแกะสลักพระพุทธรูปไม้หรือไม่

- ( ) น้อยมาก   ( ) น้อย
 ( ) ปานกลาง   ( ) มาก
 ( ) มากที่สุด

๓. ท่านทราบ มูลเหตุ หรือปัจจัยในการแกะสลัก มากน้อยเพียงใด

- ( ) น้อยมาก   ( ) น้อย
 ( ) ปานกลาง   ( ) มาก
 ( ) มากที่สุด

๒.๔ ท่านได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบพระพุทธรูปไม้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....
 .....
 .....

๒.๕ ท่านทราบหรือไม่ว่าพระพุทธรูปไม้ที่อยู่ในวัด ชุมชน ของท่านมีหรือไม่ จำนวนกี่องค์

.....
.....
.....

๒.๖ ท่านคิดว่าพระพุทธรูปไม้ยังมีความสำคัญหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับพุทธลักษณะ รูปแบบ ของพระพุทธรูปไม้

๓.๑ ความรู้ เกี่ยวกับโครงสร้างและพุทธลักษณะ รูปแบบของพระพุทธรูปไม้

.....
.....
.....

๓.๒ ท่านทราบ พุทธลักษณะรูปแบบ (ปาง) ที่ปรากฏ เพียงใด

.....
.....
.....

๓.๓ ท่านรู้เรื่องการเลือกชนิดไม้ หรือไม้ที่เป็นมงคลนำมาแกะสลักพระพุทธรูปไม้หรือไม่

.....
.....
.....

๓.๔ ท่านรู้วิธีการเก็บรักษาดูแลพระพุทธรูปไม้ ให้มีอายุยืนยาวอย่างไร

.....
.....
.....

ตอนที่ ๔ คตินิยม ความศรัทธา ความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้

๔.๑ ท่านทราบประเพณี พิธีกรรมและโอกาสในการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปไม้ เพียงใด

.....
.....
.....

๔.๒ อิทธิ ปาฏิหาริย์ หรือสิ่งบังเกิดมีเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้

.....
.....
.....

๔.๓ กรรมวิธี ตลอดจนการเช่นสรวง ต่อพระพุทธรูปไม้

.....
.....
.....

๔.๔ ศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้าน ชุมชน ที่มีต่อพระพุทธรูปไม้ มากเพียงใด

.....
.....
.....

๔.๕ ท่านมีวิธีที่จะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ และอนุรักษพระพุทธรูปไม้ให้ เป็นสมบัติของท้องถิ่น และประเทศชาติ อย่างไร

.....
.....
.....

๕. ข้อเสนอแนะอื่นๆ (ถ้ามี)

.....
.....
.....

.....
.....
.....

ประวัติส่วนตัว

- ชื่อ : นายวิมล จันทิหาล้า
- เกิด : ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๑๗ หมู่ ๕ บ้านบึงคล้า ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง
จังหวัดเลย รหัสไปรษณีย์ ๔๒๑๓๐
- วุฒิการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๒๒ ม.ศ.๕ ที่โรงเรียนศรีสงครามวิทยา
พ.ศ. ๒๕๒๕ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปก.ศ.สูง)
วิชาเอกศิลปศึกษา วิทยาลัยครูเลย
พ.ศ. ๒๕๓๐ ปริญญาครุศาสตร์บัณฑิต (ค.บ.)
วิชาเอกศิลปศึกษา วิทยาลัยครูเลย
พ.ศ. ๒๕๔๙ ปริญญาศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (ศน.ม.)
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
- ปัจจุบัน ตำแหน่ง : ครู อันดับ คศ. ๓
- สถานที่ทำงาน : โรงเรียนศรีสงครามวิทยา อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ๔๒๑๓๐
- สังกัด : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๒ กระทรวงศึกษาธิการ